FREY SVENSON

GUSTAF FRÖDINGS DIKTNING

BIDRAG TILL DESS PSYKOLOGI

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GUSTAF FRÖDINGS DIKTNING

GUSTAF FRÖDINGS DIKTNING

BIDRAG TILL DESS PSYKOLOGI

AV

FREY SVENSON

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1916

Till minnet av

CECILIA FRÖDING

1\. — *Frey Svenson.*

INNEHÅLL.

När jag börjar bearbetandet av utkastet till denna studie — som från att ha varit avsedd att bli en uppsats i en tidskrift svällt ut till en hel bok och som därför måst vila från senhösten i fjol — är sommaren i naturen icke långt framskriden. Sippor och gullvivor ha visserligen satt frukt, häggen och tulpanerna på trädgårdssängarna ha fällt sina blomblad och slånbusken står nästan helt utan sin snö, men syrenernas klasar och rönnarnas kvastar ha ännu icke förlorat all sin prakt. Knopparna på de mångtusen nyponrosbuskarna härute visa ännu inte en smula

till rött. Eken utanför mitt fönster, som åt ett håll fick sina skott förstörda av den vårstorm, som rasade mäktig och ihållande över denna den västligaste av Sveriges öar, är blott till ena hälften mörk, den andra är ljus av nya skott som i vårens första tid.

Solen lyser, skuggas knappt av ett strömoln då och då. Havet är blått, så blått, vattrat av en frisk bris, med bländande glitter kring sin solväg.

När sommaren kommer, vill jag gå omkring i växtlighetsdalarna mellan de mäktiga granitklipporna och betrakta skapardriftens formskönaste uttryck, växterna, och försöka lära känna deras historia.

De ha verkligen en historia härute.

Jag vill leva med växtlivet, i dess svala ro.

Om en människa skall jag dock denna sommar allvarligt samspråka med mitt minne — om en som är död.

När man tar del av de angrepp, som nästan ovillkorligen komma till synes, då en psykiatriker djärves gå utanför det snäva område, som tillmätes honom av den allmänna meningen, så kunde man frestas att väja för sin egen övertygelses krav och hålla sig inom den anvisade fållan. Ty man måste ju känna ett visst ansvar för sin livsuppgift och ej onödigtvis utsätta den för anlopp, låt vara att dessas styrka helt och hållet ligger i uttryckens mustighet. Emellertid kunna kraven i visst fall bli så starka, att man icke vill finna sig i att av andra bli anvisad platsen för sin verksamhet, och det kan ju vara så,

att man är förmäten nog att tro, att man kan ha att meddela andra något av intresse även från det, som måhända icke strängt taget kan räknas till facket. Och utflykten vågas, fast man vet vad man har att vänta för anskri från den ene eller andre mera eller mindre oförstående skribenten.

Skulle nu alltså en själsläkare kunna ha något att säga om dikten och diktaren, jag menar även en icke själssjuk diktare?

Låtom oss då först påminna oss, att sinnessjukdomen, som ju är själsläkarens väsentliga studieföremål, intet nytt är i stånd att framkalla. Den förstorar, förminskar, särlägger och förtätar de psykiska företeelser, som redan förekomma i det normala psyket, och den förvrider dem, det vill säga ändrar storleksförhållandena av i ett helt ingående delar. Men ett förstorande, ett förminskande, ett särläggande, ett förtätande och ett ändrande av storleksförhållandena av i ett helt ingående delar, det är just vad som — till större eller mindre utsträckning för den ena eller andra av dessa faktorer — ingår i varje experimentell vetenskaplig metod. Sinnessjukdomen är alltså att likna vid ett av naturen verkställt experiment, som i allmänhet ej kan eftergöras, varför det kan hända, att patopsykologen når kunskaper i nor-

malpsykologi, som normalpsykologen har all anledning att lyssna till. Och dessutom skulle det ju kunna vara så, att just de normalpsykiska verksamheter, som ligga längst bort från den vardagspsykologiska medelpunkten — exempelvis konstutövning av det ena eller andra slaget — vore i större grad släkt med de företeelser, som påträffas i det sjuka psyket, än de som äro grupperade kring centrum. Det finns utan tvivel mycket som talar för att så är förhållandet.

Dessutom — bör icke allmänheten uppfostras att bedöma konstverket som det är, oberoende av dess upprinnelse! Om Coleridge och Poe otvivelaktigt diktade under opiumrus, Hoffmann och Verlaine under alkoholrus, om en del av Lenaus, Hölderlins och Nietzsches verk förskriva sig från en tid, då de med all säkerhet voro sinnessjuka, så bör insikten härom icke ha rätt att taga ett uns av värde från deras verk. Ifall det vore så, att förgiftningarna och sinnessjukdomarna endast hade ett förminskande av de psykiska funktionerna till följd, så vore ett ovillkorligt förringande av verket på grund av dess upprinnelse i samband med ett eller annat av dessa tillstånd förlåtligt, men när detta ej är förhållandet, får en sådan genes i och för sig ej betyda något, och man bör tacksamt mottaga vad som bjudes utan att

fordra, att skaparen nödvändigtvis skall vara kalkerad efter ens eget lilla normalmönster.

Och man bör lära sig förstå, att en själssjukdom sällan är absolut. Liksom inte alla en normal människas handlingar äro normala, så äro icke en sinnessjuk människas alla handlingar abnorma. Inom ett sinnessjukhus, som ju är en ganska invecklad mekanism, ingår till en ej så alldeles oväsentlig del de sinnessjukas verksamhet i arbetsordningen. Man kan där se personer gå dagar, ja, veckor utan att man upptäcker några tecken till en faktiskt förefintlig sinnessjukdom. I en själssjuk diktares verk — jag bortser inte från det haltande i analogien — bör det alltså kunna förekomma icke allenast produkter, som trots spår av sjukdomen kunna vara av fullödig konstnärlig halt, utan också fullt normala produkter.

Och vidare! Den som tror, att alla en sinnessjukdoms yttringar ovillkorligen måste sakna storhet och skönhet, den misstager sig högeligen. Det är tvärtom så, att den, som lärt sig att fördomsfritt se, bland dem möter företeelser av sublim skönhet, och de nå icke sällan så nära det absoluta måttet som över huvud är förenligt med mänskliga tillvaroformer. Att för mätandet av ett konstnärligt verk

använda en patologisk själsyttring såsom likare, behöver alltså för ingen del betyda ett förringande.

Nu må emellertid läsaren ej frukta — om han ej kan underlåta att vara rädd för det, som han inte bör rädas för — att jag här skall sträva att lämna en framställning särskilt av det patologiska hos Fröding, följa dess utveckling och så till sist stoppa det in i ett visst psykiatriskt fack. Jag behöver lyckligtvis icke göra så för det ändamål jag med denna studie syftar mot.

Men om jag skulle ansett mig skyldig till en sådan framställning, vad mera! Skulle jag därmed i ringaste mån ha sänkt värdet på mitt studieobjekts person eller verk eller bådadera?! Och skulle jag förmätet ansett mig blott och bart därmed ha givit en tillfyllestgörande och slutgiltig förklaring av fenomenet — Gustaf Fröding?!

I sin präktiga bok om Swedenborg, en man som naturligt nog blivit föremål för psykiatriskt studium, fäller Martin Lamm några yttranden, som jag vill upptaga till betraktande. — Jag behöver väl inte påpeka, att det ej är på honom jag syftar här i början, det bevisas redan av att jag diskuterar hans mening. — Sedan han påpekat, att i den depressionsperiod som ligger mellan den extatiska och aposto-

liska fasen i de stora mystikernas utveckling, ofta förekomma symtom, som psykiatrikerna alltför väl känna till för att ej lockas att identifiera dem med sina kliniska fall, säger han följande: »Tyvärr nöja de sig ej med att konstatera tillvaron av dessa patologiska symtom: de anse sig ofta med dem ha till fyllest förklarat ej blott de mystiska själstillstånden utan hela individens följande utveckling,» och han finner sig tilltalad av Delacroix' absurda vishet, då denne yttrar de djupsinnigt klingande orden: »Om det ej under nevrosen funnes ett därifrån skilt mentalt tillstånd, skulle det ej finnas något artistiskt geni, lika litet som något religiöst.»

Jag tror mig kunna påstå, att Lamm missförstått de psykiatriker på vilka han syftar. Att en själsläkare icke skriver en bok liknande en litteraturhistorikers, det ligger, om det gäller en verklig psykiatrisk uppgift, i sakens natur, och att han ej syftar mot samma mål som denne, det faller honom ej ens in att omtala. Om t. ex. en psykiatriker plockar fram och sammanställer till en bild allt det patologiska hos Swedenborg, som han sedan kallar för en sinnessjukdom av parafren form — jag anser, att Kleens diagnos har rätt stora sannolikheter för sig, om jag också efter läsningen av Lamms bok ej

håller en hysterisk eller epileptisk bas för osannolik — så har han därmed endast sagt, att i yttringar av Swedenborgs psyke kan spåras bilden av en själsrubbning, vanligen med mycket långsam utveckling, men i vilken dock av och till skov av hastigare krisartat förlopp kunna inskjuta sig. Han har sagt, att genom denna själsrubbning till sist utvecklar sig en personlighetsförändring, yttrande sig i ökad självvärdekänsla eller ökad adversär eller favoriserande avhängighetskänsla, patologiska känslotillstånd, som äro förutsättningar för uppkomsten av storhets-, resp. förföljelse- och favoriseringskomplexen, eller två eller alla tre av dessa komplexer i till högst växlande grader ingående blandning. Han har också sagt, att därjämte en utpräglad benägenhet för sinnesvillor huvudsakligen för hörseln (om det är fråga om hallucinationer eller s. k. pseudohallucinationer, spelar alls ingen roll) utbildar sig. Och han har till sist påstått, att dessa yttringar kunna uppkomma, utveckla sig och stabiliseras, utan att på långa, långa tider någon psykisk defekt annan än den, som är beroende på ett betraktande av världen i komplexernas synvinkel, behöver uppstå. Han har också genom sitt påstående hävdat att i och med inskjutandet av den psykologiska lag, som sjukdomen framtvingar i psykets utveckling,

har denna blivit en annan än den annars skulle ha blivit. Men vem vågar tro, att man härigenom till fyllest förklarat hela individens utveckling! Denna beror ju till en högst väsentlig grad på den medfödda konstitutionen — här en genial persons — på det inhämtade kunskaps- och erfarenhetsmaterialet — här en naturvetenskapsmans, filosofs och mystikers — och på omgivningens tryck — här 1700-talets Europa. Utvecklingen har måst underordna sig sjukdomens ovillkorliga krav, men vilka rika möjligheter till olikheter finnes det ej i alla fall, möjligheter, som det mestadels ligger utom psykiatrikerns förmåga att diskutera och som litteraturhistorikern eller någon annan vetenskapsman får taga om hand. Och psykiatrikern har ej gjort dessas arbete överflödigt! Dock vill jag bestämt hävda, att det är lika förmätet av exempelvis litteraturhistorikern att anse sig genom tillämpandet av sina metoder fullt ha förklarat utvecklingen hos en person som Swedenborg, som det är förmätet av psykiatrikern att under enahanda förhållanden göra det. Skillnaden är faktiskt — trots Lamms påstående — den, att den senare i allmänhet vet och erkänner sin begränsning, under det att det är ytterst sällan att den förre gör det. Och dock är min förunderliga erfarenhet den, att det finnes intet om-

råde, där den bildades okunnighet är så häpnadsväckande som angående sinnessjukdomarna.

Det förefaller som skulle Martin Lamm anse, att studiet av Swedenborgs teologi, sådan den utvecklade sig efter mitten av 1740-talet, skulle vara överflödigt, om Swedenborg verkligen varit sinnessjuk, och att han vill försvara sitt eget görande härvidlag genom angreppet på psykiatrikerna. Så här säger han: »Jag har redan betonat, att det är ett ovetenskapligt överskattande av de egna metoderna, då man med psykiatriska diagnoser anser sig till fyllest ha förklarat historiska fenomen. — Swedenborgs lära är alltså ej, såsom de psykiatriker, som sysselsatt sig med honom, älska att föreställa sig, något slags konglomerat av hans hallucinationer. Snarare skulle man kunna säga, att hans visioner och uppenbarelser, alltifrån drömdagbokens krisperiod ända fram till hans sista år, endast äro objektiverade manifestationer av hans egen tankevärld.» Här rör Lamm vid en lapsus i eftertänkandet, som man verkligen icke sällan möter hos en del psykiatriker, men som Lamm själv genom sin harmsna protest visar sig också vara offer för. Man resonerar ju så, som om hallucinationerna kunde ge något som ej hade sitt ursprung i hallucinantens eget

psyke. Naturligtvis kan detta ej vara förhållandet, såvida man icke vill antaga förefintligheten av dylika amorer, intelligenser, genier och andar, som enligt Swedenborg och andra mystiker befolka atmosfären omkring oss, men då må man ock taga farväl av alla försök till en vetenskaplig förklaring. Sinnesvillorna äro föreställningar, som fått förnimmelsens form, de äro subjektets egna tankar i synform, röstform etc. Detta kan påstås utan att ett »snarare» behöver inskjutas, ty det är en fullständigt allmängiltig lag. Men då blir det, i den mån verkligen Swedenborg »tänkt högt», faktiskt intet kränkande i att säga, att hans teologi är produkten av hans hallucinationer; det blir ju kvaliteten i de »högt tänkta» tankarna, som bestämmer systemets styrka eller svaghet.

Emellertid måste man naturligtvis erkänna, att man genom att slunga in en psykiatrisk diagnos i diskussionen om en människas verk, därmed gör det påståendet, att i dessa finnas sjukdomsbildens drag att läsa. Det är ju de, som tjänat till fyndort för studiet av sjukdomens symtom. Och det är visst, att även den, som har Lamms arbete som sin enda källa, granneligen märker dem hos Swedenborg och icke allenast dem, som innebära en styrka, ty det är som sagt ej otänkbart, att själsrubbningen i visst

fall kan medföra sådana, utan också dem, som innebära svaghet. Det kan ju påstås, att det finnes klarhet och konsekvens in i det sista av Swedenborgs verk, men vad den av Lamm framhållna orubbade tankeskärpan beträffar, så måste jag tyvärr bestämt opponera mig, såvida man för tankeskärpa fordrar förutsättningslös analys och verklighetssinne. Jag har för min del svårt att med tankeskärpa i antydd mening förena en del av de slutsatser, som Swedenborg dragit ur sina mystiska upplevelser. Jag framhåller exempelvis den, att det genom en särskild mission blivit honom förunnat att få för sig uppenbarad den skriftens inre mening, som sedan bibelns tillkomst varit människorna fördold, och även den att hans egen bibeltolkning var den Messias' återkomst, varom profeterna siat.

Men om alltså det patologiska i Swedenborgs psyke haft till följd bland annat svaga punkter i hans teologi, så vare det i alla fall långt från mig att mena, att den icke skulle vara värd ett studium även ur annan synpunkt än psykiatrikerns. Av det föregående torde med klarhet framgå att jag är av helt annan uppfattning.

Måhända skall man förvåna sig över att jag förutskickat min framställning denna inledning med en hänvisning på ett bestämt konkret fall, ehuruväl jag redan förklarat, att jag icke nu ämnar komma med en studie särskilt över det patologiska hos Fröding. Men jag har ansett lämpligt att, innan jag går att sysselsätta mig med en diktare, som faktiskt under en lång del av sin livstid var själssjuk, ha klargjort min ståndpunkt i fråga om själsläkarens förhållande till den offentliga personlighetens liv och verk. Och jag har dessförinnan velat i min ringa mån söka skingra litet av den vidskepelse angående psykiatriens syfte och metoder, som faktiskt mötes ganska högt uppe, velat söka lära människorna att icke stirra på de patologiska dragen som på gorgonmasken gripna av stelkramp i tanke- och känsloförmågan. Den själssjuka människan är en personlighet även den, väl värd både studium och sympati, och hennes verk äro mänskliga dokument, i genomsnitt kanske lika ofta värda eftertanke som den normala människans, och de kunna äga ett högt kulturhistoriskt värde.

ALLMÄN ANALYS

I.

Det torde vara lämpligt, synes det mig, att inleda denna framställning med en kort redogörelse för diktinnehållets källor.

Nödvändigtvis kommer jag härvidlag att röra mig med en del faktorer, som kunna anses för i hög grad vardagliga, men vardagligt är icke det ändamål, som deras behandling avser att tjäna: att visa till vilken del dessa olika källor lämna tillflöde till den frödingska diktens ömsom ljusa och klara, ömsom dunkla och svårgenomträngliga, ömsom lugnt flytande, ömsom starkt forsande flod. Och om jag icke nöjer mig med att helt naket säga, att så och så var det

hos Fröding, utan ger framställningen en bakgrund, som kan synas ha ett lärosyfte, så beror detta på att jag i allmänhet hos studier besläktade med denna tyckt mig finna en rätt höggradig brist på reda i formen och klarhet i uttrycket. Det är icke alltid som det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta, men här har det tyckts mig vara det. Den psykologiska analysen av diktaren och dikten har synts mig i hög grad vara i avsaknad av metod. Den måhända i denna studie sig uppenbarande skolmästartonen, må alltså av den välvillige tolkas såsom ett tecken till en strävan att få en smula metodik in i min analys.

1. Den primära källan till all dikts utsagor är medvetandets erfarenhetsinnehåll, först då det från det yttre upplevandet härstammande, bilder — jag använder ordet bild om alla slag av förnimmelser — från händelser i vilka individen i egen person spelat en huvudroll — såsom direkt deltagande — eller en biroll — såsom åskådare. För dem, som anse exempel önskvärda, anför jag minnesbilderna från ett slagsmål eller en naturkatastrof i vilka man *deltagit*, i det förra mera aktivt i den senare mera passivt, eller som man *åskådat endast* med större eller mindre affektivt deltagande, och minnes-

bilderna från ett betraktande av naturen i vila, om jag så må säga, med eller utan estetiskt kännande. Till dessa direkta erfarenheter, som psyke så att säga utifrån hämtar upp åt sig, räknar jag även dem, som förskriva sig från den egna kroppen, vilka hos en del diktare med hypokondrisk läggning spela en ganska stor roll.

Till diktinnehållets primära källor bör också föras det medvetenhetsinnehåll, som tillföres så att säga genom en annan persons sinnen, jag bortser nu ifrån att dessa sinnesintryck kommit till innehavaren efter en ytligare eller mera djupgående bearbetning hos förmedlaren. Detta sist avsedda innehåll hämtas naturligtvis till en del genom muntliga meddelanden men nu för tiden, hos en bildad människa åtminstone, till den utan jämförelse största delen genom skriftliga aktstycken. Det samtalsvis meddelade kan ju till kvantitet knappast ens gå upp emot vad man bara genom tidningsläsandet inhöstar. Självklart är också, att det ävenledes upptages genom åskådandet av bildande konst eller konsthantverk av det ena eller andra slaget.

Det skall här framhållas, att för kvarblivandet i minnet, för minnesspårens intensitet alltså, av det på ena eller andra sättet tillägnade affektvärdet av

det åskådade är av allra största vikt. Detta även beträffande det genom dagligdags beröring innötta, vilket äger för oss en i allra högsta grad *fast* känslobetoning, mera utmärkt härigenom än genom dess intensitet. Det obetonat innötta ligger i vårt medvetande såsom ett dött material utan betydelse för vårt psykes arbete, om nu icke, såsom vanligen sker, spåren inom kort försvinna. När man talar om att en person, som kommit på »fel» plats i livet, såsom man säger, utan intresse tillägnar sig en hel del saker och ting, så bortser man ifrån, att han dock till hjälp vid fixeringen i psyket har den djupaste av alla affektgrunder — självuppehållelsen. Men härom litet mera senare.

Det råder hos den normala människan en fundamental skillnad mellan den del av det primära medvetenhetsinnehåll, som upphämtats genom det personliga upplevandet och det som man undfått genom förmedling av en annans psyke. Det förra är vad jag utan tvekan kallar j a g b e t o n a t, då faktiskt det, som utmärker något såsom mitt, är ett affektförhållande. Det övriga, som mottagits genom förmedling av en annan, har en h a n b e t o n i n g, som visserligen även den kan röra mycket djupt i vår känslovärld — i vissa fall naturligtvis intensivare

t. o. m. än visst jagbetonat — men som dock icke når ned till något speciellt i väsendets djup, som på särskilt sätt knyter det vid oss. Och väl är att detta speciella märke finns, annars skulle det kunna hända, att jag icke kunde skilja vad som tillhör min egen livshistoria från det, som tillhör en annans. På det patologiska området mötas icke sällan tillstånd, där denna förmåga att skilja mellan andligt mitt och ditt är försvunnen. Det händer av och till, att en självsjuk person tillägnar sig såsom sitt det, som faktiskt tillhör en annan, och ändå egendomligare är det att finna, att sjukdomsprocessen kan till större eller mindre grad förflyktiga jagbetoningen. »Det påstås att jag,» säga nu personer, hos vilka ett sådant förflyktigande ägt rum, om de över huvud tala om sig själva i första personen, »skall ha upplevat det och det» — och de kunna därvid i detalj redogöra för sin livshistoria — »för mig är det emellertid,» säga de, »som vore det skrivet på väggen, som vore det t. ex. Karl XII:s historia, som jag en gång fick inlära». Det kan t. o. m. gå så långt, att de påstå att denna för dem i övrigt välkända historia omöjligen kan vara deras. De klippa helt enkelt bort sitt gamla jag och skapa ett nytt, vanligtvis mycket smärtbetonat

jag, som de icke så sällan ge det ena eller andra »smädenamnet».

Såsom en det normala näraliggande process kan det anses vara, när en eller annan skärva eller kanske vidlyftigare stycken av vad andra skriftligen eller muntligen meddelat icke kunna hållas borta från det jagbetonade utan upptagas i livshistorien såsom ärligt förvärvat gods. Till en viss grad torde det alltid försiggå så hos den fullt normala människan, särskilt när det är fråga om långt tillbaka liggande skeenden — huru många av de första barndomsminnena, som vi tro upplevda, äro icke berättade för oss — och framför allt är detta förhållandet, när det icke är fråga om konkreta händelser utan om mera abstrakta företeelser. Det finnes nog ingen människa som ej gladeligen givit ut för eget gods en idé, som hon en gång i tiden läste sig till eller fick höra. Emellertid måste man i alla fall beundra det i allra högsta grad fina instrument människan i sitt psyke äger för att i här berörda avseende kunna hävda sin egen rätt och ej göra intrång på andras.

2. Detta primära medvetenhetsinnehåll tages nu obönhörligen hos varje människa — hos varje människa fast i högre eller lägre grad — om hand av

den skapande driften. Denna är ingenting annat än en del av den stora fundamentaldrift, som benämnes självuppehållelsedriften och vars djupaste yttringar äro fortplantnings- och näringsdrifterna. Dess övriga yttringar visa sig nog vid närmare analys, även om de taga sig uttryck, vilka i hög grad te sig såsom andliga, i de allra flesta fall vila på någon av dessa grunder. Jag har icke härmed velat säga, att icke även ett andens rena självhävdande av djup intensitet finnes vid sidan av dessa, men denna rent egoistiska drift kan dock tydligen ej betyda mycket i förhållande till den andemassa — må det materialistiskt klingande ordet tilllåtas mig — som de båda nyss nämnda drifterna tjäna att säkerställa för den tid mänskligheten har kvar att jordiskt finnas till. På detta tänker man aldrig i de kretsar, där man stämplar som »materialism» att med något slags religiös vördnad och med känsla av deras höghet tala om »dessa låga jordiska drifter».

Det närmast liggande uttrycket för den skapande driften är bearbetningen av det utifrån upptagna till det dagliga livets bruk i det livsläge, som man strävar att förvärva eller förvärvat. Denna bearbetning är till en huvudsaklig grad rent logisk, men den undgår sällan att påverkas av fabuleringen,

och för de allra flesta människor finnes det nog alltid någon stund av dagen, där denna senare blir förhärskande, och den torde också den vara en icke oviktig källa för det vanliga samhällsarbetet, särskilt om detta ligger inom det litterata facket. Att av det verkliga och med detta såsom mönster bilda overkligheter — jag förmodar att det i detta sammanhang är överflödigt att ge sig in på en kunskapsteoretisk utredning om vad som här avses med det verkliga och det overkliga, det torde förstås av själva sammanhanget — är något som tillhör allt produktivt arbete. Den vanliga samhällsmänniskan skapar emellertid huvudsakligen med samhälligt produktivt syfte — hennes fabulering omgärdas till stor del av det allmänt nyttiga. Hos konstnären är det icke så. Han skapar för skapandets egen skull. Fabuleringen blir, jag bortser nu från materialbearbetningen, hans livsuppgift. Som den gamle israelitiske guden skapade kosmos för sitt eget behags skull — och varför skulle han annars skapat den? — så skapar konstnären för sitt eget behag mikrokosmos. Att den förre först på detta sätt måste uppenbara sig för att över huvud bliva till, skiljer honom i viss mån från människanskaparen, som dock måste skapa för att förbliva till. Men detta beror ju endast därpå att även den mest

högstämda andliga skapardrift i de allra flesta fall måste — tyvärr kan man kanske säga — böja knä för de solidare drifterna att skaffa näring och avkomma. Emellertid måste även konstnären — vi hålla oss nu uteslutande till diktaren — även han hålla sin fabulering starkt begränsad. Han måste verkligen skapa något som är hans egen avbild. Det bjuder honom först och främst hans material, som ingenting annat är än en massa av språkets uttrycksmöjligheter begränsade verklighetsdelar, vilka icke äro i stånd att åskådliggöra det som ligger alltför långt från ursprunget. Men även hans egen instinkt befaller honom det, som fordrar konsekvens och i stort sett verkligheten till mönster. Man har talat om idealism och realism inom konsten, en indelning som man numera måste anse ha skäligen liten betydelse. Den s. k. idealismen är ingenting annat än en realism, som man beskurit på en hel myriad av dess kraftigaste och mest blomförande grenar, och diktarens realism blir *aldrig* biografens. Den kritik (verklighetskontroll), som konstnären alltså måste inlägga i sitt fabulerande, kan naturligtvis vara större eller mindre, dikten kan avsiktligt eller oavsiktligt bliva i större eller mindre grad fantastisk. Det finnes ju oändliga grader mellan det torra relaterandet av en

tänkt händelses fakta till den vid upplösningen av all verklighetskontroll förekommande urfantastiska fabuleringen, som man icke så sällan möter hos de sinnessjuka och som kunde komma en Münchhausen att blekna av avund, och konstnären kan ju anses ha en viss rätt att i ganska hög grad närma sig även den åt det senare hållet liggande polen. Jag påpekar att upplösningen av verklighetskontrollen endast kan ske till en viss grad, såvida en av människan uppfattbar produkt skall uppstå, det blir alltid ett visst mått verklighetsdelar och ej över begriplighetens gräns förvrängda ord, som stå även den ytterligt fabulerande normale till buds.

Genom den logiska bearbetningen av det primära innehållet — och framför allt genom fabuleringen har till medvetenhetsinnehållet kommit en ny, sekundär del, som även den måste noga hållas isär från det övriga förut omtalade innehållet, framför allt från det jagbetonade, såvida ej förvirring skall uppstå. Fabuleringen är ju en nödvändig förutsättning för det andliga skapandet, och konceptionsaktens målföreställning giver den en viss riktning. När skapelseakten är färdig har den fått sin gestaltning ytterst genom att ha blivit fästad på papperet, och därmed är ju en viss trygghet för sammanblandning upp-

nådd. Men det är endast bråkdelen av det fabulerade, som verkligen även hos den konstnärligt arbetande kommer ned på papperet. Konstskapandet består ju icke allenast i att hopa utan också i att sovra. Det mesta, som ofta stannar i fragmentets form för tillfället eller för alltid, har dock i alla fall omgestaltat psyke, riktat dess innehåll och utövar sin verkan vid varje senare psykisk verksamhet. Vid fabulering är det ej så sällan de djupaste drifterna hos oss, som äro i rörelse, och det är därför uppenbart, att det skall kunna erbjuda större svårigheter att från det direkt upplevade skilja en del fabuleringsprodukter än det, som exempelvis berättats oss eller vi läst oss till, de förra äro ju oftast i långt högre grad vår egen andas barn än det senare. Det finnes nog ingen varelse, som kan hålla sig helt obesmittad från sina egna fabuleringsprodukter. Även den mest rigoröse gör härvidlag misstag, och man kan följa stegringen över den patologiske lögnaren, som ljuger och tror, till de högsta graderna med oupphörligt förväxlande mellan timat och uppspunnet.

3. För att icke få alltför stort innehåll att röra oss med och för att äntligen någon gång snudda vid det egentliga föremålet för denna studie, torde det

vara lämpligt att redan här tillse i vilken rangordning dessa förut nämnda delar av diktinnehållets källor ingå i Frödings diktning. Jag vill från början varna från att här resa ett motsägande mot vad jag kommer att anföra genom en hänvisning till vad som i Frödings dikter verkar upplevat. Det är just den sanne diktarens särmärke, såsom känt är, att han kan levandegöra sitt stoff, och det är därför fullständigt möjligt, att en ren fabulering eller t. o. m. något, som han läst sig till, kan verka fullt lika upplevat, som om det verkligen vore det. Utom det att hantverket innebär uppövandet av besticknings-förmågan, som kan till en viss grad ersätta den verkliga känslogrunden, så vill jag ännu en gång framhålla, att, även om det upplevade får sitt alldeles särskilda märke, så finns det dock delar av medvetenhetsinnehållet, på annat sätt upptagna eller självbildade, som kunna tränga till känslodjup, vilka utgöra grunden för mera uttrycksfulla och mera utåt verkande emotionella tillstånd, än det upplevade. Och jag vill ännu en gång betona, att områdena för de båda primära och den hittills studerade sekundära arten av medvetenhetsinnehållet icke med avseende på styrkan av deras känslobetoning ligga bredvid varandra. De täcka varandra delvis, och inom de över

varandra liggande delarna kan det bli en strid om känslovärdet mellan de olika arterna. En analys enbart av diktens verkan på en annan individ kan alltså aldrig giva full visshet om vad som i densamma ingår av element från medvetenhetsinnehållets olika områden.

Redan de fysiska förutsättningarna för Fröding att leva ett liv i vilket iakttagandet av yttervärlden kunde spela en kvantitativt framträdande roll voro ganska inskränkta. Därtill var hans syn, som ju är det härvidlag viktigaste verktyget, för dålig. Hans närsynthet var ända upp till 13 dioptrier, och glasögon bar han redan, då han år 1875 kom till Karlstads skola. Hans händer voro veka och tafatta. Jag minns, att jag med förundran plägade åse, vilken svår sak det var för honom att knäppa en knapp. Fjärrtrevorganen ögonens och närtrevorganen händernas utveckling stå naturligtvis i ett visst förhållande till varandra. Dock är det vanligtvis så att det ena kompletterar det andra. På detta ha vi ju ett tydligt exempel hos de blinda, där närtrevorganens verksamhet till mycket stor del får ersätta fjärrtrevorganens. Det är genom de förras dimensionsuppfattande verksamhet de måste skaffa sig en väsentlig del av den bild av yttervärlden de över

huvud tillägna sig. Hos Fröding var det icke fråga om kompensation av det ena organet med det andra, båda voro dåligt utvecklade. När han tog av sig glasen, blickade han som i ett mörkt rum, och det kan inte hjälpas, att det är ett uttryck härav som tolkats såsom ett stigma på det patologiska i hans psyke, då det i stället får skrivas på fel hos det yttre sinnet. Och hjälplösheten, som var en följd härav, ökades naturligtvis på grund av den dåliga utvecklingen av dimensionssinnet i händerna. De övriga sinnesorganen voro, såvitt av undersökning kunde framgå, utan anmärkning. Jag tyckte mig finna att lukten och smaken — d. v. s. det som populärt kallas smak — voro särdeles skarpa.

Men även bortsett från nämnda fysiska brister, som ju vad ögonen beträffar i viss mån neutraliserades genom glas, var Fröding icke egentligen vad man kallar en iakttagande person. Det är möjligt, att utvecklingen av hela denna läggning till viss grad kan ha stått i sammanhang med den omöjlighet för honom att orientera sig i omgivningen, som hans närsynthet i tidiga år, innan man ännu hade tänkt på att söka neutralisera den, medförde. Jag har hört berättas många historier från hans barndom om hans tafatthet och hans omöjlighet att hålla ba-

lansen. Det låg nog emellertid i denna brist på benägenhet att iakttaga säkert också något direkt i hans väsen inneboende. Yttervärlden intresserade honom, om jag så må säga, icke i och för sig utan huvudsakligen såsom omgivning för människorna. Att tänka sig honom såsom zoolog, botanist eller läkare för vanliga kroppsåkommor är ogörligt, däremot visst icke såsom matematiker, särskilt geometer, så underligt det än låter, psykolog och psykiatriker. Jag fick den uppfattningen, att åtminstone den tid jag var tillsammans med honom gällde detta också yttervärlden, naturen, såsom föremål för estetiskt betraktande. Det låter ju icke förneka sig, att detta kunde vara något, som utvecklat sig i jämbredd med sjukdomen, men jag tror att även däruti låg något ursprungligt. Och denna min uppfattning jävas ej av hans diktning. Så friska och utsökta naturbilder han än givit, naturlyriker i egentlig mening var han ej. Naturbilden är hos honom så gott som undantagslöst en tavla kring en människa eller människor och skildras mycket ofta rent av såsom en återspegling av ett mänskligt själstillstånd.

Till det naturliga anlaget och bristfälligheten i hans synorgan kom också den omständigheten, att sjukdomen långa tider tvingade honom att leva av-

skild från världen, och hans genom direkt upplevande erhållna medvetenhetsinnehåll må ha varit ganska brokigt och i inre mening rikt, kvantitativt rikt var det säkert ej. Må man nu inte av detta mitt påstående tro, att han från början var en enstöring. Att med egentlig lust kasta sig in i världsvimlet låg väl icke för honom, och jag vet att han oftast avböjde de tillfällen till umgängesliv, som genom hans anförvanter i Karlstad bjödos honom, men jag har dock fått flera jämnårigas vittnesbörd om att han i ungdomen åtminstone tidvis med liv och lust deltog i deras tillställningar, och även under sin sjukdomstid mottog han, då hans tillstånd var någorlunda drägligt, gärna besök av dem, som han intresserade sig för eller höll av, och han gav sig beredvilligt och med livligt deltagande in i tankeutbyte. Hans onekligen utpräglade *autism* (benägenhet att dra sig från det yttre betraktandet till det inre) var, om den också till en del torde varit ursprunglig, dock ej lika framträdande i ungdomen som senare, och även längre fram i livet, efter 1894, sedan sjukdomen fått honom riktigt i sitt nät, var den visst ej absolut.

Med förbehåll för hans med alla goda människor delade benägenhet att tänka gott om alla andra, kan jag dock våga det, om man ser det mot det före-

gående såsom bakgrund, kanske paradoxalt förefallande påståendet, att Fröding var en god människokännare. Ty, även om man, såsom jag här ovan gjort, kan påstå, att han ej egentligen var en iakttagande människa, var han dock i visst avseende en god iakttagare. Han hade nämligen en ovanlig blick för det karaktäristiska i, om jag så må säga, totalvyen av vad han såg, särskilt var detta fallet beträffande uppträdande, åtbörder och anletsdrag hos en människa, som han av det ena eller andra skälet kom att intressera sig för. Detta berodde emellertid snarast på en alldeles ovanlig psykologisk intuition, som han delade med den i detta avseende ännu mera begåvade systern Cecilia, på hans förmåga att ögonblickligen inkänna sig i de känsloföreteelser, som utgjorde grundlaget för de iakttagna människornas uppträdande och handlande. Torsten Fogelqvist har i sin lilla studie om Fröding i Verdandiserien sagt, att dennes snille liksom Bellmans satt i ögat. Detta är en sanning med modifikation, en modifikation som naturligtvis Fogelqvist varit fullt medveten om. Det är sant, att man ser Lars i Kuja på sin förstutrappa; man ser skalden Wennerbom, hans raglande gång och solstrimmade sömn, man följer med intresserat öga arierns bevingade steg

genom skogen till sin älskade, man skådar beväringa och stadens löjtnant. Men det att han tvingade andra att se betydde framför allt, att han hade den fundamentala förmågan att själv vara med i sina skapelser, så att det karaktäristiska inre, som då han diktade var hans eget inre, sedan han lärt sig att behärska språket, nödvändigtvis måste få ett karaktäristiskt yttre. Jag vill i detta sammanhang påminna om en uppgift från den kanske främste kännaren av Frödings skolpojksår, Mauritz Hellberg, att Fröding hade en rätt stor parodisk härmningsförmåga, en egenskap som väl otvivelaktigt pekar mot det omhandlade skarpa sinnet för det hos människor karaktäristiska.

Det mänskliga psyket kunde alltid påräkna Frödings intresse även när det uppträdde i massa. Om också vissa rörelser inom samhällslivet lämnade honom kall, så var hans intresse för folkens öden dock framträdande. Det var likväl huvudsakligen idéerna, som han ville umgås med, de praktiska samhällsbestyren hade han icke sinne för, och när han som publicist sysslade med dem, så var det, om man får tro honom själv, nödd och tvungen och i kåseriets icke alltför pretentiösa form. För ekonomiska spörsmål var han särdeles litet lagd, och han kom aldrig

att utbilda en praktisk livsplan för sig själv. I brev till anförvanter och andra, som jag varit i tillfälle att se, resonerar han visst icke utan förstånd — utan förstånd yttrade han sig aldrig, då ej sjukdomen for i väg med honom — om sina framtidsplaner, men det stannade allra oftast vid resonemanget, och han behövde ju hela sitt liv ett stöd vid sin sida för de praktiska bestyren. Att för en längre tid konsekvent låta en viss på förhand uppgjord följd av målföreställningar reglera sitt handlande, var honom en omöjlighet.

Med ovanstående har jag velat söka påvisa, att Fröding både på grund av sin fysiska och sin psykiska läggning och sitt livsöde icke kunde såsom deltagare eller åskådare i någon högre grad tillägna sig ett från yttervärlden direkt upptaget medvetenhetsinnehåll, och att om det i vissa avseenden så kunde förefalla, så berodde det på andra hans egenskaper.

Fröding var alltså icke vad jag vill kalla en åskådartyp.

4. Kunde man alltså icke kalla Fröding en åskådartyp, så hade han så mycket mera läggning för att sällskapa med det skrivna ordet. Redan i

hans tidiga barndom riktades han mot bokvärlden. Cecilia Fröding berättar, att på vinden i föräldrahemmet — där det ju på mödernet fanns litterära traditioner och litterärt intresse — fanns samlad en hel mängd böcker, som vid en viss tidpunkt av faderns religiösa utveckling bannlystes från våningen, och i dessa kunde barnen göra fritt val, en möjlighet som Gustaf flitigt begagnade sig av. Intresset för bokvärlden ökades också säkerligen genom den äldsta systerns berättelser för syskonkretsen. Genom dessa för den inneboende fallenheten gynnsamma omständigheter utvecklades hos gossen en läslust och en läsvana, som följde honom ända till det sista, om han också naturligtvis de senare åren icke orkade så mycket. När det frågas om hans sysselsättning, får man alltid samma svar. Från Görlitz säger man: Han höll sig mest inne på sitt rum och läste och skrev, och samma svar får man från Suttestad. Under den tid jag umgicks med honom utgjorde hans så gott som enda sysselsättning, då hans hälsa tillät det, läsning. Om man bortser från ungdomstiden var det väl sällan romanen som intresserade honom, ehuru han naturligtvis då och då genomläste ett och annat romanverk av de mera bemärkta författarna. Jag tror att den banala romanens egenskap att röra sig med rent

diktade personer och till stor del också diktade känslor, ofta uppkonstruerade på ett konventionellt och flackt mönster, mindre tilltalade honom. Rent ut sagt så ljög romanen på mera än ett sätt tänkt för mycket för att kunna fånga honom. Han fordrade icke allenast på grund av den miljöpåverkning, som i hans bildbaraste tid träffade honom, en påtaglig verklighetsgrund för dikten. Mot detta synes mig icke strida, att vissa av de odödliga typerna, såsom »riddaren av den sorgliga skepnaden» och flera av Shakespeares och Goethes gestalter, starkt sysselsatte honom. Och den enda romanform, som han en gång verkligen älskat, var ju den historiska romanen, framför allt Walter Scott, hans barndoms och ungdoms käraste diktare. Vad som senare upptog hans tid var utom poesi, som emellertid under den tid jag var i hans närhet mestadels sköts i bakgrunden, framför allt historia, memoarer, essayer av olika slag, filosofi, religionsvetenskap och bibeln. Liksom Fröding, såsom förut påpekats, hade en ovanlig förmåga att konkretisera sina diktskapelser, så blevo de personer han läste om i alldeles ovanlig grad levande för honom. Hans minne var av den allra förträffligaste sort och tillät honom att behålla kvar en massa detaljer, namn och årtal. Hans minnesbilder av de

personligheter han gjort bekantskap med genom böckerna blevo därför särdeles livfulla och karaktäristiska, och jag minnes, att jag många gånger förvånade mig över vilket förtroligt och den personliga samlevnaden sig närmande umgänge han plägade med historiens och memoarens herrar och damer. Karaktäristiskt för Fröding var just enligt min mening, att det var för de historiska personerna såsom sådana han intresserade sig, för idéernas vandringar och växlingar genom de representativa människorna. Mindre, syntes det mig, intresserade honom själva det politiska spelet i och för sig och minst krigshistorien.

Fröding torde alltså utan allt tvivel haft ett ovanligt stort inläst medvetenhetsinnehåll tillgängligt såsom källa för sin diktning.

Han var icke en åskådartyp utan vad jag vill kalla en l y s s n a r t y p, ty det vi läsa lyssna vi till, fast undfångelsen sker genom synorganen.

5. Vad beträffar det genom logisk och fabulerande bearbetning av det primära medvetenhetsinnehållet uppkomna sekundära innehållet, så kan det fastslås, att det förra torde intagit ett icke oväsentligt rum, om ock Fröding icke kan kallas en företrädesvis

logisk person. Han hade dock ett absolut behov att tänka, att tänka länge och intensivt på det han tillägnade sig, och han saknade visst icke tankeskärpa, om än den obundna fabuleringen och hugskottet kommo att spela en väl stor roll även i hans tänkande, för att han skulle kunnat bli en kunskapsanalytiker av betydenhet.

Det genom fabulering bildade medvetenhetsinnehållets roll såsom källa till dikten är utan vidare klar. Det torde vara mycket litet av det verkliga, som användes utan att ha i större eller mindre grad omgestaltats genom fabulering. Problemet är därför i huru stor grad verklighetselement ingå såsom material i det framfabulerade diktinnehållet, verklighetselement upphämtade av diktaren själv såsom deltagande eller åskådande direkt från yttervärlden eller genom andra sinnens och psykens förvaltning. Som bekant har ju en viss riktning inom den svenska litteraturforskningen hävdat såsom en huvudsaklig uppgift vid den vetenskapliga undersökningen av en författares produktion att klargöra vilka beståndsdelar, som upptagits ur samtidens och förtidens litteratur, och det bör ingalunda nekas, att författaren genom en sådan undersökning ställes in i sin andliga miljö, får sin historiska plats. En otvivelaktig vikt torde det väl

emellertid också ha att uppvisa vad i hans diktning, som härstammar från de egna upplevelserna, något som visst ej förbisetts av den antydda riktningen, men som givetvis beträffande längesedan döda personer måste bliva ofantligt mycket mindre givande, allra helst som det är att hänföra till felaktig metod, att sluta till något bestämt om deras liv genom deras diktning, till och med när de själva utge dikten såsom självbekännelse. Såsom redan framhållits, har man all anledning att i Frödings diktning vänta sig i icke obetydlig grad litterära påverkningar och i mindre grad ett till det yttre upplevat innehåll. Och detta håller nog streck, fast det icke kan komma i fråga att verkställa en undersökning därom här eller över huvud av mig. Att å andra sidan den fabulerande omsmältningen av det upptagna varit i hög grad grundlig och präglad av hans personliga egendomlighet, är otvivelaktigt. Han byggde icke med tegelstenar utan med cement, några synliga fogar mellan urskiljbara byggstenar av annans tillverkning kommo ej i fråga, det blev en ny stenart som byggnadsverket reste sig i.

Fröding hade ej en så rik och frodig fabulering som exempelvis en Victor Hugo, en Zola, en Almqvist, en Strindberg, men i var och en av de fantasiskapelser, som han satte i skrift, kunde han desto

bättre fullt och helt själv vara med, giva den den Frödingska särarten. Rikedomen i hans fabulering torde väl ha varit åtskilligt större än man av hans utgivna skrifter kan döma. Man vet att han planerat både romaner och dramer, och för bedömandet av denna sida i hans personlighet får man icke förglömma hans kåserier och hans broschyrer, som öppna sikten för vissa områden, som knappast hans diktning i egentlig mening låter oss ana. Man får icke heller glömma den personliga erfarenheten från samtalen med honom, som ytterligare gåvo åtskilligt för bedömande av denna egenskap. Emellertid ligger säkerligen härvidlag ej Frödings egenart i en särskild frodighet. Jag skulle vilja beteckna innerligheten i det fabulerade som det egenartade däri. Denna sammanhängde återigen i viss mån med den gestaltning hans livsöde tog och måste taga. Men härom senare.

II.

1. Gå vi så vidare på spår efter diktinnehållets källor, komma vi till sömndrömmen. Sömntillståndet utmärkes förnämligast genom en avkoppling av kroppsmedvetandet, alltså av allt det, som sätter oss i sammanhang med yttervärlden, i vilken just kroppsmedvetandet ställer in vårt psyke. Kroppsmedvetandet är det rumsliga i detta, endast genom dess förmedling kan psyket över huvud existera dimensionalt. Under den djupaste sömnen drager denna avkoppling med sig hela medvetandet, så att endast de för livets uppehälle omedvetna livsprocesserna fortsätta sin verksamhet. Åtminstone saknar det till även-

tyrs under den djupa sömnen fortsatta associationsförloppet allt inpräglingsvärde. Vi ihågkomma intet av det vid uppvaknandet, och det finnes vissa fakta inom såväl normal- som abnormpsykologien, som bestämt tala för att föreställningarnas realiserande och associerande kunna helt och hållet stanna av. Vid lägre grader av sömn, vi kunna med viss rätt kalla det halvsömn, träda emellertid de apperceptiva och associativa organen i verksamhet, allt under det att kroppsmedvetandet blir fullständigt avkopplat — man drömmer. Det vill säga, en avkoppling av hela kroppsmedvetandet blir det ej. Det är de aktuella från kroppsytan och kroppsdjupet ingående förnimmelserna liksom de till lemmar och sinnesorgan utgående impulserna som kopplas av, under det att föreställandet om kroppen samtidigt med andra föreställningar blir tillgängligt för medvetandet. Kroppsmedvetandet finnes alltså att tillgå för det associativa förloppet i form av »minnen», men lämnar det i fred såsom förmedlare mellan psyke och yttervärld. Detta förklarar den fullkomliga frihet från fysiska lagar med vilken vi kunna handskas med vår kropp under drömmen, utan att kroppen därav påverkas till utförande eller försök men ligger där orörlig för annat än rent reflektorisk påverkan. Nu är det emellertid just

kroppsmedvetandet såsom förmedlare mellan psyke och yttervärld, som tvingar vår associativa verksamhet att hålla sig till jorden bokstavligen menat, tvingar den att inordna sig i rummet, och när den är borta, blir därför tankeverksamheten fullständigt okritisk, logiken är upphävd och fabuleringen antar de mest fantastiska former. Någon sovring av stoffet kommer ej till stånd. Även det, som trängts tillbaka till medvetandets skrymslen såsom för levnadsformen odugligt eller ovärdigt, det hämtas upp och får deltaga i drömmens häxdans. Det är en sanning men en sanning med många inskränkningar, att vi lära känna oss själva först genom drömmen, och det finnes en på vissa håll mycket uppskattad men framför allt mycket omtalad patopsykologisk skola, som ger drömtydningen en framskjuten plats, i den för diagnos och behandling så viktiga analysen av en nevros' orsaker. Naturligtvis har denna teori en smula sanning i sig, men den överskattar betydelsen av de drömspillror, som för övrigt hämtas upp på ett av den undersöktes subjektiva tillstånd påverkbart sätt, och tydas utan garanti för att undersökarens subjektiva mening ej får utöva någon verkan på tydningen. Liksom vi kunna dö i drömmen och åter uppstiga, kunna halshuggas och i alla fall springa vår väg,

kunna sväva, på en sekund förflytta oss ofantliga avstånd o. s. v. o. s. v., så kan vårt psyke under densamma även på andra områden av det psykiska livet upptaga och utgiva såsom sitt en del för vårt verkliga jag främmande gods, så främmande som mänskligt över huvud kan vara det för mänskligt. Frisläppt och okontrollerat kan allt, som vårt psyke upptagit från tidningar, böcker och samtal och som uppstått genom en sekunds förlöpning av vårt fabulerande, kastas in i associationsförloppet och utges för vårt. Ty — detta är också en följd av kroppsmedvetandets urkoppling — vi sakna i drömmen förmågan att skilja mellan direkt och genom förmedling upptaget primärt medvetenhetsinnehåll och mellan detta och det genom logisk eller fabulerande bearbetning bildade sekundära medvetenhetsinnehållet.

En följd slutligen av kroppsmedvetandets avkoppling är att alla psykiska bilder taga hallucinationens form. Varigenom åter betingas en egendomlighet i vårt drömliv, som fordrar att det till medvetandet trängda blir möjligt att hallucinatoriskt, ja, synhallucinatoriskt uttrycka. Här finna vi ju åter ett skäl till drömlivets förvanskande inverkan på vårt tankeliv. Och vad står till att lösa genom att konstmässigt utarbeta en drömsymbolik, som ingen människa nå-

gonsin kan veta om den är sann. Jag har naturligtvis här icke tillfälle att fullständigt utveckla min förut framlagda sömn- och drömteori — en teori som för övrigt är mera än en teori — men jag har å andra sidan icke velat helt förbigå den, då den ju upplyser en del om det genom sömndrömmen skapade medvetenhetsinnehållets möjlighet för och lämplighet till att utgöra en källa att ösa diktfabler ur. På sina håll synes man vara böjd att även i detta avseende komma till en överdrift av drömmens betydelse.

Det kan naturligtvis icke förnekas, att drömstoffet kan användas såsom material för dikten, därom ha vi ju en del författares egna vittnesbörd — jag menar här ej blott ett uttalande i dikten, ty ett sådant är utan annat bestyrkande värdelöst. Men sanningen torde i alla fall vara närmast den, att det i allmänhet spelar en skäligen obetydlig roll såsom sådant material. Det förhåller sig nämligen så, att det fordras en viss överensstämmelse med den vanligen förlöpande associationsmekanismen för att de genomlupna associationskedjorna över huvud skola lämna några spår efter sig. Drömassociationerna äro av en så väsentligen annan natur än vakenassociationerna, att de ha ett alldeles ovanligt litet in-

präglingsvärde. De kastas i de allra flesta fall omedelbart bort såsom skräpgods, det kan ju envar själv kontrollera. Att förneka att de i någon mån inverka på det vakna tankearbetet är naturligtvis icke möjligt. Tvärtom måste man medge, att intet sker i psyke, som ej har sina följder med sig. Visst är i alla fall, att det endast är ett okontrollerat och okontrollerbart påstående, att det i drömmen upplevda om icke medvetet så undermedvetet skulle spela en mycket stor roll i det psykiska arbetet. Det är nu för tiden så, att då man inte vågar påstå något om ett förlopp i det medvetna, så har man ju alltid det s. k. undermedvetandet att taga till för att fylla luckan i en bristfällig bevisning. Ingenting kan mera vittna om en psykologs andliga fattigdom än en riklig användning av det tvivelaktiga begreppet »undermedvetande».

Jag har ingen anledning att tro, eller rättare, jag anser mig med tämligen stor bestämdhet veta, att sömndrömmen i egentlig mening icke spelat någon större roll i Frödings diktning än hos varje annan diktare. Fredrik Böök är av annan åsikt. I sin studie i Edda över »Det borde varit stjärnor» säger han att titeln »Drömvers», som Fröding förbehållit för en liten cykel på åtta dikter i vilken

nyssnämnda ingår, kunde stå över en hel rad frödingska dikter. Den poetiska fantasien växer hos Fröding upp ur drömmen, smälter samman med drömmen; han betonar det så ofta, att man har skäl att tro, att det verkligen är det rent fysiologiska tillståndet av sömn och dröm, som i många fall skänkt honom inspiration. Det finnes intet överraskande däruti: släktskapen mellan den poetiska inbillningen och drömmen är ju påtaglig. Det behöver icke vara en fiktion, när Fröding låter sceneriet i Hydra vara en feberdröm, lika litet när han i Den evige juden anger, att gestalten kommer till honom, medan han slumrar vid sjöstranden. Långt starkare är emellertid drömkaraktären i Fredlös, och i den stora cykliska dikten En morgondröm säger sig skalden ha sett det härliga urtidslandskapet i sömnen. En dikt som Ett drömackord är nära samhörig med Drömmar i Hades, säger vidare Böök, och där likasom i En syn har skalden genom titeln antytt, att det icke är i ögonblick av medveten reflexion, utan i ett passivt omedvetet tillstånd tavlorna trätt fram.

Jag är alldeles överens med Böök om att Drömvers kunde stå såsom överskrift på en hel del inom den så nämnda cykeln ej rymda dikter, men jag

anser mig ha full anledning att vara viss om att dessa dikters uppkomst icke har något särskilt att skaffa med den egentliga drömmen — sömndrömmen. Jag samtalade mycket flitigt med Fröding om hans dikters tillblivelse, och jag fick genom dessa samtal denna mening. Mycket egendomligt finner jag det vara, att Böök anser landskapet i En morgondröm vara ett karaktäristiskt drömlandskap. Detta kristallklart strukturerade och enkelt utmejslade landskap — idén till det hade Fröding kanske fått från Swedenborg — synes mig visserligen i hög grad ha idealitetens prägel men i övrigt vara så långt avlägset som möjligt från det typiska drömlandskapet med dess virrvarr av former och färger och dess obestämda, flytande konturer. Och det faller sig så, att en anteckning av Fröding själv i frikanten till denna dikt ger en upplysning om huru det förhåller sig med dess drömkaraktär. Anteckningen vill för en kommande bearbetning — med den frödingska ömtåliga sanningskärleken såsom motiv — påminna författaren om att det i diktens början på något sätt borde uttryckas, att denne »*diktade att han drömde*». En morgondröm i Stänk och flikar är säkert icke mera drömdikt än Nyårsdrömmar av 1887 och Morgondrömmen av år 1896.

Det har för Fröding varit naturligt att giva sina dikters innehåll drömform, och detta sammanhängde, det är sant, med något väsentligt i hans väsen, som dock ej bestod däruti att hos honom sömndrömmen skulle haft en särskild benägenhet att vilja kristallisera ut sig i diktform.

Böök siktar onekligen åt rätt håll, men hans psykologiska erfarenhet torde vara något knapp och hans psykologiska kunskap något för begränsad, för att han skulle kunna ha träffat alldeles rätt. Han har ej tillräckligt kunnat betona för sig ett par andra, den fysiologiska drömmen närstående tillstånd av vilka det ena rent av kan betraktas såsom något för den verklige diktaren och i alla händelser för Fröding egenartat, det andra åter tillhörde de tillstånd, som Frödings tragiska livsöde kom honom att så innerligt lära känna.

2. Det första av de tillstånd jag nyss syftade på är den s. k. dagdrömmen eller, såsom jag hellre vill nämna det, vakendrömmen ett tillstånd, som väl knappast någon människa saknar erfarenhet om och som särskilt i sammanhang med diktandets psykologi förtjänar den allra största uppmärksamhet.

Vid detta tillstånd sjunker i allmänhet ej det

aktuella kroppsmedvetandet under medvetandets tröskel. Psyke drager sig emellertid på ett egendomligt sätt in i sitt eget inre och avstänger från sig i större eller mindre grad de yttre sinnesintrycken, som skulle störande inverka på dess fria sysselsättande. Komplexer — om den närmare betydelsen av detta ord senare — av den ena eller andra stämningsfärgen, beroende på en hel del omständigheter dock mest på den stämning, som man befinner sig i eller vill reagera mot, då man sänker sig in i tillståndet, få en av yttervärldens medtävlan föga störd makt över medvetandet och bestämmer föreställningskopplingen. Denna senare är mycket olika allt efter den »betagenhet», som komplexen har makt att meddela psyket. Den kan vara tämligen mållös och villkorlig, men den kan ha en hög grad av förtätad målbestämdhet. Ja, för de mera uttalade graderna av vakendrömmen, som uppodlats genom en på anlag beroende drömvana, är just koncentrationen inom ett snävt område av närsläktade komplexer ett karaktäristikon. Vakendrömmen kan därför vara ett det fruktbaraste tillstånd för det andliga skapandet. Den är också stegrad till en viss grad ingenting annat än den heliga yra, som benämnes inspiration, då allt individens liv

förtätar sig för ett enda — skapandet av ett visst konstnärligt eller vetenskapligt värde, då tankekedjorna som ledda av en viljan oberoende makt storma genom psyke och på ett rent av mystiskt sätt ordna sig till det härliga, njutningsfulla eller av lidande bräddade arbete, som är människans utsöktaste.

Sin högsta ordning når vakendrömmen i extasen, då omgivningen i yttervärlden och allt, till och med den drömmandes eget kroppsmedvetande, försvinner för den härskande komplexen. Nu måste, då yttervärldens kontroll på det psykiska arbetet är upphävt, föreställningarna taga hallucinationens form. Sömndrömmens tillstånd är nära nått, men icke alldeles — snarare då sömngångens — ty vid extasen fortsätter den under föregående lägre grader av vakendrömmen härskande komplexen att utöva sin makt, och tankelivet, synerna och rösterna, behärskas och bestämmas till innehåll och form av denna, liksom det så ofta i sinnessjukdomen sker av den ena eller andra av de idéer, som äro för den i det ena eller andra fallet utmärkande. Den i extas försänkte far till Blåkulla, uppstiger till himmelen eller nederstiger till dödsriket, han eller rättare komplexen kan ju handskas med kroppen huru den vill, ty denna är

nu med i psyke endast i föreställningens, i minnets form. Det känslotillstånd, som är det komplexsamlande, kan genomglödga sinnet till den högsta lycksalighet eller det djupaste lidande, och komplextankarna kunna tala med en makt som är obetvinglig. Allt kan människan i extasens tillstånd tåla och allt göra. Med extasen har dagdrömmandet nått nära det patologiskas gräns, den är också mycket vanlig i en del patologiska tillstånd fast i modifierad form, och den är på långt när icke så fruktbart skapande som inspirationen. Men det i extasen upplevda har på grund av den oerhörda intensitet varmed det verkliggjort sig en ovanlig, också den till det patologiska sig närmande makt över sinnet, det blir ofta ett rättesnöre för hela individens kommande liv, och till extasen, vare sig den medför lidande eller lycka, vill man på grund av dess outsägliga mystiska njutningsfullhet nästan obetvingligt återvända. Den till extasen förfallne blir förr eller senare en patologisk personlighet, om man nu också måste medge, att tillståndet icke i sig självt *alltid* måste betraktas såsom en patologisk företeelse.

Det behöver endast påpekas, att det finnes alla möjliga grader av vakendrömmande från den lättaste försjunkenhet i sig själv till den högsta extas, och

ur alla kan nog dikten flyta. Vakendrömmen är alltså en diktarens naturliga tillstånd under vilket hans skapelser bliva till, även om de under densamma sällan få sitt slutgiltiga skick. Det kan endast fästandet på papperet och vad det medför av form och innehållsändring ge dem. De högre graderna av vakendrömmen från inspirationen och uppåt utmärka sig, såsom redan antytt, genom en egendomlig psykisk automatism, som icke sällan ger den arbetande illusionen av att hans verksamhet går liksom av sig självt eller till och med som om någon annan utförde det. De i medvetandet härskande komplexerna avskära sig så fullständigt från de mäktiga föreställningsband, som bilda kroppsmedvetandet och vars aktualitet ensamt kan ge personligheten stadga, att de tyckas ej ha något med dem att göra. Nu är nära den punkten nådd, då en personlighetsklyvning uppstår. Och det kan hända, att den inspirerade i det tillstånd i vilket han befinner sig, ej känner igen sitt vardagsjag, om jag så må säga, utan kommer till den tron, att arbetet utföres av en utifrån verkande — en god eller ond ande, Gud eller djävulen, en kär avliden eller dylikt, eller också och vanligare ser han i dessa ögonblick, då han känner sig avsnörd från all låg materialitet, uppenbarelsen av sitt eget högsta jag. Jag har sagt,

att de kunna vara förenade med lust eller olust dessa tillstånd. Det riktigare påståendet är kanske, att känslotillstånden genomlöpa den vanliga cykeln: lust-olust eller olust-lust, den ena eller andra fasen ofta övervägande. Ett inledande eller efterföljande ångesttillstånd torde icke vara ovanligt. Men vilket deras förlopp nu är, en tjusning, som lockar till återupprepande, är *alltid* där.

Förut framhölls, att ett konstverk icke är färdigt i och med att det vunnit skapnad under vakendrömmen. Lika visst är också, att det försiggått ett långt — naturligtvis i det ena eller andra fallet mera eller mindre långt — arbete, innan det kommit till denna gestaltning, och ju betydelsefullare verket är, dess längre är säkert förarbetet. Det kan verkligen icke nekas, att det finnes ett stort och vackert jämngående av det fysiska och psykiska alstrandet. Det är först det lustfulla undfåendet av en idé, så dess långsamma utveckling och växt i det inre, ovillkorligen upptagande näring från hela organismen, och till sist ser den nya skapelsen dagen under en till paroxysm stegrad koncentration av alla livskrafter. Som nyfödd är den bräcklig och svag och måste förhjälpas vidare i utvecklingen till ett liv i offentligheten mitt i de andra varelsernas skara. Det gäller

att med denna hjälp icke beröva den något väsentligt, att endast rensa undan det, som tillfälligtvis under skapelseförloppet kommit till, men låta det, som är stort och vackert, växa fram till mognad.

Man hör så ofta sägas, att det väsentliga av diktandet sker under medvetandet, »väller fram ur ett kaos av undermedvetna drömmar». Detta är emellertid sant endast så till vida, som man menar, att det med en viss överdrift kan sägas, att hela medvetenhetsinnehållet, även det som inte för tillfället blir medvetet, är en förutsättning för att dikten kunnat få den form som den fått. Det kan också vara sant, om man med undermedvetande förstår dessa tillstånd av dagdrömmande, då det psykiska arbete får i mindre grad än annars karaktären av ett viljearbete utan förefaller vara mera automatiskt. Men i så fall använder man sig av ett olämpligt uttryck. Ty det är icke frågan om något som försiggår u n d e r medvetandet, fast komplexen avsnört möjligheten för en hel del psykiskt material att nå medvetandet eller i allt fall dess blickpunkt. Påståendet, att utan den ringaste aktiva verksamhet hos en skaldesjäl i det undermedvetna, eller låtom oss hellre använda det klarare ordet »det omedvetna», någon dikt eller något annat av högre psykiskt värde skulle kunna uppstå,

berättigar till frågan: Huru vet man det? och till fordran: Fram med bevisen! I de analyser jag kunnat anställa i närsläktade fall, har det varit fullständigt onödigt att för förklaringen taga till den tvivelaktiga hypotesen om ett allt eller nästan allt förmående omedvetande. Nej, det är ej i ett omedvetet utan i en speciell form av medvetande, som de djupare diktverken bliva till. Kände man sig hågad, kunde man snarare kalla det för ett övermedvetande än för ett undermedvetande, ty det är sannerligen så, att aldrig är anden i den höga grad »ren ande» som då.

Att jag här så pass fullständigt sysselsatt mig med vakendrömmen och karaktären av det medvetenhetsinnehåll den skapar, får ej betraktas såsom en avvikelse från ämnet. Snarare skulle jag kunna förebrå mig, att jag, då det gäller att blicka in något i Gustaf Frödings diktarverkstad, på grund av den ursprungliga läggningen av ämnet varit alltför knapphändig härvidlag. Ty visst ha vi haft och ha lyriker av Guds nåde i detta land, men ingen har varit det med större nåde än han. Man betonar ofta det formens mästerskap, som utmärker honom. Först genom honom har ju svenskt språk visat sin fulla smidighet och skönhet vid versbehandlingen. Och man gör naturligtvis rätt häruti, ty endast den fulländade mate-

rialbehandlingen ger det fullödiga mästerskapet. En omöjlig form kan förstöra och har förstört många djupt inspirerade dikter. Men även om man icke skrivit ett ord eller icke förmått ge tillfredsställande form åt vad man känt, är man dock en diktare, om man rörts av inspirationens eld. Och har man aldrig det formens mästerskap och har icke ängeln rört vattnet, så blir det intet under av, man må arbeta sig till döds som så många stackare gjort. Fröding var en formens mästare, men han var också in i det allra minsta han skrev — jag bortser nu från den av honom själv för övrigt alltför underskattade publicistiska verksamheten — en verkligt inspirerad skald, det känner man utan vidare. Komplexen grep honom, och han tvangs att leva dess liv. Och den kunde göra det, ty vakendrömmen var hans naturliga tillstånd.

Att vakendrömmen var ett naturtillstånd hos honom, det behöver man alltså icke betvivla, även om man hade endast hans dikter att lita sig till. Men vi veta också åtskilligt härom. Från hans ungdomsvänner har man den upplysningen, att han av och till drog sig undan från det sällskap, som han för tillfället hade omkring sig, och försjönk i ett tillstånd, då han var frånvarande. Jag har till och med i tryck

sett en, som återgivit ett uttryck från en av dessa vänner, för tillståndet använda ordet »slöhet» — med reservation för att det säkert låg en stark inre själisk verksamhet bakom. Och det är nog så. För det yttre var han »slö», om man så vill, men i hans inre förde drömmen sitt liv. Fröding, som under vissa tider av sin sjukdom med mikroskop sökte efter anledningar till självförebråelser, lade sig åtskilliga gånger, som jag hörde, till last, att han »fegt» dragit sig undan för verklighetens krav och drömt bort livet. Och under sjukdomens tid blev denna drömbenägenhet än mera utpräglad, den utgjorde ett konstitutivt drag i densamma. Att man så ofta i Frödings diktning möter ordet dröm är alltså ingen tillfällighet, det är sant. Men det beror, som sagt, inte på att han skulle haft någon särskild benägenhet att fästa på papperet sömndrömmens upplevelser, utan till en väsentlig del på att han var en så utpräglad konstitutionell vakendrömmare. Vardagsnyttans krav kunde aldrig slå denne drömmare ihjäl, snarare var det drömmaren som slog det vardagliga livets bestyr till jorden.

Mot detta mitt påstående, icke allenast att Fröding var en dagdrömmare utan också att under dessa hans drömmar föddes hans inspirerade dikter, stri-

der icke, såsom man kanske kunde vara böjd att tro, att han nedlade mycket arbete på utarbetandet av sina dikter. I anteckningar, som han gjort till sina dikter och som väl en gång komma att offentliggöras, finner man huru kolossalt stora fordringar han ställde på språkvälljudet. En hiatus eller en samling för hårda eller tillsammans ej riktigt väl klingande ljud anmärkas till ändring. Emellertid har jag redan framhållit, att det är ytterst sällan en dikt framgår färdig ur inspirationsögonblicket. Möjligen torde hos den redan vordne mästaren, då hantverket nått så nära som är tänkbart intill automatismen, någon kortare strof kunna bliva till. »Über allen Gipfeln» är ju en utomordentligt inspirerad liten dikt, och den gör intryck av att vara född i den form den har. Säkert är det emellertid icke. Goethe var minsann inte den, som i allmänhet nöjde sig med en första upplaga av sina dikter. Att Bellmans verser, som verka i så hög grad inspirerade, icke äro rena improvisationer, det veta vi. Också av Fröding har jag sett dikter omedelbart efter det de blivit nedkastade på papperet, och som förblevo i denna form. Att dessa dikter från hans sjukaste tid icke tillhöra det bästa han skapat, beror nog inte på att han skulle varit i mindre grad improvisatör än skalder i allmänhet, utan, med bortseende nu från

att »filning» saknats, att hans sjuklighet hindrade honom att utveckla hela sin förmåga.

Det är naturligtvis utan vidare klart, att vakendrömmandet och fabuleringen till varandra stå i en viss korrelation. Begreppen täcka emellertid icke varandra. Man kan tänka sig fabulering utan vakendrömmeri och det senare utan det förra. Men visst är att under vakendrömmen når fabuleringen sin högsta blomstring; tankeverksamheten, som i drömtillståndet avstänges till större eller mindre fullständighet från yttre intryck, kommer här i gynnsammaste tillfälle till fabulering. I allmänhet faller alltså dispositionen för vakendröm och fabulering tillsammans, och de tillfälliga omständigheter, som äro gynnsamma för den ena, äro det också för den andra. Att däremot drömbenägenhet har sin svurne fiende i benägenhet att med förkärlek upptaga intryck utifrån yttervärlden, och att den lika litet trivs tillsammans med fallenheten för ett intensivt praktiskt handlande, det är också visst. Den d r ö m m a n d e, f a b u l e r a n d e l y s s n a r m ä n n i s k a n s typ, till vilken Fröding hörde, har sin motsats i den v a k n a, l o g i s k a, h a n d l a n d e å s k å d a r m ä n n i s k a n.

Några ord böra väl än ytterligare ägnas frågan, huruvida över huvud taget vakendrömmandet är att

betrakta såsom ett normalt tillstånd. Det är, som redan framhållits, utom allt tvivel, att det förekommer under tillstånd och i grader, som måste betraktas som fullt normala. Vem är det för resten som kan helt frisäga sig från allt dylikt drömmeri? Å andra sidan måste man medgiva, att det med förkärlek utvecklar sig till högre grader och till ett ofta återkommande hos konstitutionellt nervösa personer. Och det gäller såsom en regel, att det starka framträdandet av schizofrena drag (alltså drag av klyvningsfenomen) i psyket, vare sig nu dessa må anses representera en hysteri, psykasteni eller dementia praecox, äro särdeles gynnsamma för en kraftig utveckling av dagdrömmandet. Jag vill framhålla, att även i fall av fullt utvecklad sjukdom i förutnämnda riktning en viss fruktbarhet för konsten ej är utesluten. Det är otvivelaktigt här vi ha att söka orsaken till den gamla, aldrig tystnade teorien om frändskapen mellan genialitet och själssjukdom, en teori som alltså åtminstone vad beträffar den konstnärliga genialiteten — denna synes mig sällan riktigt hållas isär från genialitet av annat slag och får ofta ställföreträda genialitet över huvud — har sitt korn av sanning.

3. För den konstant eller mera tillfälligt själssjuke diktaren finnes emellertid ännu en källa till förvärvandet av för dikten användbart sekundärt medvetenhetsinnehåll, en källa närliggande såväl sömn- som vakendrömmen men alls ej identisk med denna. Jag syftar på de i många former av själssjukdom förekommande tillstånd av drömlik förvirring i vilka den sjuke kan uppleva mera eller mindre sammanhängande händelser med sig själv såsom deltagare eller åskådare, och som verkliggöra sig för honom under sinnesförnimmelsernas form. Under en viss tid av sin sjukdom var Fröding utsatt för sådana »delirier» och genomlevde under dem en hel del. Han var t. ex. med om ett novellartat, humoristiskt händelseförlopp, i vilket hans morfar biskop Agardh var huvudpersonen. Han var med om kosmiska dramer. En gång såg han jordens sammanstötning med en annan planet. En annan syn karaktäriserade han såsom »den fallande guden», en annan rörde sig om nirvanatillståndet. Han förnam åter en annan gång närvaron av sin fader, som med en röst, som han icke hörde men kände genom hela sin varelse, sade: »Var rättfärdig.» Det torde vara fullkomligt visst, att en del av innehållet i dessa »syner» tjänat honom såsom diktmaterial. Jag är övertygad

om att exempelvis Hydra, Drömmar i Hades och En syn leda sitt ursprung från dem. Jag menar naturligtvis ej, att de skulle utgöra en direkt skildring av vad han upplevat. Han har tagit fasta på vissa episoder, som djupt inverkat på honom och sedermera utspunnits på förut skildrade sätt, och dikterna, som flutit härur, ha fått sin oförlikneliga sanningsprägel genom det verkliga i de upplevade, ömsom skräckfulla, ömsom sköna och alltid storslagna stämningarna. I allmänhet förhåller det sig nog så, att, ehuruväl deliröst upplevda tillstånd icke nödvändigtvis äro olustbetonade, det dock städse är förenat med ett visst obehag att åter försänka sig i dem, och därför är dikterisk behandling av sådant material ej alltför vanlig. Särskilt torde detta vara fallet där, såsom förhållandet var hos Fröding, kampen mellan det sunda och det sjuka, om jag så må uttrycka mig, är synnerligen uttalad, och där diktandet ej sker under inflytandet av ett gift, såsom icke hos Fröding i allmänhet var förhållandet. Jag har med detta sist anförda velat varna för att tillskriva en alltför stor del av innehållet i Frödings dikter ursprung från här skildrade patologiska upplevelser.

III.

Sedan jag nu givit en visst icke fullständig men dock tämligen vidlyftig redogörelse för de olika delarna av det primära och sekundära medvetenhetsinnehållet och för den roll dessa olika delar spelade i Frödings psyke, vilket vill säga detsamma som i hans diktning, övergår jag till att studera det urval av detta innehåll, som skedde genom komplexbildningen.

Låtom oss då först göra reda för vad vi mena med *komplex.* Motsvarande svenska ord skulle väl vara föreställningsförband — tankeförband är för trångt — men ordets vanskaplighet gör mig föga benägen att regelbundet använda det.

Först och främst vill jag då framhålla, att den omständigheten, att jag upptagit ett uttryck, som oupphörligt förekommer i den Freudska och Jungska terminologien, icke får tolkas såsom ett bevis på att jag går in på dessa forskares komplexteori. Den, som något känner till denna och som av det föregående funnit, att jag helst helt skulle vilja bannlysa uttrycket »det undermedvetna», och att jag anser, att en omedveten länk icke får införas i en medveten följdkedja, såvida därtill ej finnes en tvingande nödvändighet, som gör det till en rätt, skall förstå, att det är en himmelsvid skillnad mellan själva grunden för dessas psykologi och min. Detta hindrar mig emellertid icke från att villigt medgiva, att det finnes åtskilligt i deras undersökningar att taga vara på och som det visar sig, att man kan komma till på säkrare vägar än på den, som dessa psykologer och deras efterföljare slagit in på. Det är ingen konst att sätta sig på sina höga hästar och se ned på andra; den enda riktiga metoden är emellertid att utan fördom upptaga till prövning och tillägna sig det värdefulla och försöka förklara orsaken till det mindre värdefullas därvaro.

För mig är komplexen en i det normala psyket ingående och nödvändig faktor — det har jag

redan för många år sedan framhållit. Den är helt enkelt utslaget för känslolivets ordnande inflytande på medvetenhetsinnehållet. Utan att träda i förhållande till känslorna, som äro de psykiska uttrycken för våra instinkter och drifter, bli, såsom redan antytts, förnimmelserna utan vidare betydelse för oss. De blekna bort och försvinna eller ligga i ett eller annat fall kvar såsom »främmande kroppar» till skada eller åtminstone icke till gagn för det nyttiga själsarbetet. Jag vill vidare påpeka, att det, om jag så må säga, rent mekaniska associationsförloppet har en möjlighet till kombination av föreställningar och föreställningsdelar som snart sagt är oändlig, och trädde icke de relativt få och fasta, oupphörligt i ungefärligen samma form återkommande känslotillstånden in såsom reglerande i tankearbetet, så skulle förvirring härska. Genom att föreställningarna vid sitt upptagande eller bearbetande inordas i för livsuppehälle och utveckling viktiga föreställningsband, som äro under bildning och utveckling hela livet igenom, bli de till något för vårt själsliv värderikt. Varje känslotillstånd av någon varaktighet och någon betydelse för vårt liv samlar sig ett visst större eller mindre förråd av föreställningar, som med det bindes tillsammans till en viss enhet, och det är denna

enhet, som kallas för komplex. Det är uppenbart, att en föreställning icke behöver vara bunden blott vid en komplex, den kan naturligtvis under vissa associationskonstellationer tillhöra en, under andra en annan. Komplexerna kunna dessutom själva vara av olika ordning, så att en ändock tämligen väl avgränsad dylik kan ingå i en annan av större vidd, den är alltså en komplex av 2:a ordningen, i denna kan åter ingå en av 3:e ordningen o. s. v. Ordningstalens storlek bestämmes naturligtvis av den sammanbindande känslans grundväsentliga betydelse och förmåga att bilda varianter. De mest primära och vidaste komplexerna äro naturligtvis de, som stå i samband med vår näringsdrift och vår andliga och kroppsliga själv- och släktuppehållelse, ja, det är fråga om icke nästan varenda påvisbar komplex kan sägas ingå såsom underordning i dessa de stora urdrifterna tjänande huvudkomplexer.

Den kärna kring vilken de flesta underordnade komplexerna bilda sig utgöres vanligen, ja, man skulle, om man vill se saken vitt, kunna säga alltid, av ett upplevande, som sätter känslolivet i djup rörelse, och detta är naturligtvis endast fallet med händelser, som stå i samband med vårt väsens urgrund. Det kan måhända ibland se ut som om en händelse

icke grepe oss djupare, men som dock blir komplexbildande. När man forskar närmare efter, finner man, att den trängt längre ned mot botten än man kunnat ana. Kring den så uppkomna kärnan bildas nu under livets lopp genom tilläggande av föreställning till föreställning förband av större eller mindre omfång, av större eller mindre betydelse, av högre eller lägre ordning. Det är också så, att samma komplexer icke alltid ha samma betydelse för vårt livsarbete under hela vår levnad. Tvärtom, komplexerna avlösa varandra i makt den ena efter den andra. I och med att den ena arbetar sig upp till högt affektivt värde, »avreageras» den andra, och så fortgår det. Det är uppenbart, att de komplexer, som bilda rättesnöre för vårt handlande i förhållande till oss själva och omgivningen, som alltså äro kristallisationer av villkoren för vår och medmänniskornas fortsatta tillvaro, vad man med andra ord kallar våra etiska principer och våra ideal, skola vara synnerligen fasta och för vårt psykiska arbete viktiga. Viktiga äro naturligtvis också de som stå i närmaste samband med våra njutningar i detta ords olika bemärkelser.

Det komplexbildande känslotillståndet kan vara lustbetonat eller olustbetonat, och det förstås av sig själv att så också är förhållandet med komplexerna.

De lustbetonade ange målet för våra strävanden, de olustbetonade äro emellertid lika viktiga för att klargöra för oss vad vi böra undvika. Och vår livslycka beror utan tvivel icke allenast på möjligheten av att realisera de lustbetonade komplexernas krav utan också på vår förmåga att tvinga de olustbetonade tillbaka och, i den mån det är möjligt, till upplösning av komplexinnehållet eller till dess »sublimering» genom förskjutning mot ett lustbetonat känslotillstånd.

De i det normala själslivet ingående komplexerna ordna sig i ett med avseende å deras vikt för livsuppehållelsen bestämt värdeförhållande, under vilket de ingå i den syntes av medvetenhetsinnehållet, som benämnes personligheten. Erhåller en komplex av relativt underordnad art ett värdeförhållande, som ej står i rimlig proportion till dess verkliga vikt, och som på denna grund förrycker omdömesförmågan hos individen, så tala vi om en övervärdig komplex, och om denna rubbning av omdömesförmågan stiger till sådan grad, att den medför påtagliga förfalskningar av verkligheten, tala vi om en vankomplex (uppenbarligen, såvida det är fråga om en mera konstant företeelse, ett bättre uttryck än vanföreställning eller tankevilla). De patologiska komplexerna ha ock-

så den egenskapen, att de liksom avsnöra sig från de övriga och leva sitt fria liv vid sidan av dessa. Därför te sig en del komplexer i det sjuka psyket på ett helt annat sätt fristående — om jag så må säga — än komplexerna i allmänhet hos den friska. Denna övervärdering av den ena eller andra komplexen med ty åtföljande omdömeslöshet resp. vanbildning beror i det stora hela sett på en omvandling av känslolivets grundvalar, som medför en ovillkorlig omvärdering av komplexerna. Om t. ex. stämningsgrunden förändras i depressiv riktning, så få alla olustbetonade komplexer ett värde i medvetenhetssyntesen, som gör dem till härskare i kampen mellan komplexerna, lustkomplexerna trängas helt enkelt undan och få icke komma till tals vid associerandet och det därur härledda handlandet. Komplexstudiet är givetvis ytterst viktigt för kännedomen av framför allt det sjuka psykets verksamhet, men å andra sidan måste varnas för att från företeelserna i det sjuka psyket döma för snabbt om hurudant det normala psyket var. Vissa slutsatser kunna naturligtvis dragas, men endast den i dessa ting verkligen hemmastadde kan göra det riktigt, och även han kan, om han alls icke har någon kännedom om individens friska tid, göra stora misstag.

2. Jag har förut framhållit, att det för en människa, som är ute i livet i daglig och stundlig samvaro med andra människor, är nödvändigt att kunna hålla isär de olika delarna av sitt medvetenhetsinnehåll, så att man kan skilja det som man genom direkt åskådning upptagit från det man har genom förmedling av andra, och icke allenast det utan även detta primära medvetenhetsinnehåll från det, som kommit till genom logisk eller fabulerande bearbetning, genom sömndröm, vakendröm och sjukliga upplevelser. Jag har redan sagt, att det i vissa detaljer erbjuder svårigheter, men i stort måste skillnaden kunna realiseras. Särdeles svårt ha ofta de sjuka att skilja sina deliranta upplevelser från de verkliga. Delirierna ha nämligen ofta en verklighetsprägel, som är förvillande. Vad Gustaf Fröding beträffar så var under hela den tid jag var närmare tillsammans med honom och, såvitt jag kunnat förstå, också senare förmågan att hålla isär de nämnda delarna av medvetenhetsinnehållet så nära det fullkomliga som gärna är möjligt. Detta gällde också det som han upplevat i sjukliga drömtillstånd. Han stod fullt kritisk till detta, diskuterade olika möjligheter för dess uppkomst och stannade vanligtvis vid, att det måste anses för sjukliga yttringar av hans psyke.

Att hans hallucinationer ibland kommo honom att tänka på tankeöverföring och på meddelanden från en utom oss befintlig andevärld, får knappast i och för sig betraktas såsom ett sjukdomstecken, helst som dessa påståenden alltid framkommo i hypotetisk form, och han gärna tog skäl, då en plausiblare förklaring framställdes.

Med denna Frödings ovanliga förmåga att skilja mellan sitt medvetenhetsinnehålls olika delar stod i visst sammanhang ett av och till under hans sjukdomstid starkt framträdande lidande, jag menar föreställningen att han icke varit sann i sin diktning.

Det behöver icke sägas, att diktaren står i ett helt annat förhållande till innehållet i sitt verk än exempelvis vetenskapsmannen. Ur den senares framställning måste ovillkorligen framgå, varifrån han hämtat sitt material, såvida icke detta faller av sig själv, och därför icke behöver omtalas. Och för honom måste ju det primära medvetenhetsinnehållet, ja, rent av endast det han genom egen åskådning inhämtat, stå såsom det kriterium på vilket sanningshalten hos det genom logisk bearbetning och fabulering framkomna kan prövas. För diktaren är förhållandet ett annat. Han har rättighet att, utan att vidare tala om ursprunget av diktinnehållet, hämta

detta varifrån som helst och gestalta det i vilken form som helst. En dikts sanning ligger icke i dess innehålls absoluta överensstämmelse med en viss verklighet, utan i om detta innehåll verkligen är genomlevat, om det är uttryck för den stämning eller den idé, som det är avsett att uttrycka. Denna frihet för diktaren ville Fröding för sin dikts vidkommande under vissa tider ej erkänna.

Man kan påstå, att ett utmärkande drag i Frödings sjukdom var en mera eller mindre starkt utpräglad förstämning. Den var så gott som konstant, lämnade endast tillfälle för en viss vågrörelse, så att den då och då tillstadde honom någon förströelse och en något hoppfullare syn på tingen. Mindre sällan gav den rum för en verklig lyckokänsla. Dessa patologiska förstämningstillstånd ha den för övrigt lätt förståeliga egenskapen att ej vilja vara orsakslösa. Man ser visserligen av och till ett eller annat fall, där den sjuke nöjer sig med depressionen utan att forska efter någon orsak till den, men det är då vanligen fråga om kortare, mestadels ej så djupgående tillstånd. I allmänhet *fordrar* psyke att den rådande förstämningen får sin motivering. Såsom jag redan sagt kommer genom den depressiva stämningen en omvärdering av komplexerna till stånd,

endast de med stämningen likvärdiga, alltså olustkomplexerna, få en tension — med tension menar jag känslobetoningens förmåga att tränga föreställningen upp i medvetandet — som tillstäder ett medvetet sysslande med dem. Ur denna ström av olustbetonade föreställningar, som oupphörligt drager genom medvetandet, finner den sjuke förr eller senare orsaken till sin förstämning, som alltså hämtas från minnena av forna upplevelser. Förstämningen beror, säger han, på den eller den handlingen, som han då och då begick, på de tankarna, som han den eller den gången tänkte, eller den beror på en outsäglig syndfullhet över huvud. För den, som inte levat ett helgonliv här på jorden, finnes det ju merendels ett stort förråd av dylika »orsaker» att gripa till.

Fröding saknade naturligtvis inte möjligheter att skaffa sig plausibla orsaker till sin förstämning, och jag återkommer senare till en del av dem. Nu skall jag särskilt fästa mig vid en av de för honom mest karaktäristiska, som jag vill kalla *tvivelkomplexen.* Sitt påtagligaste uttryck fick denna i föreställningen om att hans dikter icke voro sanna. Det var ju naturligt, att det självplågeri, som den uttalade förstämningen har med sig, icke skulle lämna hans

huvudsakliga livsverk i fred. Hans dikter voro ju det enda sätt på vilket han manifesterat sig i samhällslivet, och det är uppenbart, att det därför måste bli en brist hos dem, som utgjorde en av de väsentliga »orsakerna» till hans långa och djupa förstämning. Denna Frödings föreställning, som icke kunde hållas borta från offentligheten, utmyntades av de omvändelsehungriga, om jag icke missminner mig, i det påståendet, att Fröding funderade på att draga in sina dikter för deras syndfullhet. Det förhöll sig alldeles icke så. Han har inför mig beklagat innehållet i en enda dikt, nämligen I bönhuset, som han ansåg vara onödigt kränkande mot olika troende, och han uttryckte ett och annat tvivelsmål huruvida en eller annan dikt just vore lämplig att läsas av ungdom, men i det hela var hans mening en helt annan. Han ansåg sig helt enkelt icke kunna använda sitt modersmål så, att det motsvarade hans sanningskrav. Överallt trodde han att han kunde missförstås. Han talade om att det borde upprättas ett lexikon över svenska språket i vilket betydelsen av varje ord på det noggrannaste utreddes och till vilket man kunde hänvisa för att bli fullt riktigt förstådd, och han sysselsatte sig mycket med att grunda ut vilka meningar man kunde inlägga i det och det ordet eller det och

det uttrycket. Denna hans tendens framträder mycket tydligt i hans av Ruben G:son Berg i Språk och stil för 1916 offentliggjorda randanteckningar till Gustaf Cederschiölds Svenskan som skriftspråk. Berg framhåller i inledningen till sina utläggningar av dessa anteckningar, att Fröding under sitt senare skede, alltifrån Stänk och flikar, var ytterligt laggrann i fråga om uttryckssättet. I ingen samling av de anteckningar av Fröding, som Berg haft tillfälle att gå igenom, saknas uttrycken för denna benägenhet att nagelfara orden och ordsammanställningarna. Det är sant, så är förhållandet även i en del anteckningar, som jag haft tillfälle att se. Men dessa giva dock ingen verklig uppfattning om till vilken grad Frödings strävan efter den absoluta språkliga klarheten utvecklade sig och vilket lidande det bringade honom, att han ej nådde så långt, som hans sjukliga sanningskrav egentligen fordrade. Därför förefalla tydligen hans yttranden en och annan gång Berg såsom uttryck för en självbelåtet intagen pose. »Naturligtvis får man icke tro,» säger Berg, »att det är enbart sanningsintresset i sin högsta form, som härvid styrt den skrivandes hand; lust att opponera och belåtenhet med att kunna bringa erkända författare och fackmän i förlägenhet genom sina invänd-

ningar funnos hos Fröding, som dessutom städse retades av att finna satser och åsikter antagna som fastslagna.» Det sista är sant, det övriga äger i detta sammanhang ej sin riktighet. Vid den tid, då ifrågavarande anteckningar skrevos, fanns hos Fröding alls ingen lust att intaga den ställning, som Berg tilldelar honom. Den strävan efter den absoluta språkliga tydligheten, som tager sitt uttryck i dessa och andra anteckningar och utsagor från Fröding, var det blodigaste allvar. Men ingen annan än den, som vet vad sjukdomen kan medföra av pockande krav och som sett brottningen, kan naturligtvis fullt och helt inse det. Tidvis låg han faktiskt stum, emedan han tyckte att han icke kunde tala sanning och han utlät sig någon gång om den »lögnens ande», som var i honom.

Men Fröding hade också en annan fordran på sin diktning. Han menade, att det måste klart och tydligt framgå ur diktinnehållet på vad sätt detta var förvärvat. Om han alltså sade, att han sett något eller hört något eller drömt något, så måste han antingen verkligen ha drömt, hört eller sett det, eller också måste det vara tydligen utsagt, att han diktade, att han sett etc. Om man tilläte sig, månde det än vara i dikten, alla möjliga friheter i dessa avseenden, så skapade man, sade han, ett osäkerhetstillstånd, som

kunde ha de svåraste följder med sig. En tid tyckte han på dessa grunder, att det vore bäst om hans dikter aldrig blivit till, senare, då kanske trycket något lättat, funderade han på att styra om ett urval och en omredigering av dikterna, som någorlunda skulle tillfredsställa hans anspråk på korrekthet i detta avseende.

Det är sannerligen ett underligt öde, att en diktare, som var så ytterligt sanningskär som Fröding, att säkert mången därvidlag snarare skulle vara böjd att förebrå honom en alltför stor benägenhet att säga sanningen om sig själv och i ting, som man väl annars är van att se en slöja bredd över, och vars dikt verkligen i ovanligt hög grad var sann i den enda mening den bör vara det, skulle under sin sjukdom få sitt kanske största lidande just i förebråelsen över att ej ha varit och ej kunna vara sann. Underligt såsom öde betraktat, men lätt förklarligt i psykologiskt hänseende.

Med detta omöjliga sanningskrav sammanhängde utan tvivel Frödings ömtålighet för vissa uttryck av missaktning och misstroende, som riktades mot honom av oförstående och åtminstone på detta område ovederhäftiga personer. Han brukade tala om huru djupt det smärtade honom, när en gång en

liten löjtnant — kanske var det »stadens löjtnant» — på gatan i Karlstad visade honom sin missaktning — Gudomliga syn: Fröding och en liten löjtnant! — och huru svårt han fann det, då den hederlige men knappast i djupare mening »kvicke» Sigurd lät upp sin breda näbb för ett mästrande av de frödingska dikternas sedlighetshalt.

Mot slutet av hans liv torde detta patologiska tyngande sanningskrav i någon mån lättat på sitt tryck, liksom över huvud hans stämning blev något mindre djupt deprimerad, om man också ganska sent såg allvarsamma uttryck för denna depression. Att även nu hans sanningstvivel då och då reste på sitt huvud, torde emellertid vara visst. Såväl de underrättelser jag från denna sista tid hade, mest från Cecilia Fröding, som en del av de dikter i Reconvalescentia, som antagligen förskriva sig från hans sista tid — ghaselerna torde ej göra det — tala härom. Jag nämner t. ex. Litet Goethiana och Hoppets väg och förtvivlan samt Tvivlet. Särskilt den sistnämnda synes mig vara uttrycksfull.

Kanhända? Kanhända?
de frågorna, sända
till svarare, vända
tillbaka till tvivlet hos mig,
besvarade ofta med: tig!

Det vissa, det kända
för mången, som kallas profet,
för mig är: kanhända,
kanhända jag tror att jag vet.

Detta tvivel på sin förmåga att tala sanning, säkerligen ett av de mest patologiska dragen i Frödings psyke, om man härvidlag kan tala om en gradering, hade sin grund i en hos honom förefintlig allmän tviveltendens, som depressionen begagnade för att skapa en motivering för sin tillvaro. Denna tviveltendens var liksom förstämningen ett av de grundväsentliga dragen i sjukdomsbilden, den tillhörde alltså de primära symtomen, och detta förklarar varför jag satt den härmed sammanhängande komplexen först i skildringen av komplexerna i Frödings psyke. Den var också, såsom redan framhållits, den, som bringade honom det största lidandet.

Som jag icke mera än nödigt för det fulla förståendet av Frödings diktning vill sysselsätta mig med det patologiska hos honom, skall jag endast här i förbigående nämna, att tviveltendensen tog sig andra uttryck än i nyssnämnda komplex, nämligen i tidigare år i »torgskräcken», senare i »smittfruktan» i den formen, att han var rädd att upptaga smitta från sin omgivning för att på sådant sätt tjäna såsom förmedlare vid sjukdomsöverföring till andra.

3. Ett tämligen tidigt uppträdande drag av Frödings sjuklighet var den periodvis återkommande alkoholförtäringen. Denna hade formen av en typisk s. k. dipsomani. En djup förstämning med ängslan och oro inställde sig först och »tvingade» honom så att genom alkohol försöka bortdriva pinan, och härvidlag tog utan tvivel alkoholförtäringen icke sällan måttlösa proportioner. Den fortsatte, tills han var fullkomligt »slut», så att han måste intaga sängen under stark känsla av fysisk sjuklighet och ett rov för ånger och förtvivlan. Under mellantiderna hade han närmast efter anfallen rent av avsmak för spirithaltiga drycker, sedermera använde han nog sådana men knappast mera än som på den tiden vanligen förekom hos till uteliv hänvisade ungkarlar i allmänhet. — Jag har så många gånger hört Fröding själv och andra beskriva dessa anfall, att härvidlag är icke något misstag möjligt. Han var alltså ej alkoholist i vanlig mening, såsom man får höra sägas, utan alkoholförtäringen var hos honom väsentligen ett sjukligt symtom, som tog denna form just för att alkoholen fanns där att tillgå och var det enda medlet att lösa honom från den djupa vånda, som plågade honom, en vånda som naturligtvis lika väl skulle funnits, om alkohol ej varit tillgänglig, men som i sådant fall fått

på ett naturligt sätt avreagera. Under dessa perioder förefunnos också, därom finnes intet tvivel och ingen anledning att nu fördölja det, men också huvudsakligen då, en del andra excesser, framför allt in Venere, som nog också de icke sällan stego till måttlöshet. Icke sällan togo dessa anfall formen av en liten »utflykt», då han drog sig ifrån sina vanliga umgängesvänner och tog sitt tillhåll till andra mera eller mindre respektabla »bekanta», av vilka några utan tvivel voro vänliga mot honom och hjälpte honom att komma över sina svåra bekymmer. Först när han efteråt låg till sängs sjuk, önskade han att åter träda i närmare beröring med anförvanter och närstående.

På samma gång som man hos Fröding kunde iakttaga den största ödmjukhet och undervärdering av sin förmåga, så kunde det dock ej undgå en, att bredvid de känslotillstånd, varpå dessa egenskaper vilade, funnos andra — deras motsatser. Över huvud var det symtom, som kallades ambivalens, och som enklast kan sägas bestå däruti, att en föreställning eller föreställningskomplex är dubbelt betonad, så att den på samma gång är förenad med lust- och olustemotioner, ganska framträdande hos honom. Bredvid undervärderingen och ödmjukheten funnos otvivelaktigt under vissa förhållanden framträdande

en icke obetydlig stolthet och en uttalad känsla av det egna värdet. Det är alldeles visst, att han, när depressionen icke verkade för utjämnande i hans själsliv, ansåg, att hans andliga kapacitet skulle varit mäktig att föra honom mycket långt inom diktkonsten, fast han menade att han genom en del omständigheter icke alls nått dit. Den »akademiska» frågan skall naturligtvis här icke upptagas till diskussion: vad det skulle kunna ha blivit av honom, om han varit frisk. Klart som identitetssatsen är, att han skulle varit en annan, men lika säkert är också, att han icke skulle varit den Gustaf Fröding, som vi lärt oss hålla av med hans storheter och svagheter. Uppställandet av en sådan på det hela absurd fråga kan åtminstone ha den nyttan med sig, att dess bara flyktiga genomtänkande lär oss, att vi icke nedsätta en person genom att tala om det patologiska hos honom. Ty utan detta skulle han ju icke varit den han är, och ingen vet, om vi då fått detsamma av honom.

Här är det emellertid fråga om vad han själv tänkte, och han menade, att han haft förutsättningar att bliva en bättre människa än han var, mera moralisk, med mera karaktär. Jag har sagt, att det gällde om Fröding, att han i allmänhet hade mycket bra reda på det sjukliga i de hos honom förekommande sym-

tomen. Men det faller av sig själv, att denna hans förmåga av objektivitet icke var fullständig. Varken han eller knappast någon annan kunde att börja med förstå, att de nyss beskrivna anfallen av alkoholförtäring med åtföljande andra utsvävningar voro yttringar av hans början de sjuklighet, och han liksom andra betraktade dem såsom för honom neddragande i moraliskt avseende. De vore resultaten av fria viljebeslut och alltså tecken på hans egen moraliska uselhet, och han vände därför om förhållandet och såg i denna en av de väsentliga orsakerna till sin sjukdom.

Frödings egna drömmar om själslig storhet och höghet voro de mest upphöjda, och under den tid jag kände honom, var det verkligen icke endast drömmar. Han stod sannerligen, då han var relativt frisk, på en andlig höjd, som jag knappast träffat på hos någon annan människa. Detta hade säkerligen ett visst samband med sjukdomen — såsom jag sagt kan denna verkligen ge psyket drag av höghet och storhet — men icke allenast med den. Alla, som minnas honom och som haft någon förmåga att förstå honom, äro ense om hans oförlikneliga godhet, hans hjälpsamhet, hans ömmande för svaga och sorgsna och även — skulle jag tro — om hans ovanliga oskuld

mitt i svagheten. Men själv lade han mest märke till svagheten, och minnet från dessa svaghetens perioder överskuggade mestadels vad han vid några tillfällen visste, att han var, och framför allt vad han trodde, att han kunnat bli.

Genom denna redan tidigt framträdande och fruktlösa tvekamp mellan vilja och kunna uppstod i första hand *moralkomplexen*, som ständigt och jämt sysselsatte honom, och som ju också tog sig uttryck i hans sång. Jag nämner exempelvis Den gamle munken från Skara och Min stjärnas sånger. Vad innehållet i komplexen rörde sig om framgår utan vidare mångordig överläggning ur det föregående. Det var kring känslan av bristande moraliskt värde den bildat sig och gav ständiga anledningar till ett pinande grubbel över omöjligheten att nå till den moraliska höjd, som han trådde och innerst inne alltid hade trått till. På grund av vissa omständigheter kom denna komplex att träda i bakgrunden för en annan, nämligen graalkomplexen, om vilken jag senare skall tala.

En annan komplex, som också hade sin grund i svagheten under förut omhandlade anfall, var *eroskomplexen.* Det kan måhända låta naivt, när jag säger, att Fröding under sina relativt friska tider

gjorde ett intryck av ovanligt stor erotisk renhet; detta var dock åtminstone mitt eget bestämda intryck, ett intryck som givetvis icke kunde ha sin grund i någon slags okunnighet, enär Fröding hade varit mycket öppenhjärtig mot mig även beträffande vad han i detta avseende varit med om. Man kom esomoftast bokstavligen att påminna sig det gamla bibelordet: Dem renom är allting rent, och att göra den reflexionen, att de finnas, vilkas handlingar, de må ha varit än så ytterliga, icke kunna störa ett intryck som det nämnda. Naturligtvis var icke Frödings kärleksideal missromanens lyckligtvis i utdöende stadda, bleksiktiga, svärmiska, osympatiska kärlekslek, det var den friska, höga, avlande kärleken, som skildras så vackert i Arierns vårvisa och Arierns vintervisa och som firar sin bröllopsdag i En morgondröm. Och allt hans tal om kärleken och hans fantasiliv om den hade, såvitt möjligt var att döma, denna friska färg. Tog den någon gång en annan riktning, genast var självförebråelsen där och gav honom betalt. Jag skulle kunna härpå giva ganska drastiska exempel. Ida Bäckmann talar i sin monstruösa bok om Fröding om hans i allmänhet kortvariga perioder av automatiskt tal, då en ström av ord, av vilka en del otvivelaktigt hade obscent

innehåll, flöt över läpparna på honom, och hon utlägger det på sitt vanliga falskpatetiska sätt. Man behöver bara lyssna till vad den allra mest dygdädla jungfru under sådana förhållanden kan låta höra för att förstå, att man på grund av detta icke får döma något om beskaffenheten av själens verkliga halt. Jag hade upprepade gånger tillfälle att konstatera — tyvärr gjordes inga stenografiska uppteckningar — att innehållet i detta tal var av så oerhört växlande art, att det icke kunde vara tal om att det uttryckte ett tankearbete av någon valör. Det var helt enkelt att betrakta såsom ett nära nog rent motoriskt fenomen. För övrigt får man naturligtvis icke förundra sig över och icke betrakta såsom en yttring av ett särskilt stort sedligt förfall, om erotiska uttryck komma att inblandas i ett dylikt automatiskt tal hos en man i medelåldern, som i åratal måst avstå från att ge sin erotik utlopp. För att man icke skall tro, att det är fråga om någon slags idealisering, då jag talar som jag gör, vill jag framhålla, att jag är fullkomligt övertygad om dels att Fröding var en i alldeles ovanlig grad sexuell person dels ock att denna sexualitet särskilt under hans anfall av alkoholförtäring tagit sig uttryck, som visst icke äro tilltalande — till detta återkommes i annat sammanhang

— men detta hindrar varken att hans erotiska ideal hade en ovanligt frisk färg eller att han över huvud gjorde ett intryck av sexuell renhet. Det var när sjukdomen fick makt över honom, som han gick längst bort från dessa ideal, och det var därför som om en annan person än den man i allmänhet på den tiden lärde känna hade företagit dessa utflykter.

Emellertid finns det väl knappast något som i Frödings liv mindre realiserats än denna hans kärleksdröm. Det är känt att Fröding haft ett ungdomstycke för en ljuslockig blid ung dam med drömmande blå ögon — jag dömer efter beskrivning och efter ett porträtt, som jag sett. Han skrev om henne åtskilliga dikter, några, som jag sett, ännu ej offentliggjorda, och andra som ingå i de utgivna samlingarna. Hon är den älskade i En hög visa, hon är prinsessan i Bergtrollet och finns säkert helt eller delvis också i andra. Jag återkommer härtill något senare. Under vistelsen i Görlitz mottog han tidigt på året 1890 genom en avlägsen släkting underrättelse, att den unga damen ingått förlovning med en annan man, som inom parentes lär ha varit ganska lik honom själv. Brevskrivaren yttrar, att han befarar, att underrättelsen skulle gripit Fröding, om den kommit ett år förut, men nu trodde han,

att den skulle mottagas med jämnmod. Vilken roll denna förälskelse spelat i Frödings liv är icke gott att avgöra. Den avslutades, efter vad jag hört berättas av trovärdiga personer, utan någon slags katastrof på någondera sidan, det var ett förhållande som rann ut i sanden som så många andra, därför att den manliga kontrahenten icke intog en ställning, som möjliggjorde äktenskap, och icke vågade hoppas att inom rimlig tid ernå en sådan. Men detta hindrar säkerligen ej, att det satt djupa märken hos honom.* Visst är emellertid, det kan icke förnekas, att Fröding själv i senare år talade om det på ett sätt, som nog måste betraktas såsom ett underskattande. Han skriver i ett dokument, som han själv lämnat i min hand och som skall tillgodogöras för en biografi, som jag hoppas en gång komma att utarbeta, om sina erotiska förhållanden följande: »Själv har jag känt vänskapskänsla — dock icke självuppoffrande men självmottagande. Könskärlek i högre mening har jag känt föga intensivt och till växlande föremål» — det torde observeras, att detta skrevs 1904 under den tid då umgänget med Ida Bäckmann var som flitigast —

* Bekännelsen till Mauritz Hellberg i ett brev, som jag nyligen sett, om denna kärlek är ovanligt jublande och sticker av mot innehållet i de föregående breven som en solstråle i ett mörkt skogsdunkel.

»alla vackra eller åtminstone graciösa flickor torde ha väckt sådan hos mig, om jag kommit att vara i deras närhet någon tid. Non multum sed multa. Däremot har den renodlade 'sinnliga' erotiken varit den starkaste driften hos mig — dock även i denna momentan välbehagsförnimmelse, d. v. s. jag har varit i någon mån vad man kallar 'kär' (för ögonblicket åtminstone) i de kvinnor jag haft könslig beröring med.» Och vidare: »Alla damer föreföllo mig» — det är ungdomstiden som är i fråga — »så i allo moraliskt, intellektuellt och estetiskt överlägsna, att jag knappast vågade höja ögonen till dem. Därav möjligen en av anledningarna till att jag vände mig till den köpta erotiken.»

Jag vill varna för att taga det här sagda alldeles efter orden. Den självnedsättande tendensen fanns kvar även då dessa rader skrevos, och det är nog säkert att Fröding överdrivit sin flyktighet och tillskrivit sig såsom ett fel vad som till icke obetydlig del var en följd av omständigheternas makt. Fröding kunde faktiskt icke förrän långt, långt fram i livet på grund av yttre skäl tänka på att ingå en erotisk förbindelse i högre mening, och detta betyder för en person med Frödings tillbakadragenhet och brist på självförtroende oerhört i fråga om uppkom-

sten av det han kallat »flyktighet». Jag tror inte att man bör underskatta betydelsen för Frödings psyke och för hans diktning av hans nyss omnämnda ungdomskärlek.

Den tragik i Frödings liv, som stod i samband med de förhållanden som givit upphov till uppkomsten av eroskomplexen kan väl knappast ha fått ett mera gripande uttryck än det han själv givit den i En kärleksvisa:

Jag köpte min kärlek för pengar,
för mig var ej annan att få,
sjung vackert, I skorrande strängar,
sjung vackert om kärlek ändå.

Den drömmen, som aldrig besannats,
som dröm var den vacker att få,
för den, som ur Eden förbannats,
är Eden ett Eden ändå.

Som jag nyss nämnde ansåg Fröding, åtminstone som oftast, sitt livs fattigdom på »högre könserotik» såsom beroende på självvald förkommenhet; han kände den såsom en sin egen skuld. Utdrivandet ur Eden hade föregåtts av ett syndafall. Såväl eroskomplexen som också tvivel- och moralkomplexerna kunna alltså betraktas såsom komplexer av 2:a ordningen ingående i den stora *skuldkomplexen,* som på grund av det naturliga kravet på motivering till även

ett patologiskt depressionstillstånd uppstår vid alla sådana, som ha förtvivlans form, den form som ser tillbaka på ett föregående syndfullt leverne, däremot icke primärt vid det depressionstillstånd, som tager ängslans form, som alltså ser framåt mot något fasansfullt hot. I och för sig är naturligtvis en skuldkomplex icke patologisk, lika litet som dess delkomplexer behöva vara det. Den röjer vid den sjukliga depressionen sin patologiska karaktär, dels genom bristen på överensstämmelse i storleksförhållandet mellan stämningen och den föregivna orsaken, som funnits förut i den sjukes psyke utan att förorsaka ens tillnärmelsevis så stor olustreaktion som det nu är fråga om, dels ock genom det ständiga sysslandet med dess innehåll — den kan knappast för en kort stund bortglömmas — dels till sist även genom den långa tid, som avreagerandet fordrar.

4. Det är mycket sällsynt, att en utpräglad skuldkomplex icke också drager med sig en *självförintelsekomplex.* De allra flesta själssjukdomar medföra ju ingen fysisk fara för livet, men det följer en mycket stor »psykisk» livsfara med dem. Den naturliga döden i sinnessjukdomen är faktiskt antingen undergången genom bristande förmåga att tillkämpa sig livsuppe-

hälle eller också den fysiska självförintelsen. — Sinnessjukvården blir för den, som riktigt har insett detta, i minst lika hög grad som andra grenar av medicinen livsräddande. — Därför är förintelsekomplexen i mera eller mindre stark utveckling så ytterligt vanlig hos sinnessjuka, att det nästan kan betraktas såsom en sällsynthet, om den under hela sjukdomsförloppet saknas. Hos Fröding var den en trogen gäst hela hans liv. Jag kunde konstatera, att den fanns kvar ännu år 1910. Under sin vistelse på Uppsala hospital gav han uttryck åt den i den konstfulla, men dock, skulle jag tro, så gott som improviserade dikten *Den självslagne*.

Dödsvapnet höll han
lyft i sin högra hand.
Domnande föll han,
stoftet rann ut som sand,
sköna och okända land
såg han vid dödsflodens strand.

Icke med mulna
miner den slagne går,
kinderna gulna
ej av det ädla sår,
självuppoffrarn sig slår,
offrande mod ger ej vita hår.

Barmen med blodiga
sår vart åter hel,

geirsoddens modiga
gärning gör bot för fel;
njute ock du din del
såsom en sträng i all härlighets harpospel.

Eller kort och gott löd det som det i den sista verssamlingen influtna epigrammet:

Blev dig icke
livet givet?
Giv tillbaka
det du fått!

Trots att självförintelsekomplexen var så pass starkt utpräglad hos Fröding och han också gjorde ett och annat försök att förverkliga sin avsikt, så kom han dock ej att nå förverkligandet. För egen del är jag övertygad om att detta, under hans sjukaste tid åtminstone, berodde på, om jag så må säga, bristande teknik. Annars var det naturligtvis den dock innerst liggande självuppehållelsetendensen, som ej kunde överröstas. Detta var emellertid icke hans egen mening. Han ansåg det bero på en brist på viljestyrka, på en feghet, som kom honom att i sista ögonblicket rygga tillbaka. I *Enstrandvisa* heter det ju:

Men vem vågar språnget,
fast ens liv är ött,
fast ens hopp är gånget
från en värld, som dött,

dött, där ögat skådar,
dött, där örat hör,
och fast allt bebådar,
att du en gång dör?

Denna »bristande viljestyrka» och »feghet», som han uttryckte det, gåvo återigen anledning till självförebråelser och ökad skuldkänsla. Självförintelsekomplexen blir alltså till sist även den en delkomplex av den stora skuldkomplexen.

5. Jag har ovan framhållit, att självförintelsetendensen visserligen var ganska starkt utpräglad hos Fröding, men också att detta huvudsakligen var fallet under sjukdomens svåraste tider, annars var onekligen självuppehållelsetendensen mycket utvecklad hos honom. Ja, som jag redan förut sagt kan jag uttrycka den erfarenheten, att det endast är sällan man möter en så stark och våldsam kamp mellan sjukt och friskt som hos honom. Jag har redan talat om ambivalensen i hans psyke; denna torde otvivelaktigt åtminstone i vissa sjukdomsformer just vara ett uttryck för nyssnämnda kamp, och ju starkare de band äro, som binda en människa vid livet, dess starkare blir ambivalensen. På grund av denna ambivalens, denna strid mellan sjukt och friskt hos Fröding, ut-

vecklade sig några mycket intressanta komplexer, som tagit sig starka uttryck i hans diktning.

En av dessa kan man kalla *trotskomplexen,* som väl tydligast framträder i dikterna Hydra, Min stjärnas sånger, Vinghästen men också i många, många flera.

Det var ju att vänta, att Fröding med den ovanligt skarpa intelligens och intuition han ägde, under de tider, då icke smärtan alltför hårt tryckte honom, dock skulle förstå, att det, som förmörkade hans stjärna, delvis var orsakat av krafter, som ej voro beroende av hans viljas eget val, eller med andra ord, att en del av de handlingar, för vilka han under de svarta stunderna gjorde sig så bittra förebråelser, under de mera ljusa verkligen framstodo såsom saknande den frihet eller den illusion av frihet, som följer sunda handlingar. Han ägde med andra ord jämsides med skuldkomplexen ett visst sjukdomsmedvetande. Och denna visshet att ab origine och oberoende av egna åtgöranden vara dömd till sjukdom och självplågeri väckte till liv det känslotillstånd, som gav upphov till trotskomplexen:

Javäl, hydran omsluter mig med sina slemmiga armar, jag kämpar med djävulen under publikens kikande från raderna och under deras handklapp-

ningar, men vad du får se, det skall du inte få skåda: att jag ger mig. — Min sol, du ser med vrede att min strimma slocknar och fläckas, men jag är dock din son och mitt ljus är fött av din låga. Du renar mig med slag och tvår mig med knivar, du gör min stjärnas sken så tunt som vattnets avbild av natten. Stjärnan lyste dock av mitt ljus, men det bortskar din stråle och därför hatar jag din låga. En ljusgnista är dock kvar i mitt hus, den vill jag försöka att rädda. I fjärran rymd vill jag irra och slockna i ensamhet långt bort från din hatade flamma. — Som mig lyster diktar jag — nu låter det mera ystert och lätt! — Och tycker du min pegas för djärv, jag flyger dock trotsigt upp mot solen. Faller jag och vingkraken krossas, välan, jag tar en penna ur vingen och gör en vacker dikt om färden.

Även mot den ordrika ångern reser han sitt trots med djärva grandiosa ackord i En syn, mera stillsamt och innerligt i Sjungen hoppfullt, sånger:

Sjungen hoppfullt, sånger,
ej om kval och nöd,
jag vill slå min ånger
mig till fota död!

— — — — — — — —

Och om tusen gånger
jag på fall blir bragt,
skall jag dock min ånger
bryta ned med makt.

Ty min ånger väcker
lust på nytt att slå
och min pina släcker
icke din ändå.

6. Icke mindre intressant är *graalkomplexen.*

Denna har liksom trotskomplexen till emotionell bas reaktionerna mot känslan av skuld och fördömelse, och dess intellektuella innehåll ordnar sig kring det för varje etisk personlighet alltid levande problemet om förhållandet mellan ont och gott. Den närmare genesen av denna komplex ligger hos Fröding i öppen dag. Tydligt är att den, vilken såsom tänkande människa utformat för sig mera eller mindre fasta principer om det moraliskt värdiga, som omfattar dessa med hela sin varelses förmåga av patos men som det oaktat ser sig av och till offra det moraliskt värdiga för det man anser i samma mening ovärdigt, den skall, om han över huvud är van att reflektera över företeelserna, ovillkorligen komma att offra mycken tid och tanke på att söka orsaken till ett sådant förhållande, och problemet blir naturligtvis så mycket

mera invecklat, om man, såsom förhållandet var med Fröding, tror att universum styrs av ett antropomorft förnuft, vilket väl alltså måste ha velat såväl det goda som det onda, det ädla som det oädla, det sköna som det fula. Frödings lösning av problemet ledde emellertid ej ens till den relativa avslutning, som man så ofta måste nöja sig med i dylika frågor. Hans tillstånd tillät honom ej att komma till en allsidig behandling av detta visserligen för hans eget väl och ve teoretiskt centrala problem, men som praktiskt taget ej var i stånd att bringa honom annan lindring än den, som själva sysslandet med problemet av och till kunde giva. Det var ju i övrigt så många andra frågor, som tvingade sig på honom och trängde undan denna.

Frödings teodicé gick som bekant i den riktningen, att det är en konventionell sak vad som kallas ädelt och gott — »jag vill ej vara ädel, jag vill ej vara god» — och liksom det, som nu kallas ädelt och gott, säkert icke alltid är bara ädelt och gott, så är icke heller det, som kallas oädelt och ont, enbart detta. De små lama och arma människotankarna är det som, när de tro sig dana ett högt, skapa »högheterna i bokordshimlarna». Det är fegheten och fruktan inför sig själv och andra — kanske — som gör en handling

ond. Graalsökaren, den av intet konventionellt och ingen hävd bundne, endast av sin heliga uppgift burne, han måste söka det evigas gnista i allt, gnistan av själva urkällan, den lysande livskraft, vars utstrålning mer eller mindre dold och försvagad finnes hos alla väsen och hos alla ting.

H a n måste göra färden ned till helvetets djup och upp till himmelens höjd. Och kanske skall han en gång komma denne

— — — — — — — — rätte,
han, som skall allting förklara,
han, som ej blott är rättfärdig
utan ock snillrik och vis,
han, som ej blott visar smala
bergbranta stigar, men visar
kampfyllda livsäventyret,
vilken den tappre skall föra
upp till de lyckliga höjder,
där ej blott enfald och oskuld
leka som lydiga barn,
utan där ock det mångfaldigt
rika och djupa och stora
rör sig med härskarekraftens
självständigt manliga steg.

När d e n n e kommit och lärt människosläktet sin lära, då skall det ha nått sitt Ariens land och kunna leka naket, fritt och lyckligt och frälsat från det ondas mara. Fritt, som vore det lagens skrift som bjöd,

skall det kunna följa var trotsig drift, som förr följdes i fruktan. Synd och skuld och fruktan äro nu försvunna, den fordom bundna livets kraft är fri.

Jag vill naturligtvis icke förneka, att Frödings graalfilosofi har sina svagheter, som måste framträda i främsta rummet för den, som sitter och nagelfar, som vore det fråga om ett verkligt fackfilosofiskt arbete och ej förstår, att det hela skall fattas såsom en intuitivt skådad skaldisk syn. Ser man den så, har den ett gripande patos, en oförliknelig storhet och skönhet och sin beaktansvärda kärna av sanning. Den är för mig — det skulle aldrig falla mig in att förneka det av fruktan för en möjlig beskyllning för filosofisk enkelhet — faktiskt såsom syn betraktad något av det mest grandiosa jag påträffat inom litteraturen, fast den av omständigheternas makt blivit en torso, och för mig oändligt mycket mera värd än en massa med verklig filosofisk fordran uppträdande utläggningar av ett problem. Det Fröding här har fått fram är ett slags godhetens och vishetens, rättfärdighetens och handlingsviljans, kraftens och finhetens, oskuldens och fruktans, frihetens, skönhetens och ädelhetens och alla dessas motsatsers syntes, och det har något av utkastet till en religionernas religion i sig. Jag har mycket svårt att förlåta Levertin, då

jag nu åter genomläser hans anmälan av Graalstänk. Endast med tanke på den kända antagonismen mellan de båda författarna, som hade sitt ursprung från en Frödings anmälan i Karlstadstidningen av något verk av Levertin, som mindre behagat denne och som, om jag ej missminner mig, gav anledning till en skriftväxling mellan Levertin och tidningens redaktör, kan jag förstå, huru han kunde anlägga denna farbroderliga, endels överlägset välvilliga, endels ännu mera överlägset spefulla ton inför en lidande andes försök att komma till klarhet i en av sitt grubbels många frågor, ett försök som dock såsom sagt har i sig utkastet till en storartad byggnad.

Ingen kunde mindre än Fröding filosofera för att skriva böcker, han filosoferade för att frälsa sin själ, och om han satte ett och annat av det han tänkte på vers, så var det för att versen var hans naturliga språk, och om han gav ut det, så var det för att han dock måste leva på sin penna. Och förebrå honom det, den som kan! Varför fråga skalden varför han skriver? Fröding har själv hänvisat till Goethes Sprüche in Reimen som analogi. Det är möjligt att jag, som på närmare håll sett själen i brottning, finner något mera i det, som kom upp till ytan, än den som ej har denna bakgrund, men för

mig står det icke såsom någon förhävelse av Fröding att göra denna jämförelse. I alla händelser kan en sådan flack uppfattning, som den Levertin lät komma till synes, som sagt, knappast förlåtas en kritiker och skald.

7. En annan för Frödings personlighet mycket karaktäristisk reaktiv komplex är den, som jag icke finner ett bättre namn för än *brutalitetskomplexen.*

Det var, såsom vi flera gånger framhållit, naturligtvis med stor smärta, som Fröding måste konstatera att alla hans vackraste drömmar om moralisk värdighet i handlandet, renhet i känslolivet och ädelhet i tankarna esomoftast med oemotståndlig makt trampades ned av de hänsynslösare och råare krafter i hans väsen, som hans bättre jag icke rådde på och som hos honom uppträdde med sjukdomens rent av vulkaniska kraft. Det han tänkte mildast och det han drömde vackrast blev verkligen den ena gången efter den andra, trots all hans ånger och trots all hans strävan att vara stark, trampat och skändat, som stigmanshälen trampar och skändar skogens viol. Och till denna hans eget väsens tragik fann han överallt paralleller här i livet. Fröding, som verkligen hade en graalsökares absoluta fördomsfrihet, fann bland de

kvinnor, som, då han ej var i sina systrars och kvinnliga anförvanters närhet, utgjorde nära nog hans enda kvinnliga sällskap, kvinnor med anställning på kaféer eller i cigarraffärer eller som t. o. m. verkade såsom prästinnor i köpkärlekens tempel, åtskilliga med fina och älskvärda egenskaper, som någon gång kanske skänkte honom åtminstone en illusion av det han drömde om, och det smärtade honom djupt att finna dem brutaliserade i en omgivning, som var den sämsta tänkbara växtplats för egenskaper av det slaget. Och säkerligen måste det ha smärtat honom, vars drömmar om kärlek hade något så poetiskt och vackert och så mycket av frisk renhet hos sig, att se dessa kvinnors ömhets- och mannabehov taga sig uttryck, som här bli snart sagt det enda naturliga. I det omtalade självbiografiska dokumentet, vars uppgifter, jag upprepar det, naturligtvis få tas cum grano salis, säger han om sitt förhållande till dylika kvinnor: »Även prostituerade föreföllo mig ej vara en mig underlägsen klass. Kanske snarare tvärtom, och redan värdshusflickan syntes mig så gott som ouppnåelig. Dock var min ståndshögfärd i min ungdom tillräckligt stor för att hindra mig från gifte med en cigarr- eller värdshusflicka, huru högt i madonnevördnad jag ock satte dem. Senare har jag fäst mindre vikt vid klass-

skillnaden och skulle förmodligen tagit emot en cigarrflicka med tacksamhet, om jag haft råd, kraft och trofasthet nog att kunna ingå ett äktenskap. Min båt har ständigt kommit att undvika de vänliga och vackra stränderna och till sist vältat mig på ett öde skär mitt i havet.»

Fröding lär faktiskt omkring år 1897—98 haft rätt allvarsamt uttalade planer på att ingå förbindelse med en cigarrflicka, och han återkom av och till i sina samtal till de starka skäl han ansåg sig ha till tacksamhet mot en eller annan av dessa kvinnor, som han mött. De hade som sagt trots allt låtit honom få erfara något av den intill absurditet hängivna ömheten, den allt uppoffrande, allt givande ömheten, ingenting annat fordrande än rättigheten att få ge, den utan alla anspråk, utan höghet och fraser hängivna ömheten, som för honom var det evigt kvinnliga. Frödings livserfarenhet om kvinnan kom honom att nogsamt märka parallellen mellan sitt eget öde och det, som samhället så ofta består det evigt kvinnliga, då det icke från början kan omgärda sig med den medborgerliga ställningens och de tillräckliga inkomsternas skyddsvärn, och därför fick ofta kvinnan med den förtrampade själiska finheten bli symbolen för hans egen inre historia.

Med denna Frödings ömhet för det fint och vackert spirande, av det brutala livet hotade, hängde tillsammans hans vördnad för barnet. I hans diktning har visserligen barnet en liten plats. De barnskildringar vi möta i hans galleri äro älskliga, humoristiska bitar utan alltför stort djup av vilka väl kanske den bästa är den, som skildrar doktor Jens Torps i Lillehammer båda döttrar Elsa och Greta och som bär titeln Härjarinnor. Jag tror, att möjligen fattigdomen på barnbilder i Frödings diktning rent av kan ha haft sin orsak i en alltför stor respekt för barnet — dessutom blev ju genom omständigheternas makt hans liv rätt fattigt på tillfällen att komma i närmare beröring med barn. Jag hade icke så sällan tillfälle att höra yttranden om barn, som gett mig anledning till denna tro, och jag minnes hur rädd han under en period av smittfruktan var att skada ett barn, som han tillfälligtvis kom i närheten av. Han vågade inte röra det. Huru som helst är nog hans ovanligt stora vördnad för barnet ett faktum. När den nyssnämnde d:r Torp, som ju hade mycket rikt tillfälle att observera Fröding såväl under sjukdom som under relativ hälsa, skall med några ord karaktärisera denne, framhåller han bland annat särskilt kärleken till barn.

Vad beträffar framträdandet av brutalitetskomplexen i Frödings diktning, så var ju detta mångfaldigt, men exempel, skola här så mycket mindre framdragas som jag i den speciella delen vid granskningen av några dikter kommer att få tillfälle att återkomma till detta ämne.

*

Det skall här framhållas, att dessa nu framlagda huvudkomplexer i Frödings psyke icke framgått såsom slutsatser av en diktanalys. De äro resultaten av ett flerårigt intimt studium av föremålet själv och av de upplysningar, som kommit mig till del genom systrarna, framför allt Cecilia men även Hedda Fröding. Jag har först sedan jag klargjort för mig, vilka huvudkomplexerna voro, tagit mig för att efterforska dessa i dikterna. Härigenom tror jag mig ha skyddat mig från icke avsedd konstruktion. Jag tror alltså att mina uppgifter böra kunna påräkna erkännande av tillförlitlighet. Då mitt syfte emellertid för tillfället endast är att framlägga ett bidrag till den Frödingska diktens psykologi, har jag icke velat göra analysen mera detaljerad än nödigt och det är ju möjligt, att det trots mångordigheten kan synas en och annan, som om jag gått förbi även väsentliga ting.

Jag vill icke lämna framställningen om komplexerna utan att ännu en gång betona, att icke heller komplexerna äro bredvid varandra liggande bildningar, de täcka naturligtvis varandra mera eller mindre och de över- och underordna sig varandra. Detta är ju a priori klart, då vi veta, dels att hela medvetandet ingår i e n syntes och dels att alla känslotillstånd underordna sig några få urdrifter ur vilka sedermera under släkt- och individutvecklingen de övriga känsloarterna framgå. Det kan under sådana omständigheter frågas, huruvida en »kartläggning» av psyke som den företagna har någon mening. Den har samma mening som varje annat försök att klargöra genom analys, och de, det medgives, ofta litet sökta namnen ha kommit med endast och allenast för den språkliga redans skull och till minneshjälp. Jag tror också att faran för missförstånd i riktning av föreställandet av fasta former inom själslivet är tämligen liten hos den kategori av människor, som jag här skriver för.

Jag har redan förut påpekat den stora bristen på metodik inom den psykologiska analysen av diktverket och diktaren. För den naturvetenskapligt utbildade förefaller det, som skulle det finnas en »estetdimma» minst lika tät och lika villsam att råka

ut för som den berömda Londondimman. Plåten, som upptages i denna dimma, blir så lätt suddig och omöjlig att riktigt avlura dess innehåll, även om inställningen varit skarp. För att undvika detta har jag företagit det jag kallat kartläggningen av Frödings psyke, och det är ju möjligt att reaktionen mot suddigheten har verkat därhän, att jag låtit gränserna för starkt träda fram. Jag vill emellertid åter påpeka vad jag förut en gång sagt, att i det *sjuka* psyket komplexerna verkligen framstå med ovanligt tydlig begränsning.

Till sist vill jag påpeka, att komplexerna hos Fröding i en del fall utan tvivel voro *övervärdiga*. Däremot kunna vi påstå, att några egentliga *vankomplexer* endast mera tillfälligt förekommo. Mest närmade sig sådana vissa av skuldkomplexens olika delar.

IV.

Ett drag i Frödings psyke, som var i hög grad väsentligt, så att säga genomsyrade det alltigenom och som därför måste få ett centralt uttryck i hans diktning, var hans utomordentligt starkt utvecklade sinne för *komiken.*

Med komik menar jag sammanfattningen av alla de själstillstånd, som taga sitt uttryck i skrattet. Man må säga och jag må medgiva, att denna definition är alltför vid, men man må å andra sidan tillstå, att en skarpare avgränsning av det komiska skrattet från övriga arter av skratt faller sig synnerlig svår. Och jag påpekar, att övergången mellan kittelskrattet och

livfullhetsskrattet, liksom mellan detta senare och komikskrattet är flytande. Skrattet är detsamma, det är dess förbindelse med retmedlet, som medför skillnaden. Skulle man å andra sidan vilja påstå, att komikskrattet alltid utlöses av en tankeprocess, så tror jag att man skulle göra definitionen alldeles för trång. Den, som något studerat det hos barn, skall utan tvivel ofta ha kunnat iakttaga, att det utlöses fullt reflektoriskt vid någon passande situation. Komiskt är helt enkelt det man skrattar åt, närmare tror jag inte man kan komma saken. Åtminstone kan jag icke nu för tillfället ge mig in på ett nytt försök till närmare bestämning. De hittills företagna ha faktiskt, för så vitt de äro mig bekanta, misslyckats.

Det var ofta, ofta Fröding beklagade sig över att han haft den bedrövliga lotten att vara en betald skämtare, som i sin bittraste smärta måste göra sina komiska piruetter, som liksom clown Klopopisky måste gala mitt i sin svåraste själanöd. Jag behöver icke närmare framhålla, att det även härvidlag huvudsakligen var sjukdomen, som kom honom att lägga så synnerligen stor vikt vid denna egendomliga men dock för den, som observerat vissa fenomen i det sjuka själslivet, ej oförklarliga känsla. — Det finns

en lag, som säger att man får betala sin glädje med sorg, och man iakttager den omtalade känslan faktiskt hos så gott som varenda offentlig komiker, som det är något med. Att oaktat dessa Frödings klagomål komiken hos honom var den mest äkta är alldeles otvivelaktigt. Den var lika rotad i hans väsen den som hans melankoli. Var denna senare rösten från den förgängelsens ande, som tärde på honom, så var det en uppehållelsens kraft, som talade ur den förra, det hos honom som gjorde att han in i det sista så tappert kämpade med sjukdomen inom sig. Även under hans allra djupaste depression, förutsatt att han verkligen var hemma i denna världen, vilket han ibland icke var, kunde en komisk situation eller ett lustigt yttrande framkalla en glädjeskymt i hans ögon och ett leende i mungiporna, och då var vanligen isen bruten, då kunde han för en stund glömma grubblerierna och leva ett de vanliga människornas liv. Som jag redan sagt var den så kallade ambivalensen ett mycket framträdande drag i hans psyke. Det var endast under de allra högsta affektstadierna, som känslobetoningarna icke voro av det dubbla slaget, dock alltid med en viss övervikt åt det melankoliska hållet. Och liksom hos alla mera kultiverade, framför allt bokkultiverade människor, voro känsloblandningarna

talrikare hos honom än de mera enkla känslotillstånden. Men ambivalens och känsloblandning utgöra just den mera utvecklade komikens väsen.

Jag läste för en tid sedan en mycket vis artikel om humorn — författaren hade karaktäristiskt nog valt detta ord såsom sammanfattningsnamn för vad jag nyss kallat komik. Han påstod, att humorn vore en rent intellektuell produkt. För min del förstår jag inte vad författaren menar med det. Om han menar, att den skulle vara en ren förståndsprodukt, alltså icke hade något egentligen med det emotionella livet att skaffa, så kunde han sannerligen med fullt lika stort skäl säga detsamma om kärleken och hatet. Menar han åter att alltid en intellektuell process förutgår det komiska uppfattandet, så gör han ett onödigt, ingenting förklarande uttalande, ty det är alltid fallet, utom vid en del rent vitalt framkallade skratt, om det nu över huvud finnas några sådana. Det är nämligen så, att känslotillstånden finnas preformerade i psyke och kunna i ett eller annat fall, särskilt vid sjukdom eller förgiftning, uppträda såsom orsakslösa, men regel är att de äro förenade med föreställningar eller tankar. Det är ju helt enkelt för att giva dessa ett för psyke uppfattbart *värde,* som de äro till. Dessa

föreställningar och tankar betraktas nu under vissa förhållanden såsom känslornas orsaker.

Den ursprungligaste formen av komik är det enkla uttrycket för glädjen sådan den renast påträffas hos barnet. Ställ dig bakom ett förhänge och lek tittut med ett barn under fyra år eller låt det med någon fart få rida ranka på ditt knä, och du skall få det att kikna av skratt. Skrattet är här tydligen närmast ett livstriumfens, livsbejakandets yttre tecken — det är därför också blott hos det friska barnet, där livskampen helt enkelt består i att under andras trygga skydd rent vegetativt växa, man möter det. Det är fördenskull också som så ofta det komiska är avlösandet av en fruktan. Faran upplöses i att det överraskande ansiktet tillhör en gammal bekant, den våldsamma ritten på knäet visar sig icke vara farlig, far eller »farbror» håller ju så väl i. Sagans komik bygger också ofta på den övervunna fruktans motiv. Om det nu förhåller sig så, är det uppenbart, att vad jag vill kalla den rena komiken skall vara jämförelsevis sällsynt hos den vuxne, där kampen för tillvaron blivit så oändligt mycket mera komplicerad, så långt avlägsen från det vegetativa växandet under andras skydd. Närmast skulle väl den vara att finna i en eller annan anspråkslös burlesk och en del clown-

trics, som väl dock egentligen kunna till sitt fulla »värde» uppskattas av barnet och den osammansatta människan, vilken, även om hon anlagt en förnärmad min mot livet och, visst och sant ofta med rätta, tycker att det icke ger vad det borde giva, dock väl har närmast till den oreflekterade lycka, som annars är barnets företrädesrätt.

Naturligt är ju också att även den mera tänkande människan för ett eller annat ögonblick kan slå bort sin reflexion och återvända till naivitetens heliga land för att njuta av den mjölk och honung, som där flyta i bäckarna. Men ju mättare man blir av ålder och visdom, dess sällsyntare bli dessa färder, och för att dock icke behöva vara alldeles borta från de sälla nejderna har man förskaffat sig ett färdmedel dit. Den druckna människan, som vårt samhälle ännu fördrager inom sig, har ju, n. b. om sprithumöret är sådant, genom spritens hjälp lyckats komma i det tillståndet, att hon kan njuta av den naiva komikens yttringar. Jag vill dock påpeka, att i den med något slags anspråk uppträdande burlesken ytterligt ofta inmänges en sexuell tillsats, som strax gör saken mindre naiv och åtminstone fordrar könsmognad eller könsförstånd för njutandet. Sexualskämtet, uppträdande i mycket växlande och ävenså sammansatta

former, är emellertid verkligen att räkna till de mera enkla formerna av komik. Det är nämligen kanske endast inom ett enda område, som människan alltid måste förbli naiv, och det är på det sexuella. Den, som blir av med denna sin naivitet, den blir också av med en hel del av det som är väsentligt för könslivet. Att sinnet för den sexuella komiken, som naturligtvis alltid har något av surrogat i sig, är mest utvecklat hos ynglingen, gubben, ungkarlen och varför icke ungmön, just hos dem, där de sexuella upplevelserna äro av övervägande psykisk art, säger visst icke att den icke skulle äga naivitetens drag. Och det att den erotiskt säkerställde känner sig mindre dragen till den, behöver naturligtvis icke heller betyda, att denne förlorat förmåga av naivitet. Det betyder blott att realia förtagit honom aptiten för det tunna surrogatet. Han är på sin höjd i stånd att njuta blott av den allra finaste bouquet och i små, mycket små portioner. Sexualskämtet har säkerligen sin betydelse i den psykiska hygienen, något som icke bör förbises av den sunt sedlighetsivrande. Skada bara att det tagit så ytterligt råa och smaklösa former exempelvis inom studentlivet. Det är sannerligen inte fråga om någon »bouquet» där, utan om mycket, mycket mera.

Men skrattet är en alltför nyttig tillställning för att det endast skulle få vara till för barnet och den naive eller för den kultiverades mer eller mindre sällsynta stunder av ursprunglighet. Därför har det uppstått andra former av komik. I livskampen äro alla människor mera eller mindre medtävlare, och till glädjeämne blir därför varje händelse i vilket det egna jagets livssträvan triumferar i förhållande till ett annats, och det är alltid en anledning till triumf, när en annan faller. Alltid en mindre i trängseln! Det kan ju synas krasst, men så krass är dock människan, även om fernissan icke alltid låter det skina igenom, och hon måste tyvärr vara det, ty faller hon själv, så skrattar en annan. Detta förhållande har under tidernas förlopp undergått ett förallmänligande, så att över huvud andra människors större eller mindre tafatthet och misslyckanden få komikens sken över sig — i så måtto har Bergson rätt om skrattet såsom en social gest — och komikens olika arter bestämmas av den känsla med vilken glädjen hos den mera sammansatte, där en ren känsla kanske är en sällsynthet, ingår blandning för alstrandet av den särkänsla som följer intrycket.

Över huvud kan man säga, att den utvecklade komiken i stort sett följer två huvudvägar, den ena

där medkänslan blandar sig med glädjen och skapar det för vilket jag efter de gamla esteternas exempel skulle vilja förbehålla namnet humor. Den andra riktningen är den, där medkänslan icke får tala, utan till glädjen kommer snarare en hatet närstående känsla, som resulterar i det sammansatta emotionella blandningstillstånd, som benämnes skadeglädje, och vars yttre uttryck är hånskrattet.

Den verkligt goda kultiverade människans glädjeuttryck tager oftast humorns form. I och med detsamma att individen utvecklar sig till förstånd om att ett egoistiskt liv alls icke är det för honom högsta, i samma ögonblick han kommer att förstå att det hela är förmera än delen och att meningen med hans liv alltså icke är i första rummet självuppehållelse utan alluppehållelse, i samma ögonblick, som detta går in i blodet på honom, så omvändes han — jag använder med flit ordet, man behöver ju ej tänka på en ögonblicklig omvändelse — till humorn. Det är den verkliga medborgarkänslan, som föder detta glädjesätt. Humorn dödar hatet och föraktet för olyckan och för det hjälplösa här i livet. Humoristen kan endast hata det inskränkta, det dumma och det orättmätigt övermodiga såsom principer, de människor, som äro bärare av dem, också dem skänker han sin medkänsla.

Den andra grenen av den utvecklade komiken har sina förnämsta språkliga uttryck i *ironien* och *satiren* vilka äro avsedda att bita och såra. Ironien döljer sin udd under ett gillande och låter den framträda genom en knappast synlig dragning i tonen, som ofta uppstår endast genom det sagdas förhållande till vad som förut sagts eller genom att konsekvenserna stillsamt få avslöja sig själva. I satiren får den mänskliga svagheten ohöljd och skärpt tala sitt tydliga frätande språk. Dess eldpilar äro öppet avskjutna i avsikt att sveda och kasta löjets skimmer över sitt föremål. Ytterst på denna flygel står väl den makabra komiken, där förgängelse och död ger skadeglädjen dess vapen.

Det är ju uppenbart, att komikens olika arter lika litet som yttringarna av en del andra känslor äro blott och bart uttryckssätt för en del konstarter. Tvärtom i det dagliga livet äro de eller ha åtminstone varit verkliga avspänningar — subjektivt sett — och medel att till egen förmån inverka på andra — objektivt sett. I och genom att de övergått till exempelvis litterära uttrycksmedel, ha de i någon mån ändrat natur. Liksom barnet kan risas i kärlek, så kunna ock komikens gissel bli användbara såsom uppfostringsmedel även för den verkligt välvillige. Men detta vill

endast säga, att författaren icke får dömas på samma sätt som den naturliga komiken dömer sin man; han kan använda ironi och satir i visst syfte och dock stå såsom en humorist i förhållande till mänskligheten. Det må man komma ihåg. Vi få emellertid icke bortse ifrån, att det utan tvivel är en ganska njutningsrik sysselsättning att demonstrera sin egen förträfflighet med andras lyten såsom bakgrund, och välviljan i användningen av de nyssnämnda uppfostringsmedlen får därför icke överskattas. Till och med i de för sin ovanskliga ironi berömda platonska dialogerna skiner dock i förhållande till lärjungar och motståndare Sokrates' utomordentliga belåtenhet med sin egen klokhet på ett oförtydbart sätt fram. Det är kattens lek med råttan, även om den sokratiska leken har något av den oändliga godmodigheten över sig. Men Sokrates eller rättare Platons Sokrates var dock ej endast ironiker, han var också en verklig humorist, och därav mildrades dryckens bitterhet.

Vad nu Fröding beträffar, så fanns hos honom förutsättningar för alla komikens olika arter. Han var som ofta framhålles visst ej utan insikt om sin intellektuella överlägsenhet i förhållande till andra i en hel del avseenden, och han använde sig också ej så sällan, särskilt om man håller sig till hans

tidningsmannaverksamhet, där vi dock måste betänka att han var elak å dragande kall och ämbetets vägnar, av satir och ironi. Även i hans diktning finner man dem fast mycket sparsamt. Våran prost, Stadens löjtnant och I bönhuset få väl betraktas såsom uttryck för dessa ej rent välvilliga arter av komik. Han är naiv nog ibland för den rena komiken såsom i Härjarinnor och Beväringa, i den senare dock mindre ren än man vid första ögonblicket är böjd för att antaga, för den lätta sexualkomiken i Indianer, Balen och Vackert väder. Naturligtvis var icke Fröding mindre än någon annan man främmande för andra arter av sexualkomik, och man har meddelat mig, att han för kamratkretsens i Uppsala räkning producerade rätt »vågade» saker (»vågade» i meddelarens mening, huruvida de voro det i min, lämnar jag alldeles därhän, då det ännu ej lyckats mig att få se någon av dem).*

Mycket karaktäristiskt för Fröding liksom för hans skaldskap är utan tvivel den rikliga användningen av ironiens och satirens vapen mot sin egen person. Det torde i vår diktning finnas få personer,

* Sedan jag nu sett ett par prov på dessa hans produkter, måste jag medgiva, att den vanliga ungdomsposen av sexuell djärvhet i ord verkligen i dem tagit sig mycket »vågade» uttryck.

som så ofta och med sådan kraft mot sig själva svängt dessa gissel. Fallen äro så många, att exempel äro överflödiga. Men humorn, den stora varma humorn, var dock det rikaste uttrycket för hans komik, liksom det är det högsta. Det finns väl knappast ett verk av honom, där den icke på något ställe lyser fram, och den, som hade den glädjen att intimare umgås med honom, hade än rikare tillfälle att konstatera, huru den var ett med hans väsen. Och det torde icke kunna förnekas, att en stor del av den kärlek Fröding tillvunnit sig av vårt folk vilar på de uttrycksformer hans komiska sinne valde sig.

SÄRSKILD ANALYS

Efter denna ofullständiga men dock tyvärr vidlyftiga framställning av grunddragen i den frödingska diktens psykologi vill jag söka företaga en analys av några av de skaldens dikter, som den sista tiden mycket sysselsatt esteterna av facket och vilka otvivelaktigt äga ett ganska stort intresse just med avseende på deras förhållande till diktarens själsliv och i viss mån också till hans livshistoria. Jag får därvid tillfälle att meddela ett och annat av vad jag vet om de förhållanden i Frödings liv, som satts i samband med dessa dikters innehåll, och hoppas så i min mån kunna bidraga till att bilden av skalden befrias från

en del karikerande drag, varmed den av mera eller mindre välvilliga porträttörer försetts.

Att jag vid min analys alltjämt kommer att gå mina egna vägar, tala om det, som mest intresserar m i g, och låta det vara, som i mindre mån fångat mitt intresse, må man förlåta mig. Må man också ursäkta — jag känner mig trots inledningen pliktig att anhålla därom — ifall jag överskrider gränserna till områden, vilka man utan tvivel skall vara benägen att anse ligga bortom räckhåll för min sakkunskap och som jag också själv måste erkänna såsom åtminstone tillhörande utmarkerna. Men jag har nu en gång litet svårt att låta stänga mig inne, och jag tar gärna risken av en rynkning på de mycket beundrade överesteternas näsor för att kunna bestå mig med den mycket värda tillämpningen av den kända svenska och av oss svenskar verkligen särdeles uppskattade satsen: så jag målar, ty så det roar mig att måla, n. b. såsom den får fattas, när den går över läpparna på en övertygad naturalist — märk: naturalist, ej materialist — som i moder naturen ser allt själslivs och således också a l l konsts, a l l dikts och a l l vetenskaps källa.

1. SÄV, SÄV SUSA.

Jag gör början med den lilla innerliga dikten med ovanstående namn, som i den antydda debatten endast vidrörts, men som i all sin korthet synes mig åtminstone antydningsvis peka hän mot några av de viktigaste grunddragen i Frödings psyke, sådana de i det föregående framställts.

Redan första gången dikten, strax efter det att Nya dikter utkommit, ljöd i mina öron blev jag starkt intagen i den. Den syntes mig såsom ett litet under av ordmusik framför allt men också såsom ett litet under i fråga om det sammanträngda och starkt verkningsfulla tecknandet av ett ungt människobarns

livsöde. Är det inte rent av ett mysterium, huru »levande» hon står framför oss, den Ingalill om vars död verserna sjunga. Ingalill, vars väsen ges oss i uttrycken »ögonsten», som stacks med en tagg och »en liljas dagg», som av brutala medmänniskor smutsats, och vars slutlidandes hela förhistoria utom i tilläggen till de nyss ovan citerade orden berättas med upplysningen, att de voro henne gramse på Östanålid för gods och gull — för brist på gods och gull förstås — och för hennes unga kärleks skull: för hennes kärlek till sonen i huset väl, som säkerligen älskade henne tillbaka men, svag i förhållande till de äldres bondsega kraft, kanske svek henne. Och det tog hon sig så illa vid, att när sista vårens örter och träd stodo gröna, då kastade hon sig i sjön och sjönk med ett skrik som från en vingskjuten and.

I denna dikt om en ung, fin och vek kvinnosjäl — sådana som det finnes gott om bland folkets barn, Fröding hade lärt sig det — i färd med att slå ut från knopp till blomma för den första kärlekens värme och så trampad och skövlad av livets råare, mera livsstarka krafter, möta vi i förkortning och med skarpare konturer det ur brutalitets- och eroskomplexerna födda motiv, som senare vidare utformades i *Det borde varit stjärnor*. Även i

Parken hade det, såsom vi skola se, behandlats, ehuru där ej lades tonvikten på den motivets skuggning, som faller från den förstnämnda komplexen.

Jag nämnde att dikten är ett litet under av ordmusik, och man frågar sig ovillkorligen, hurudan den rent musikaliska begåvningen var hos dess diktare. Man vill ju så gärna ställa denna i samband med begåvningen för ordmusiken.

Gustaf Fröding var icke alldeles omusikalisk i detta ords vanliga betydelse. Han saknade i det hela varje slags musikalisk odling, något som kunde förvåna, då man vet att hans far var en genommusikalisk människa, t. o. m. litet tonsättare, och mycket sysselsatte sig med musik. Detta får emellertid sin förklaring i att sången snart tystnade »i hans dödssjuka bröst», så att när sonen kom till de år, att han kunnat tillägna sig en musikalisk uppfostran, då musicerades det icke mera i det frödingska hemmet. Fröding kunde enligt egen uppgift rätt mycket njuta av musik. Hans musiköra var emellertid, det har jag själv övertygat mig om, ganska dåligt, dock ej så dåligt att inpräglandet av en tonföljd var uteslutet. Själv yttrar han i det meromnämnda dokumentet härom: »Mitt 'Gehör' har varit, som jag tror, ovanligt dåligt, dock kunde det kanske blivit bättre, om jag

övat det. 'Musiksinne' torde ej vara identiskt med 'Gehör', om jag haft något av det förra, torde det legat i träde.» Såvitt jag kan förstå bedömde sig Fröding i detta som i så många andra avseenden fullt riktigt. Säkert är att jag träffat på människor med mycket, mycket mindre musiksinne och mindre gehör; det förra torde ha varit ungefär medelmåttigt, det senare något under medelmåttan. För den egentliga musikens rytmik hade han alldeles säkert ett känsligt sinne, och han dansade enligt en uppgift från Cecilia Fröding med god takt. Emellertid är det ju tydligt, att det var en oerhörd skillnad mellan hans musiköra och språköra och mellan hans musiksinne och språksinne, och det är inte första gången jag möter denna inkongruens. Man måste faktiskt genom fall som detta hävda den bestämda uppfattningen, att den egentliga musiken och språkmusiken äro skilda ting, så att sinne för den ena kan förefinnas utan sinne för den andra. Åtminstone är Fröding och en del andra personer jag påträffat bevis för att språksinne kan existera utan särdeles utvecklat musiksinne — om utan något alls lämnar jag därhän. För det motsatta förhållandet, som förefaller mig långt sannolikare, har jag dock intet bestämt bevis, kan endast peka på även goda, särskilt förwagneriska

kompositörers outsägliga hjälplöshet, när det gäller libretton till deras verk. Hos Fröding är emellertid bristen på korrelation i berörda avseende särdeles framträdande, ty jag för min del känner knappast någon svensk diktare med sådan känslighet för språkljudens inbördes förhållande i fråga om välljud som han. Klart framträder detta i förut nämnda anteckningar, som nedskrivits i randen av ett exemplar av de samlade dikterna. Ett icke ringa antal av dessa anmärkningar röra sig som nämnt just om det språkliga välljudet. En för andra tämligen betydelselös skrovlighet i språket, några för skarpa ljud i närheten av varandra eller några ljud, som av annan anledning icke klinga bra tillsammans, anmärkas, och hade Fröding fått förbli arbetsfrisk, så hade han kanske lämnat efter sig sina dikter om möjligt ännu mera språkmusikaliskt fulländade än de nu äro.

Ett ypperligt prov på Frödings förmåga att av språkljuden göra musik är som sagt Säv, sävsusa. En uppläsning — naturligtvis under förutsättning av oklanderliga röstmedel och förmåga av riktig betoning — tyvärr sällan fyllda anspråk — med den dämpade, innerliga röstklang, som stycket fordrar, torde, såvitt jag kan bedöma, komma att hålla sig inom ett tonområde motsvarande ett par, tre av den

egentliga musikens tonsteg, och kan dock ge en hörselnjutning, som enligt min mening övergår vad denna sistnämnda med dess brutalare krav på stora och skarpt avgränsade avstånd mellan tonerna kan giva. Att diktens rena språkljudssammansättning oavsett innehållet låter vackert, var jag i tillfälle att konstatera, då jag läste upp den för en bildad fransk dam, som icke kunde ett ord svenska. Oaktat sin visserligen icke uttalade, men dock skönjbara förutfattade mening om att svenskan i förhållande till hennes modersmål måste vara ett barbarspråk, erkände hon dock oförbehållsamt att det »lät» mycket vackert; och jag är säker på att det icke endast var artighet, som dikterade hennes svar. Det finnes emellertid, som var och en kan märka, ett ljud i dikten som inte låter bra. Jag är icke fullt övertygad om att Fröding varit omedveten om det värmländska rimmet sjön: grön — det är icke alls av rimpedanteri jag ej är tilltalad av det senare ö-ljudets förekomst i dikten — jag tror snarare att han för lokalfärgens skull icke ville vara av med det. Det står ju såsom ett slags ursprungsbeteckning, och namnval och ton säga oss, att det är en modern folkvisa Fröding velat skapa i Säv, säv susa.

Beträffande tillblivandet av dikten har Fröding berättat mig, att då han en gång, såvitt jag icke missminner mig, under hans vistelse hos komminister Warodell i Mangskog, gick vid stranden av en där befintlig insjö, gåvo sig genom naturintrycken de första versraderna alldeles av sig själva, och sedan följde de övriga så gott som automatiskt efter.

Säv, säv susa, våg, våg slå! Vi se den svenska insjön med dess vass- och sävbänk framför oss. Det är en sensommar- eller höstdag, medan vassen ännu står fullt grön men utan sol. Andjaktstidens början är kanske inte så långt avlägsen, men det är trist, och rusket kännes icke långt borta. Stålgråa av molnfärgreflexerna rulla de korta vågorna för vinden, som kommer säven att susa. Stämningen, som drivit diktaren ut på strövtåg är sorgsen, och naturen gör den inte gladare. — Stämningen är alltid psykets härskarinna, det är den som bestämmer vilka tankar som få tillträde till medvetandet, och nu börjar alltså det ständigt återkommande grubblet sitt arbete, grubblet över att de starkare råa krafterna i livet, oaktat all kultur, oaktat all mödande strävan, oaktat det hat man hyser till dem och ens lust att förtrampa dem, dock skola vara mäktiga att krossa till döds det finaste och vackraste hos en, alla de

höga drömmar, som varit ens livs allra största glädje, livsledan, den ständigt närvarande gästen nu och allt framgent, infinner sig, och genom eroskomplexens förmedling klädas alla dessa grubblets tankar till bilden av en ung, fin, älskande flickas död i sjön för sin kärleks och sin förtrampade ömtålighets skull.

Man söker så ofta nu för tiden, såsom redan framhållits, efter en yttre motsvarighet till diktinnehållet, och detta privatdetektiva »skuggande» av skalden i hans intimaste görande och låtande må onekligen till en viss grad vara berättigat, och det måste anses såsom stöld från kulturen, om man undanhåller den något av dess främsta bärares livstecken, självtillräckligt dömande om deras värde i och för sig eller för den bortgångnes minne. Men det må å andra sidan, såsom också förut betonats, framhållas, att det för var och en, som har någon förmåga att leva sig in i diktandets skeende, står fast, huru relativt litet viktigt för författaren i yttre mening ett motiv, som givit upphov till en ur känslolivets allra djupaste brunnar fluten dikt, kan vara. Även det rent tillfälliga, som möter honom i passande stämning, kan bli till ett motiv, som man kunde tro härrörde från den i hans livsöde mest ingripande händelse. Det är ju i dikten idéinnehållet, som är

det sanna, icke det, som berättas i densamma. Och jag vill upprepa, att man kan begå en upprörande orättvisa mot diktarminnet, om man från diktfabeln utan vidare sluter sig till händelser i skaldens verkliga yttre liv. Pieteten mot den döde måste alltid vara som en hämsko, som avhåller en från att draga för snara slutsatser och att taga en del lösa rykten utan den skarpaste kontrollundersökning för goda.

Vad nu skildringen i här ifrågavarande dikt beträffar, så är det på grund av Frödings egna ord lika säkert, att den icke har någon bestämd modell, som det är visst att Fröding känt en hel del i någon mån analoga fall. Omöjligt synes mig icke vara, att hans egen förut i allra största korthet skisserade kärlekshistoria med den unga släktingen, som hyllas i En hög visa, den första dikten i den första diktsamlingen Guitarr och dragharmonika, kan ha haft något att göra med tillblivelsen av Säv, säv susa. Jag har redan nämnt att förbindelsen »rann ut i sanden» och framhållit, att det väl till stor del var de små utsikterna för Fröding att inom en överskådlig framtid kunna ernå en tryggad existens, som gjorde att det måste gå så. Denna kärleksdröm dog alltså utan tvivel på grund av bristen på gods och guld, och de hänsynslösa

neddragande krafterna i Frödings eget väsen, som han förgäves stred emot, var det också som härvidlag voro den längre tillbaka liggande orsaken.

Om emellertid något av denna kärlekshistoria här spelat sin roll, så har det ej varit direkt utan indirekt genom den komplexbildning den givit anledning till, och Frödings uppgift att dikten uppstått rent automatiskt-idéassociatoriskt bestrides genom ovanstående antagande visst icke.

Sedan första raderna givit sig, låg folkvisans ton klar. Det är visserligen sant, att de icke klinga egentligen folkviseartat — åtminstone inte för mina öron — men däremot föra de otvivelaktigt tankarna — åtminstone mina tankar — till romantiken, Almqvist och Atterbom, men mellan romantik och folkviseton är ju inte långt. Namnet Ingalill, som kom honom i tankarna, då han ville namnge flickebarnet, stammar från en verklig folkvisa, som Fröding bearbetat.

Enligt Martin Olssons Bibliografiska anteckningar offentliggjordes denna sistnämnda i andra upplagan av Guitarr och dragharmonika år 1893. Säv, säv susa såg först offentlighetens ljus i Nya dikter år 1894. Det synes alltså icke osannolikt, att ej så lång tid förflutit mellan folkvisebearbetningen och nydiktningen och att således

namnet Ingalill låg associativt (eller om man hellre vill konstellativt) nära och med begärlighet greps, då de spetsiga ljuden i ordet effektivt bröto sig mot de mera fylliga och mjuka ljuden i andra raden. Dessutom väcker ju namnet erinringar om något ungt, sprött och folkligt. Det bjöd sig och passade och så var folkvisetonen i tredje och fjärde raderna given, de enda i visan som ha en verkligt arkaistisk form:

I sägen mig, var Ingalill,
den unga månde gå!

»Hon skrek som en vingskjuten and, när hon sjönk i sjön.» Bilden är för den mera sakkunnige icke fullt trovärdig, men den har ju starka associativa band med de två första raderna, vilka stå där såsom ett par överföreställningar, som de övriga måste underordna sig, och den är utomordentligt suggestiv och ökar otvivelaktigt starkt det intryck av naturmystik, som mer eller mindre avsiktligt har kommit fram i dikten.

Den följande raden — det var när sista vår stod grön — synes ju knappast ha något närmare sammanhang med det föregående, och man vore frestad att tro, att det kommit dit för det som sagt uppsvenska öron stötande rimmets skull, men det är nog inte så. Det finnes ju otaliga inre band mellan

den berättade historien och den handlande personen och vårens tid, och det gör ju tragiken så mycket större, att denna i sin livsvår gav sig själv döden i vårens tid, då livet överallt är så sjudande kraftigt och så ivrigt alstrande.

De voro henne gramse vid Östanålid.
Det tog hon sig så illa vid.
De voro henne gramse för gods och gull
och för hennes unga kärleks skull.

Om dessa fyra rader, som ju tolka drivkrafterna till gärningen, vill jag endast framhålla, att det icke är enda gången som Fröding låter livets brutalare makter företrädas av *gods och gull*. Som redan är antytt, hade han det mest absoluta förakt för penningen, som gärna kan tänkas. Eller kanske *förakt* icke är det rätta ordet. Penningar voro över huvud något, som hans tankar endast under det allra största nödtvång kunde förmås att rikta sig mot. Det är alls ingen överdrift att påstå, att han helt och hållet saknade de egenskaper, som man med ett gemensamt namn kallar ekonomiskt sinne. Hade han penningar i sin hand, så var det rent av ingenting annat än det yttre tvånget, som kunde hindra honom att ge ut dem till vad som för ögonblicket föll honom in. Att man kunde behöva spara för framtiden förstod

han naturligtvis, men det oaktat var det omöjligt för honom att göra det. Till utvecklandet av denna egendomlighet hos honom hade bredvid den medfödda benägenheten säkerligen i hög grad bidragit, att han tillhörde en ursprungligen mycket förmögen släkt — farfadern Jan Fröding räknades ju såsom millionär — som i den generation Frödings far tillhörde, vad åtskilliga medlemmar beträffar, icke var arbetande. En följd av detta förhållande blev emellertid också, att Gustaf Fröding, som i arv från några håll mottog en icke så alldeles obetydlig förmögenhet, dock rätt snart stod där obemedlad och ekonomiskt beroende av sina anförvanter. Det var ju egentligen först under den senare tiden av hans liv — knappast förrän efter år 1905 — som hans författarskap inbringade så mycket, att tillgångarna stodo i ett rimligt förhållande till efterfrågan. Under hela sin verksamhetstid och något därutöver led alltså Fröding under trycket av en mera än knapp ekonomi och av tvånget att av sina närmaste mottaga understöd, och denna omständighet kunde inte undgå att giva honom djupa bekymmer, helst Fröding, oaktat han var medveten om sin skaldebegåvning, verkligen länge misströstade om att någonsin kunna själv förtjäna sitt uppehälle. — Jag menar nu, att det intet under var, att när hans

trista tankar satte hans fantasi i verksamhet, kommo också tankarna på det bristande guldet med och blevo i dikten till en av de krafter, som till förtvivlans yttersta brutit ned den unga kvinnan.

När så Fröding vill måla höjden av den smärta som tillfogades henne, så väljer han genialt den uttrycksfulla frasen:

De stucko en ögonsten med tagg,

i folkmeningen symbolen för det smärtsammaste våld.

Och när han vill moraliskt-estetiskt värdesätta det dryga, snikna Östanålidfolkets uppträdande, då tar han upp en i en tidigare, först efter hans död offentliggjord dikt, Parken, använd bild. Det heter där: »men det föll stoft i den klara droppen» — daggdroppen nämligen, och det blir här till den mera folkliga, mera brutala och mera målande:

De kastade smuts i en liljas dagg.

Och så är historien slut!

Historien, men inte visan. Ett tillbaka till de första idéväckande naturintrycken och ett sammanbindande av dessa med historien för fullföljande och stärkande av det naturmystiska anslaget fordras, och de sorgsna små vågorna uppmanas att sjunga sin sorgesång över det unga liv, som släcktes i deras vat-

ten, och så slutar dikten, som det ägnar och anstår en musikalisk komposition, med inledningsackordet:

Därför sjungen sorgesång,
I sorgsna vågor små!
Säv, säv susa,
Våg, våg slå!

Jag har börjat med denna lilla dikt, som tillkommit mellan Parken (1890) och Det borde varit stjärnor (1895), och med fara att trötta så länge uppehållit mig vid den, emedan den som nämnt innehåller i viss mån samma motiv som dessa båda sistnämnda dikter, vilka härefter skola behandlas. Det riktiga tolkandet av genesen av denna dikt föregriper alltså i viss mån tolkningen av de båda senare; och det har varit mig angeläget att försöka in i detalj påvisa, att det är alla skäl att antaga Frödings egen uppgift, att den blivit till automatiskt-associativt, såsom riktig. Fröding har denna gång som så många andra låtit sina komplexer, satta i verksamhet genom en av händelser och naturintryck framkallad stämning, tala under språkmusikaliskt direktiv och bliva till en dikt.

Och den lär oss denna dikt, att en skildrad yttre händelse med starkt suggestiv verkan mycket väl hos

Fröding, som hos varje annan skald, kan vara utan någon slags motsvarighet i verkligheten, kan vara helt och hållet diktad, eller rättare blott och bart uttrycket för en idé.

2. PARKEN.

År 1899 yttrade Gustaf Fröding under ett av de samtal jag hade med honom — jag tycker mig påminna mig det ordagrant — att han »sammanskrivit» några verser, som han insänt till Svenska Akademien. Han »ville se vad de skulle säga». Frödings uppskattning av Akademien under denna dess förnedringstid med dess till stor del av honom och andra såsom illiterata ansedda medlemmar och med dess koleriske, trångsinte och korttänkte men icke dess mindre alldeles enväldige sekreterare var icke särdeles hög. Det framgick oupphörligt, att denna Akademiens brist på verklig litterär bildning, som senare

skulle taga sig uttryck i inval av den språkligt ovanligt »enkle» men framstående histologen Retzius, var Fröding fullt uppenbar, och han yttrade sig mestadels, när institutionen kunde komma på tal för viktigare ting, skämtsamt om den. Men det föreföll, som skulle hans veneration för vad den verkligen en gång betytt för svenskt språk ha medfört, att han vid en viss tidpunkt med glädje sett, att den uppmuntrat hans skaldskap. Det skulle ökat hans självkänsla och ävenledes inför den konventionella och bokköpande allmänheten givit hans namn en viss nimbus, som också enligt hans mening kunde vara bra att ha. Det var detta som ledde honom att »sammanskriva» dikten Parken och insända den till tävling.

Han meddelade emellertid vid samma samtal, att han, sedan han lämnat in dikten, icke hört ett enda ord om den och icke efterhört vilket dess öde blivit. Han ägde själv alls ingen dubblett av den, och då det framkastades, att han borde förskaffat sig en avskrift eller sökt få manuskriptet åter, yttrade han något som att det icke lönade mödan. Om det är sant, att dikten erhållit hedersomnämnande, såsom det påstås, så är det alldeles visst, att Fröding år 1899 ej hade någon kännedom därom. Han skattade själv icke sitt arbete särdeles högt, och det för-

vånade honom inte, att det, som han trodde, begravts i tysthet.

I Ostentativt uppträdande mot Svenska Akademien, Efterskörd II, 1910, omnämner Fröding, såsom redan från annat håll påpekats, sitt tävlingsförsök på följande sätt: »Jag bekymrade mig emellertid icke mycket om Svenska Akademien förrän sommaren 1890, då jag i ett tillstånd av hopplöshet angående vad det skulle bli av mig föll på den idén att tävla i Akademien för att om möjligt vinna pris och därmed litet stödjande anseende. Jag gjorde det dock ingalunda med gott samvete, det tycktes mig liksom ett förräderi. Olyckligtvis misstrodde jag i den grad Akademien, att jag i stället för att sända en del av de jämförelsevis rätt bra stycken jag författat under den närmast föregående tiden, vilka jag trodde av Akademien skulle såsom alltför litet stämmande med dess traditioner icke beaktas eller åtminstone icke alls komma i fråga vid prisutdelning, ej ens vinna något hedersomnämnande, i hast sammanrafsade en rätt kortfattad och föga betydande samling stanser, som jag trodde skulle smaka Akademien. Jag hörde emellertid icke något av mina stansers öde i Akademien och hade således förödmjukelsen, att, som jag tyckte, ha förnedrat mig förgäves etc.»

Innehållet i det ovan anförda samtalet och detta uttalande stämma ju väl överens. Den enda skillnaden är, att venerationen för Akademien såsom en institution, som en gång betytt något för svensk litteratur, från åren 1899 till 1910 förklarligt nog ändrats därhän, att den nu ansågs också betyda något, under det att — likaledes förklarligt nog — uppfattningen om det för honom betydelsefulla i att av Akademien prisbelönas, bedömdes på något annat sätt vid sistnämnda tid än vid den förra, men synes måhända diktens värde ha skattats ännu något lägre år 1899 än 1910. Kanske hade en genomläsning något förändrat hans omdöme. Att han emellertid vid båda tillfällena tämligen lågt värderade den, det torde vara visst.

Redan ovan anförda låter en ana, att diktinnehållet ej torde ha någon särdeles stor betydelse såsom personhistoriskt dokument. Jag måste för egen del bekänna, att jag efter första genomläsningen av dikten visserligen kom till en helt annan värdering av den än den jag fått ur Frödings mun — även om man märker, att den tillkommit i hast, är det dock såväl vad diktens form som innehåll angår något av den färdige diktaren man har framför sig — men på samma gång kan jag inte fördölja, att den gjorde på mig ett

övervägande »litterärt» intryck. Det kan ju ej förnekas, att det är en hel del av litteraturens allmängods man får här. Det är en konventionell apparat, som sättes i gång för att slå an på en konventionell institution: Den unge ädlingen, som i sin ungdomsyra »krossar hjärtat» på en dotter till en av slottets underlydande, beger sig ut i vida världen och kastar sig i dess virvel av äventyr och eroslek, för att till slut grånande, ångrande och trött återvända till sitt slott och där tillbringa sina sista dagar. Det äkta frödingska är utom de formella dragen, den ovanligt mjuka språkliga smidigheten och den säkra rytmen, stämningen och dess återspegling i natursceneriet i den åldrande, förfallna och melankoliska parken, och det ger dikten värde nog. Men man behöver endast flyktigt ögna på de verkliga bekännelsedikterna, såsom Hydra, Flickan i ögat, Fredlös m. fl., för att genast finna, att en bekännelsedikt i egentlig mening är den ej.

Min slottsfasad står ljus i aftonsolen,
det plaskar sakta i fontänens vatten
och hyacinten, rosen och violen
till mötes dofta mig ifrån rabatten.

— — — — — — — — — — — — —

Det är för brokigt rikt för mina sinnen,
jag vill se trofast enkelt grönt på marken,

jag trives bäst med mina gamla minnen
ibland de skumma skuggorna i parken.

Det är dock härligt, är dock mäktigt skönt
— de tusen stammarna, som bära taket,
och dessa massorna av lummigt grönt,
som täckt och höjt det väldiga gemaket!

— — — — — — — — — — — — —

Och blicken vilar sig och finner ro,
när han på mjuka gröna böljor föres,
och lugna drömmar under valven bo
och i det tysta minnets stämma höres.

— — — — — — — — — — — — —

Av mången vacker villa har jag bländats
och ödslig tomhet har jag vunnit blott.
Nu har min långa vilsna irrfärd ändats,
nu vill jag leva i mitt lugna slott.

Nu vill jag glömma hur mig själv jag rånat
på allt det bästa, som en gång var mitt.
I våldsam dårskap har mitt huvud grånat
i enslig vila skall det bliva vitt.

Fröding ger, såsom man finner, skildringen den form, att han låter slottsherrn vid återkomsten efter en mångårig frånvaro beskriva de intryck, som han får, och de minnen, som uppstiga ur hans själs djup, vid den första vandringen genom slottets park.

Docenten Fredrik Böök har i en uppsats i Edda 1915 framhållit, att parksceneriet är hämtat från den Kahlbaumska nervkuranstalten i Görlitz i Schlesien

på sluttningen av Riesengebirge, där Fröding vistades 1889—1890, närmare bestämt 29 augusti 1889—21 juli 1890.

Härutinnan har Böök icke misstagit sig.

Då jag icke nu i krigstid haft tillfälle att göra en tillämnad resa till Görlitz för erhållande av förstahandsintryck, har jag översatt dikten till tyska och översänt den till d:r Kahlbaum med anhållan att han — hans far var anstaltens grundläggare och han själv är född där — skulle meddela mig i vilka avseenden de beskrivna scenerierna överensstämma med de verkliga. Han har mycket älskvärt tillmötesgått min begäran, och jag har mottagit av en av sjukhusets läkare d:r Hess formulerade svar på en hel del av mig framställda frågor angående de i dikten beskrivna detaljerna i natursceneriet. Jag meddelar här de erhållna upplysningarna.

»I allmänhet synes Fröding vid avfattandet av dikten huvudsakligen haft sanatoriets park för ögonen, även om han i en del enskildheter släppt sin fantasi lös. Ett undantag gör blott svandammen:

Igenom löven spridda strålar bryta
och kasta glimtar på den tysta dammen
och över vattnets näckrosprydda yta
akacior och askar luta stammen.

Och över dunklet simma vita svanor,
— — — — — — — — — — —

Denna finnes i stadsplanteringen (die Stadtanlagen). Möjligen syftar också den i tredje stansen omtalade labyrintvägen:

i labyrinters slingor vindas vägen,
dess rätta lopp för länge sen jag glömt,

på en i samma plantering befintlig sådan väg.

Den första stansen beskriver utsikten från det fönster Fröding bebodde under sin vistelse på sjukhuset. En springbrunn finns där, likaså rabatterna med rosor, hyacinter, violer och tulpaner. Till och med magnolian saknas inte, den är gammal nu och blommar varje vår mycket rikt.

Verserna i andra stansen syfta på sanatorieparkens gamla träd. Även om stammarna icke äro tusen, så äro de dock talrika och de flesta mycket gamla. Frödings skildring är mycket naturtrogen, den ger en alldeles samma intryck som förebilden. Alldeles intill sanatorieparken, skild från den endast genom en väg, ligger den förutnämnda stadsplanteringen.

Den slingrande vägen i stans 3 kan vara en dylik i sanatorieparken, men som sagt är måhända dess förebild snarare en sådan väg i stadsplanteringen, varpå orden 'dess rätta lopp för längesen jag glömt' synes syfta. Man kan gott föreställa sig, att Fröding fått ingivelsen till dikten på en promenad, som han företagit från sanatoriet genom stadsplanteringen till svandammen.

Denna finnes såsom nämnt. Den ligger i stadsplanteringen längst bort från sanatoriet och heter Weinlache (Lache = liten sjö, Weinlache emedan den ligger vid foten av ett gammalt 'vinberg', som förr bar vin men nu är skogbeklätt). Den har avlopp till Neisse. Svanor simma i dammen och där växa också näckrosor.

I sanatorieparken finnes en allé med stora kastanjeträd, vilkas grenar räcka ned till marken. En ensam stor

kastanj står vid ingången till sanatoriet. Sannolikt är dock, att Fröding med raderna:

I blom står än den väldiga kastanjen
liksom den stod, jag minns en annan gång,

ej syftat på den utan på kastanjerna i parken.

Där står en gudabild till hälften gömd,
ty parken flätar grönt omkring de vite,

talar också sant, ty det finnes en gammal halvt övervuxen gudabild, dock icke en Afrodite utan en Flora.

Den fria plats, som omnämnes i den sjunde stansen, är i verkligheten omgiven icke blott av ekar utan av träd av skilda slag, lindar, akacior och vackra ekar. I sammanhang med den skildrade jaktepisoden kunde väl Fröding dock knappast använda sig av andra träd än ekarna.

En gammal paviljong, som sedan lång tid icke mera är i bruk och som är vigd till undergång, finnes i sanatorieparken likasom i Frödings skildring. Murgröna finnes där och en labyrintstig är där också. Det torde säkert vara denna paviljong skalden haft i tankarna vid skildringen:

Det växer gammalt gräs i slingergången
och buskarna stå vilt tillhopasnodda
och murgrön klänger över paviljongen.
den lutande, den länge obebodda.

En lövsal finnes också i närheten, men den av torv och mossa bildade soffan och marmorbordet finnas ej, dock kunna de ju för tjugufem år sedan varit där.

'Den tysta skogen,' som 'stirrar över muren' förekommer ej i verkligheten, men stadsplanteringens träd, som blicka över parkmuren kunna väl gälla därför. Till stadsplanteringen sluter sig på andra sidan om Neisse en skog.

De stora skogarna, som tillhöra staden Görlitz, ligga dess värre ej i närheten, och Fröding har ej gjort bekantskap med dem.

Versen:

Här bildar ån en våldsam katarakt, *
där över hällar vilda vågor forsa
och häftigt brottande med hatets makt
de vreda virvlarna varandra korsa,

är icke med verkligheten överensstämmande. Neisse bildar här intet vattenfall, men i närheten av sanatoriet ligger en stor kvarndamm, vars brus Fröding hörde från sitt rum. Neisse hade den tiden ofta högvatten, så att dånet hördes särdeles starkt.

Sedan år 1890 ha inga väsentliga förändringar skett i de lokala förhållandena.»

Såsom synes av det föregående har alltså den med lokalen kring nervkuranstalten i Görlitz förtrogne kunnat finna en så gott som fullständig överenstämmelse mellan denna och den i Parken skildrade. Ända in i enskildheterna kunna ju likheterna påvisas, och det råder för meddelaren icke ett ögonblicks tvekan om att det här verkligen är fråga om en beskrivning, där dock naturligtvis i många detaljer Fröding låtit sin fantasi omgestalta. Även stämningsintrycket synes vara troget. Meddelaren säger:

* Infogandet av verserna är gjort av undertecknad för att underlätta läsningen för dem, som icke ha dikten i friskt minne.

»Die Schilderung Frödings ist ganz naturgetreu, und man kann seine Worte nachfühlen.» Man har dock, även om det finnes en hel del andra sannolikheter för att det är sina naturintryck från Görlitz, som Fröding i dikten återgivit, sannolikheter som fört Böök på rätt spår, all skyldighet att vara skeptisk och fråga sig, om inte samma överensstämmelse skulle kunna konstrueras fram i förhållande till en annan lokal, t. ex. parken kring ett engelskt eller svenskt »slott»? Mig synes en sådan möjlighet utesluten, och kan ju läsaren själv döma om mina skäl, genom ett närmare övertänkande av meddelarens uppgifter. Härmed påstås naturligtvis ej, att icke även andra platser mera tillfälligt kunna ha varit Fröding i tankarna vid beskrivningen.

Den enda mera betydande omformning av lokalen Fröding företagit är den i elfte stansen förekommande skildringen av »katarakten» med dess i tredje versen förefintliga onekligen sökta, om direkt beröringsassociativt sammanhang skvallrande jämförelse med en folkmassa i uppror:

Det är ett stormande, ett stoj, ett stamp,
som när en pöbel är försatt i svallning,
det är som lidelsernas vilda kamp,
som trotsar hot och viljestark befallning.

Floden Neisse som flyter vid sidan av stadsplanteringen i Görlitz bildar enligt meddelaren intet vattenfall. Hela stansen verkar också på mig såsom varande senare inskjuten i dikten.

Emellertid är det ju ingenting som hindrar, att det av d:r Hess gjorda antagandet är riktigt, att bruset från kvarndammen, som Fröding ständigt hörde från sitt rum, i hans fantasi omformats till vattenfallet, och att jämförelsen med pöbelupproret antingen framkallats genom en vid den tiden passerad händelse, som gjort särskilt intryck på Fröding, eller härstammar från en litterär minnesbild. En annan möjlighet föreligger dock, som jag senare skall sysselsätta mig med.

Doktor John Landquist framhåller i sin i *Edda* publicerade, mot Böök polemiserande uppsats *Skuldkänslan i Frödings diktning*, att det *måste* vara andra fantasibilder än minnena från Görlitz, som givit material till den detaljerade feodala apparaten i *Parken*, och han finner, att den sammansättes av bilder, som förskriva sig från Walter Scotts romaner. Liksom Landquist anser, att inbillningsleken från dikten *Parkfantasi från ett sjukhusfönster* (*Nytt och gammalt*, 1897) kan härledas från de feodala parkerna, som så ofta

skildras av sir Walter, så håller han också före att detsamma är förhållandet med P a r k e n. Och han påpekar bland annat, hurusom i Tully Veolans trädgård i W a v e r l e y förekommer en liten öppen gräsplan, vars »bakgrund bildades av en mängd uråldriga träd» och hurusom »man här har nöjet att» från en åttkantig sommarpaviljong, »beundra ett av en å bildat vattenfall». Att Fröding under skoltiden mycket ivrigt läst och läst omigen sin Walter Scott, det är lika känt som det är omvittnat, och jag har själv kunnat övertyga mig om att han ännu år 1899—1900 i detalj påminde sig händelseförloppet i en hel del av Scotts romaner, som kommo på tal. Jag anser också sannolikt, att minnen från denna hans läsning i någon mån påverkat skildringen av parken, men det finnes ingen anledning att hädanefter tro, att parkbilden rent av skulle vara sammanplockad av småbitar från Walter Scott. Från denne finnes säkert endast något av helhetsintrycket och kanske såsom direkt inflytande jaktscenen, ehuru denna kan ha hämtats närmare ifrån — kanske rent av rådjur spatserade omkring i stadsplanteringen i Görlitz. Man får heller ej förbise annat litterärt inflytande. Fröding sysselsatte sig under sin vistelse i Görlitz, då hans hälsotillstånd tillät det, huvudsakligen med läs-

ning och skrivning. Genom hans egna uppgifter veta vi, att det särskilt var de tyska klassikerna och romantikerna, som han då studerade: Lessing, Schiller, Goethe, Kleist, Chamisso, Lenau. Och han gjorde under denna tid flera av sina försvenskningar. För romantikerna voro ju som bekant vattenfallen ett älskat, om och om igen behandlat och ofta metaforerat motiv. I en uppsats i Språk och stil med titeln Frödings dikter, Parken och Atlantis påpekar d:r Mathias Feuk, att Lenau, som varit i Nordamerika och sett Niagara, hade en viss förkärlek för vattenfall och icke så sällan använde ordet »katarakt» för beteckningen av detta objekt. Har alltså den gåtfulla och enligt min mening rätt intressanta vattenfallstansen tillkommit genom litterära impulser, får man nog söka också på annat håll än hos Walter Scott.

Jag har förut framhållit, att Fröding tillhörde vad jag kallat lyssnaretyperna och att man alltså skulle ha anledning att i hans diktning vänta i särskilt hög grad genom läsning upptaget medvetenhetsinnehåll. Men vi få å andra sidan påminna oss, att han, om han ock bröt sig något ut ur sin tid, dock teoretiskt och i viss mån verkligen var en övertygad realist och gärna ville ha ett upplevat naturintryck

bakom sina skildringar. Kan möjligen ändock till sist ett verkligt intryck ligga bakom även kataraktskildringen?

Låtom oss undersöka!

Dikten P a r k e n sammanskrevs enligt Frödings egen uppgift i hast s o m m a r e n 1 8 9 0. Som jag redan omtalat, lämnade Fröding Görlitz den 21 juli nämnda år. Det synes mig alltså ha en viss sannolikhet för sig, att dikten koncipierades på själva den plats, dit dess handling är förlagd. Möjligt är ju också, att den där fick sitt första utkast på papperet.

När jag för en tid sedan fick tillfälle att genomgå några brev till Fröding, träffade jag på ett brevkort och ett brev från C. R. Nyblom, och jag påminde mig då mycket väl, att Fröding en gång omtalat, att han under vistelsen i Görlitz tillskrivit denne och bett om hans bedömande av en del vidfogade försvenskningar. Med den vanliga humoristiska blinken i ögonvrån berättade Fröding, att Nyblom först helt kort och gott på ett brevkort svarat, att de medsända dikterna, såvitt han hade sig bekant, icke förut blivit försvenskade samt att brevet varit otillräckligt frankerat, så att han måst lösa ut det med dubbelt porto. Det korta, snäva svaret smärtade Fröding i hans dåvarande sinnesstämning djupt och han gav i ett brev

med bifogad portoersättning uttryck åt denna sin ledsnad. Den godhjärtade Nyblom svarade med ett mycket vänligt brev i vilket han mera ingående uttalade sig om översättningarna. Såsom jag av brevet funnit, gav han visserligen översättaren sitt erkännande, men detta var dock i ingen mån översvallande. Det sistnämnda Nybloms brev torde ha avsänts i april 1890. Jag har visserligen intet minne av att Fröding någonsin yttrat, att det var detta mellanhavande, som givit honom impulsen till att försöka tävla i Akademien, men jag har dock ett starkt intryck, att det föreligger en möjlighet att så var; kanske att detta intrycks styrka beror på något slags förefintligt minnesspår. Då vi talat om både brevväxlingen med Nyblom och tävlingen i Akademien, så kan det ju ha varit i ett visst sammanhang.

På våren 1890 var Frödings hälsotillstånd mycket gott, Kahlbaum skriver till Cecilia Fröding, att nu hennes bror kunde betraktas såsom frisk. I juni 1890 skedde ett sammanträffande mellan Gustaf Fröding och Cecilia samt några andra släktingar i Dresden, ett sammanträffande som skulle utgöra en förberedelse till Frödings utskrivning. Han fick emellertid ett recidiv av sin sjukdom, försvann från släktingarna och återkom till Görlitz utplundrad och

i ett eländigt tillstånd den 26 juni — han hade avrest därifrån den 20 i samma månad.

Lika säkert som det är, att Fröding tidigare på året hade haft goda förhoppningar om att bli fullt återställd, lika visst torde det väl vara, att nu åter uppdykt den gamla »hopplösheten om vad det skulle bli av honom». Han hade förut med mindre tillfredsställande resultat vänt sig till en av Akademiens enskilda medlemmar, vars omdöme han satte värde på, och nu drev hopplösheten — han har själv framhållit denna såsom drivkraft — honom att okänd tävla inför hela institutionen. Sina av Nyblom kända översättningar kunde han inte sända, de dikter, som han själv ansåg vara bra, ville han inte sända, och så sammanskrev han »i hast» en del stanser med ett litterärt konventionellt innehåll insatt i skildringen av den miljö, som han under nio månaders tid mottagit intryck från. Tulpanerna, hyacinterna och magnolian hade väl i dessa trakter då kanske fällt sina blad men säkert nyligen och kastanjen stod nog ännu i blom (Görlitz ligger 183 meter över havet på sluttningen av Lausitzer Gebirge).

Det synes mig alltså vara rätt stor sannolikhet för att Fröding i Görlitz undfått dikten och att den kanske också där erhållit sin första språkliga dräkt.

Vad jag med egna ögon sett av Frödings diktarverksamhet tyder på att han ofta rätt snabbt nedskrev hela dikten och därefter underkastade den en omsorgsfull bearbetning. Det låg i hans skrivbordslådor även under hans sjukhustid en hel del manuskript av vilka han vid tillfälle tog upp än det ena än det andra för ett påseende — naturligtvis syftar detta endast på hans relativt friska tider. Han säger, att han »i hast» sammanskrev Parken. Detta får naturligtvis icke anses betyda, att den icke skulle undergått någon omgestaltning. Säkerligen har det arbetats åtskilligt på den även efter det första nedskrivandet. — Med detta har jag velat framhålla, att även om dikten fick sin första dräkt i Görlitz, så var den icke därmed färdig.

Den 21 juli lämnade Fröding Görlitz. Omedelbart efter hans hemkomst till Sverige fick han emellertid ett nytt recidiv av sin sjukdom och inlades genom en släktings försorg den 26 i samma månad på Allmänna sjukhuset i Malmö. Här vistades han till den 3 därefter följande september, då han direkt från sjukhuset avreste till Suttestad i närheten av Lillehammer i Norge.

Dikten kan alltså ha blivit till också på sjukhuset i Malmö och möjligen avslutats i Suttestad, i allt fall

kan dess fortsatta utarbetning ha skett å dessa båda platser. Frödings tillstånd var denna tid sådant, att han efter inkomsten på ett sjukhus rätt snart hämtade sig, och sedan han väl blivit bättre, började han omedelbart att sysselsätta sig med läsning och skrivning. Orimligt skulle alltså icke heller det antagandet vara, att Fröding efter detta nya slag mot hans hoppfullhet gripit sig an med författandet av dikten. Det är en omständighet, som kanske ej får tillmätas för stor vikt men som dock synes mig tala för att det är en minnesbild Fröding skildrar, och det är, att han i beskrivningen av rabatterna framför slottet sammanställer högsommarblomman rosen med de nyss nämnda vårblommorna, det skulle han knappast ha gjort, om han haft rabatterna för ögonen. I minnet står det mest lysande och skarpast inetsande för honom, och det bryr sig icke så mycket om tidssamstämmighet. Även talar i någon mån den i alla fall rätt fria ombildningen av lokalen för att det är av omedelbara sinnesintryck ej direkt kontrollerade minnesbilder, som utgöra diktmaterialet. En vidare utarbetning av dikten kan som sagt i alla händelser ha skett och har också säkerligen skett annorstädes än i Görlitz.

Huru är det nu med rimligheten av fortsatt utarbetning i Suttestad?

Resan dit gick direkt och behöver icke ha tagit mera än en och en halv dag. Om det antages, att dikten skulle vara inlämnad den 9 september, så kunde verkligen Fröding haft några dagar på sig för fortsatt arbete i Suttestad, och där kan han efter ett direkt naturintryck fått impulsen till att »i hast» skriva samman kataraktstansen, ty i Mesnälven, som sammanbinder den lilla sjön Mesn med Mjösen, finnas enligt uppgift flera forsar, som Fröding säkerligen snart gjort bekantskap med. Denna möjlighet skulle naturligtvis kunnat få ökad sannolikhet för sig eller också helt avfärdas genom uppgiften om när dikten inkommit till Svenska Akademien. Jag har försökt skaffa mig upplysning härom genom Akademiens sekreterare men ännu ej lyckats erhålla den. Emellertid skulle genom en sådan tillblivelse stansens relativa särställning i förhållande till diktens övriga delar få sin förklaring, och må alltså framhållandet av denna möjlighet stå där till det värde den nu hava kan. Den får väl i alla fall anses vara något mera än en gissning.

Om det således är visst att skildringen av naturen i dikten så gott som alltigenom har sin motbild i verkligheten, frågar man sig, huru det är med själva fabeln?

Såsom redan framgår av de meddelade diktfragmenten, skildrar dikten en slottsherres återkomst till sitt slott efter många års frånvaro och de minnen och tankar, som den första vandringen genom den gamla förfallna parken väcker hos honom. Han har vandrat på livets falska stigar, där blicken vilseföres, foten slinter och ingen når sitt sökta mål. Mången vacker villa har bländat honom, men blott en ödslig tomhet är kvar. Nu är hans irrfärd slutad, han vill leva på sitt slott och glömma, huru han rånat sig själv på allt det bästa han ägt. Här vill han bida natten — livets natt, långt underbarare än dess öden — i strävan att skaffa sitt inre klarhet. — Han återser kastanjen, där man vid champagne, under hurrarop och sång firade hans först usla glädje över att ha kommit ett stackars rådjurs hjärteblod att flyta; en förvittrad Afroditebild återser han också, en motbild till den bild av kärleksgudinnan han burit inom sig själv, till dess han genom sitt levnadssätt sönderslog den, och nu väckes minnet av en episod i hans liv, som

satt djupa märken och som dikten skildrar i följande strofer:

Det är en öppen plats, där blommor växa
och kanten skuggas mörk av gamla ekar.
Jag minns hur glad jag sprang från bok och läxa
att pröva här min unga kraft i lekar.

Och det var här en kväll, när maj stod grönast,
som dansen gick och skrattet ljöd i snåret,
och hon, som folkets stämma dömde skönast,
bar blygt och stolt sin eklövskrans i håret.

Det var en ström av lena silkesböljor,
som över halsens tunna spetsar föllo
och över mörkrött liv, som silversöljor
omkring det smala livet sammanhöllo.

Hon var så frisk som daggen över knoppen,
så spänstigt lätt, så fylligt smärt och smidig
— men det föll dammstoft i den klara droppen
och din förvissning, arma knopp, blev tidig!

*

Ja, det var här, liksom i dag det hände
jag allting minns och allting återser,
jag känner än hur mina läppar brände
mot hennes läppar, hon, som är ej mer.

Hon var en ärlig själ, som föga visste,
hur det bland människor går till och sker,
hon trodde mig om gott och trodde miste;
det kom en tid — då trodde hon ej mer.

Det kom en tid, den tunga sorgetiden,
hon övergavs — och sjönk — och är ej mer;
och själv jag övergavs av sinnesfriden,
den vacklade — och sjönk — och är ej mer.

Det är nu anförda skildring av den återvändande, grånande och ångrande slottsherrens första kärlekshistoria, som man velat sätta i samband med en händelse i Frödings liv, som kommit till offentligheten i den skapnad den erhållit i Ida Bäckmanns bok om Fröding.

Jag har redan framhållit, att huru äkta än stämningen i dikten verkar, så behöver man endast påminna sig, hurudana de verkliga bekännelsedikterna äro, för att vara fullt klar över att denna ej bör föras dit. Den gör som sagt ett övervägande »litterärt» intryck. I Parken har Fröding i skildringen av en miljö, som varit skådeplatsen för hans lidande och ständigt måste påminna honom om det, som han trodde, självförvållat sorgliga i hans ställning, infogat en fabel, som utgör en med plagg från litteraturens allmänna klädkammare verkställd utklädning av de tankar, som den av hans sinnes betryckthet födda skuldkomplexen ständigt höll vakna hos honom. Vid denna tid var det moralkomplexen, som kanske var den verksammaste av dennas delkomplexer. Även eroskomplexen hade nu skäl att göra sig särskilt på-

mind, varom något mera senare, och däruti ävensom i gammal hävd, som gjort kärleken till snart sagt det enda föremål, som en lyriker med aktning för sin uppgift kan syssla med, få vi väl se anledningen till att plaggen hämtades företrädesvis från den erotiska avdelningen av nämnda vidlyftiga garderob.

Såsom jag redan anfört har Landquist i sin uppsats Skuldkänslan i Frödings diktning sökt påvisa överensstämmelsen mellan det i Parken skildrade natursceneriet och sådana i Walter Scotts romaner. Jag har, även om jag anser fullt övertygande bevisat, att det är sanatorieparken i Görlitz, som utgör den faktiska förebilden till beskrivningen, betonat möjligheten av att verkligen minnesbilder från andra håll, sannolikt också från läsningen av Walter Scott, spelat sin roll vid diktandet av parklandskapet, om man naturligtvis lika litet får anse det såsom ett lyckligen fullbordat läggspel av bitar hämtade från denna käraste ungdomsläsning som ett slaviskt efterbildande av Görlitzparken. Nu söker Landquist uppvisa, att även kärlekshistorien har sin, om också icke fullständiga analogi inom Walter Scotts diktarvärld. Det är närmare bestämt greven av Leicesters och Amy Robsarts i Kenilworth skildrade hemliga äktenskaps öden, som Landquist tror

ha föresvävat Fröding vid bildandet av huvudfabeln i Parken. Jag kan inte neka, att även om jag anser parallellen i vissa avseenden sökt och vissa av de framdragna likheterna litet bevisande, så finnes det andra som peka i den av Landquist antydda riktningen, och i alla händelser torde det vara fullt riktigt, att tonen drager även läsarens tankar åt det hållet. Landquist framhåller ju också själv, att det naturligtvis inte skulle vara riktigt att lättvindigt »stanna vid föreställningen att Fröding här skulle ha skrivit någon slags poetisk kria. — — — Han har helt visst icke varit fullt medveten att han omdiktade scener ur sina gosseårs älsklingsromaner. Några reminiscenser torde han ha känt igen, men på det hela taget har han givetvis förnummit sin fantasi arbeta självständigt. Det drömartade i hela diktens karaktär tyder på att en viss stämning dragit upp ur det omedvetna syner, vilkas stämning var besläktad med den han i ögonblicket kände.»

I det hela är jag alltså överens med Landquist i vad han här säger, om jag ock vill reservera mig något mot det för säkra i tonen och mot bortseendet från andra inflytanden. Jag känner endels för litet och har annandels för litet i minnet av innehållet i den tyska litteratur, som Fröding under sin

vistelse i Görlitz studerade, för att kunna förneka att icke möjligen också inom denna kan finnas fullt lika talande analogier som den av Landquist anförda. Jag vill emellertid utom på den framdragna stämningen peka på ett annat, till den emotionella delen av psyke ej förlagt sammanbindningsled mellan parkmotivet i Görlitz och kärlekshistorien i Kenilworth. I sanatorieparken fanns ju såsom framhållits en gammal förfallen paviljong, beklädd med murgröna, och denna kan direkt ha lett Frödings fabulerande över från landskapet till minnesbilderna från Scott. Huru lätt tankarna kunde draga i väg med Fröding och huru lätt de togo vägen mot England, det England, som han väl utom från Shakespeare huvudsakligen kände genom Scott, Burns, »Sjöskolan» och dess sam- och närtida, det visar just den av Landquist fullkomligt riktigt framdragna dikten En parkfantasi från sjukhusfönstret (Nytt och gammalt 1897), en dikt av vilken jag ordagrant vill reproducera början:

Nu är sommar, nu de gröna
löven gunga som när sjögång,
halvt förgången, ännu går,
jag vill vara med i kronors
djupa valv och vara med i
mörka doftuppfyllda snår.

Jag vill drömma mig en dröm om
något fordomdags därinne
i allt grönt och träd och mark —
är ej grönskan ålderdomligt
William-Shakespearelik, ej parken
lik ett hörn av Windsors park?

Kanske är det att helt nyss av
en med möda buren tvättkorg,
bred och stor, som kunde rymma
själva Falstaffs vittberömda
väldiga och välvda mage
från ett snår jag såg en skymt.

Nog av, engelskt ålderdomligt
går ett vindsus genom löven
parken fylls av äventyr,
träd och buskar bli till väsen
bli till folk och hov och adel
häst och hund och vilt, som flyr.

Fröding har meddelat mig, att denna dikt skrevs på Serafimerlasarettet, där han vistades mars—maj 1896, och att det faktiskt var åsynen av en stor tvättkorg, som bars genom parken utanför hans fönster, som förde hans tankar över till Falstaff — Muntra Fruarna — Windsor — William Shakespeare. Den som något känner Serafimerlasarettets park — jag hade tillfälle att samtidigt med Fröding upptaga en del intryck av densamma, då jag såsom amanuens vid nervkliniken bodde därstädes — den måste säga

att fantasisprånget är synnerligen djärvt, även om han, såsom fallet är med mig, inte tagit några direkta intryck från de förstnämnda lokalerna.

Nu fortsätter fantasileken. Parken utvidgar sig. Jägarskarans kappor fladdra om var sluttning, men något skilda från den stå en riddersman och en smärt och finbyggd page. Riddaren bugar sig — underligt nog — djupt och ofta för den »stackars» pagen. Något underligt är det med pagen, i barmens och i höftens vekliga linjer synes det drömmaren, att en hemlighet röjes, och så slutar dikten med denna strof:

Page, du liknar alltför mycket
hovdamsflockens yngsta ungvilt,
gossklätt på förbjuden stig
och din kavaljer för mycket
hovets farligaste jaktfalk,
Walter Raleigh, tycks det mig.

Jag påpekar den slående analogien av drömgången i denna dikt och den i Parken. Från ett faktiskt intryck av en park drömmer sig Fröding genom förmedling av en detalj i detta över till en engelsk park, och så indiktas i denna en historiett av rätt känt litterärt slag. Landquist har påvisat att motsvarigheter till denna historiett återfinnas hos Walter Scott, och ingen människa tänker här på att

i densamma lägga in såsom motiv någon episod i Frödings liv. Jag menar att förhållandet kan vara detsamma beträffande Parken. Stämningen, som gav hela dikten dess ton, var där en annan och djupare, därför blev också historien allvarligare och djupare känd, men ingen behöver tvivla på att den kommit till på samma sätt. För egen del är jag till och med böjd att tro, att *Parkfantasien* verkligen är en omskrivning i lättare form av *Parken*, som Fröding aldrig tänkte att offentliggöra och som också först utgavs bland de posthuma verken.

Som antytt har emellertid docenten Fredrik Böök i Svenska Dagbladet och sedan i något förändrad form i uppsatsen »*Det borde varit stjärnor*» i *Edda* sökt framföra en annan åsikt, nämligen att vi i det erotiska motivet i *Parken* ha att se en återspegling av en verklig historisk händelse i Frödings liv. Dikten är den första av en rad bekännelse- och ångerdikter för en i ungdomen begången erotisk missgärning. I fröken Bäckmanns Frödingsbok har han trott sig återfinna motsvarigheten till detta motiv. Där berättas nämligen, att en gång, då Fröding befann sig i ett förvirrat tillstånd, han med ett oändligt plågat ansiktsuttryck — jag återger efter Böök —

påstod sig vara skyldig till ett nesligt brott. »Jag ämnar så snart jag blir frisk anmäla mig till avtjänande av straff. Det rör sig om en ung kvinna, som vi spärrat in i ett rum i Karlstad.» Enligt Ida Bäckmann skulle skaldens syster, Cecilia Fröding, ha förklarat att Fröding förut velat anmäla sig för ett sådant brott, vilket skulle ägt rum »innan han första gången for till Tyskland». Här skulle vi ha det personliga upplevandet, det biografiska faktum, som »måste ligga» därbakom, som enligt Böök berättats med tonfall, vilka ingen insiktsfull kan vilja förklara såsom litterär efterklang eller som en nyckfull fantasilek utan djupare betydelse.

Då Ida Bäckmanns bok nyss utkommit, påvisade jag i en anmälan i Aftontidningen bland annat bristen på överensstämmelse mellan en å Uppsala hospital passerad händelse samt en del lokala förhållanden därstädes och den skildring, som i boken denna händelse och dessa lokala förhållanden fått, alltså huru fullkomligt oriktigt en viss händelse, vars förlopp jag varit med om från början till slut, och vissa egendomligheter i lokalen, som jag vilket ögonblick som helst kunde kontrollera och vilken annan som helst också för resten, av fröken Bäckmann berättats. Lydande sitt psykes obetvingliga lag hade hon av faktiska

detaljer, som hon med sina ögon eller öron plockat upp, sammanfogat en skildring, i vilken de ingående delarna nära nog till oigenkännlighet förvrängts, och förvrängts med en som det förefaller mycket elak avsikt, som faktiskt även hos den mest välvillige gör antagandet av fullgod tro svårt.

Om Böök haft kännedom om min anmälan, tror jag han skulle aktat sig att bygga några teorier på uppgifterna i den boken, vars innehåll han tyckes såsom ett gott barn ha anammat. Ida Bäckmanns relation av den händelse, som givit anledning till Frödings anmälan av sig själv till polisen, liknar de nyss nämnda. Från ett litet sanningens korn har spirat upp en stor och giftig lögnens planta. Jag har träffat på många opsykologiska personer i mina dar, en sinnessjukläkare får verkligen ofta tillfälle att pröva den psykologiska förmågan hos en hel del av de människor han kommer i beröring med, men aldrig har jag träffat maken till fröken Bäckmann under den tid hon plägade besöka Fröding på Uppsala hospital. Hon hade lyft upp sig då — eller rättare omständigheterna hade upplyft henne i en exaltationens sfär, som faktiskt var att förlikna med ruset eller trancen och som gjorde all nykter observation och allt troget återgivande av händelser och förhållanden omöjliga.

Det är emellertid ett icke alldeles enastående fall, att kärleken gör en kvinna bokstavligen talat andligen blind rörande det som har med den avgudade att göra. Den som mycket älskat varder mycket förlåtet — men icke allt ändock.

Här är icke platsen att hålla en fullständig domedag med Ida Bäckmanns bok, därtill blir det bättre tillfälle en annan gång. Men för att stäcka en börjande odiös fabeldiktning omkring Gustaf Frödings person skall jag här nedan framlägga några dokument, som ge klarhet om den stämning utifrån vilken boken är skriven.

Någon tid innan den utkom, mottog jag ett brev från Ida Bäckmann. Hon hade, såsom hon förut upplyst mig om, hatat mig för att jag varit ett verktyg för att skilja henne från Fröding. Under en vistelse i Argentina hade hon påträffat en kusin till mig, som visst på något sätt visat sig älskvärd mot henne eller kanske i någon mån varit henne nyttig, och med anledning härav hade måhända hennes hat på grund av någon slags satisfactio vicaria minskats. I alla händelser hade hon fått en impuls att tillskriva mig ett brev, ett brev som jag alltjämt har i behåll. De övriga hade redan förut avfordrats mig och användes sedermera i litterärt syfte.

Brevet innehåller bland annat, att hon förutsatte, att jag (F. S-n) genom en upplysning jag erhållit av Cecilia Fröding fått en annan uppfattning om henne (I. B-nn) än jag förut haft och därför tillskrivit henne ett brev, i vilket jag i sammanhang med hennes förhållande till Fröding citerat orden »smuts på en liljas dagg». En väninna hade trott, att min patient sagt något till mig, som föranlett mitt yttrande, och tvungit henne att besluta sig för att lämna denne. Hon ordnade nu för sig att resa ut i det rysk-japanska kriget. Hon var stel av förtvivlan. Hon hade, skrev hon, prövat sin kärlek i mycket, blott ej i detta, och hon visste ej, om hon kunde förlåta det. Nu visste hon det — hon kunde inte förlåta det. När hon kort efter sin hemkomst från Sydamerika kommit till klarhet om att han (Gustaf Fröding) verkligen uttalat de förfärliga orden, som hans syster lagt i hans mun, föreföll henne allt vad hon förut lidit såsom ett intet mot detta. Kunde jag sätta mig in uti vad det ville säga att känna sin själ fyllas av vämjelse för den, som varit nerven i ens liv? Kunde jag förstå, att den enda önskan hon kände var att liksom Simson få rycka undan pelarna och krossa sig själv och dem som pinat henne och plågat henne?

. . . .

Ofta undrade hon, om han inte hörde hanen gala, då han förnekade henne.

Jag har anfört den del av detta brevs innehåll jag efter utgivandet av Frödingsboken ansett såsom min bestämda skyldighet att offentliggöra. Ida Bäckmann har ställt ut sig själv och den hon älskade till beskådande i bokládsfönstren, och hon får taga riskerna. Hade hon icke det gjort, skulle hon för mig så innerligt gärna fått vara i fred.

Brevets innehåll hade ju bort kunna gripa såsom uttrycket för förtvivlan hos den, som gör upptäckten, att hennes älskade icke varit den hon hela tiden trott och att han i en central sak beljugit henne. Men jag måste bekänna, att jag saknar förmågan att röras av detta brev, dels därför att jag måste hysa mina tvivelsmål om det enkelt äkta i Ida Bäckmanns känsla för Fröding, dels emedan hela det relaterade innehållet slår ett sådant rekord i befängdhet, att det ovillkorligen hos var och en, som kände Fröding under denna tid, måste väcka huvudsakligen löje. Att Gustaf Fröding var en sjuk man då, det tyckes icke ha gått upp för henne och inte heller, att han av natur, vana och på grund av sin sjukdom var sanningen själv. Jag känner intet yttrande av Gustaf Fröding, som skulle kunna givit en förnuftig person anled-

ning till att tala om ett förnekande och att få en verklig kärlek att vändas i hat, och Cecilia Fröding kände heller intet sådant, det kan jag försäkra. Hanens galande hade intet att säga en så ärlig själ som den vi nu tala om, icke ens i förhållande till Ida Bäckmanns påträngande kärlek. Orsaken till det av mig citerade yttrandet var den, att jag genom direkt meddelande från Fröding eller måhända genom förmedling av Cecilia Fröding fått veta, att det personliga förhållandet mellan fröken Bäckmann och Fröding utan att på något sätt kunna betraktas ha överskridit gränsen för det rent av konventionellt sedliga, dock enligt min bestämda mening överskridit gränsen för vad som måste anses vara etiketten på ett sinnessjukhus. Detta borde varit fröken Bäckmann klart, eftersom jag sagt det vid ett förhör, som hon anställde med mig i ovannämnda väninnas närvaro, vid vilket förhör — det måste jag bekänna — jag dock icke fullt förstod vart man syftade. Det avgörande i saken, som medförde skilsmässa, var, att hos Fröding började uppstå en ren vankomplex om detta förhållande, som var rätt allvarlig, och att han genom dennas förmedling och därjämte fick en del ökade skrupler, som till och med en gång föranledde honom att anhålla att få tala med predi-

kanten. Jag skulle tro att det är något yttrande som stod i samband med åsyftade vankomplex, som Ida Bäckmann tagit såsom ett beljugande, ett yttrande vars sjukliga natur alltså bort vara för varje tänkande människa uppenbar. En följd måste emellertid nu relaterade förhållanden som sagt ha, nämligen att de båda genom andras maktspråk skildes från varandra.

Utan vidare påpekande bör nu kunna förstås, hurudan en bok skall vara, som skrives utifrån den stämning och det intellektuella förhållande till det skildrade föremålet, i vilka Ida Bäckmanns psyke befann sig, då hon skrev sin. Boken är en hämndeakt, den är »lilla Ida Bäckmanns» försök att störta tempelpelare. Dess bättre är hon ingen Simson — — — Nej, låt nu inte harmen tvinga från mig några mindre valda ord! Det är ju egentligen endast en, som tagit hennes skildring av Fröding för god. — Varför är i hela Sverige, såvitt jag vet, Fredrik Böök den ende, som med aktning talat om boken? Jag frågar — och frågar.

Av vissa anledningar vill jag upptaga till belysning ännu en synpunkt, som kan giva en förklaring till bokens innehåll och ton i förhållande till den andra huvudpersonen i den. Ty författarinnan har

velat föra fram en sådan andra huvudperson, som hon med snedlutat huvud och beskedlig min också neddrager till en karikatyr, som är ämnad att tagas för en sann skildring. Denna andra huvudperson är Cecilia Fröding.

Från sitt första sammanträffande med Gustaf Fröding i Norge, anför Ida Bäckmann i direkt form — märk: i direkt form efter omkring aderton år! — följande samtal:

»Jag skulle önska, att jag vore född på månen!» sade han en dag helt plötsligt.

»Varför?» utbrast jag bestört.

»Därför att jag då ej hade några jordiska släktförbindelser, som plågade mig,» svarade han bittert. »Nu tycker sig var och en av mina släktingar ha rätt att förfoga och bestämma över mig, och jag är ej säker på att ej också blodsbandet medger dem denna rätt.»

»Trivs ni då ej med dem?» frågade jag.

»Trivs», han skrattade skärande. »Jag avskyr dem. Å, nej,» rättade han sig, »de äro mig i grund och botten lika likgiltiga som alla andra människor. Vi hysa intet intresse för varandra, även när vi tro oss göra det. Allt är lek och inbillning och har som sådant sitt berättigande, men till en spång över ett verkligt ont duger det ej.»

Om jag vore född på månen, skulle jag icke ens då efter det stora antal samtal jag haft med Fröding om hans närmare och fjärmare släktingar, om Ida Bäckmann och andra, tro att detta samtal är riktigt

återgivet eller att det återgiver den riktiga meningen av vad Fröding yttrat. Vi finna här åter spåret av en annan av »lilla Ida Bäckmanns» nobla drivkrafter till författandet av boken — hatet mot Cecilia Fröding, ett hat på vilket jag haft många både muntliga och skriftliga bevis. Här kanske kunde lyckan vid försöket att störta pelare vara medgörligare, då systern icke som brodern hade sina verk och några rika traditioner att ge styrka åt sitt offentliga skydd med, och då man gott kan förstå, att Cecilia Frödings manligt överlägsna förstånd, saknad av sentimentalitet och utomordentligt skarpa psykologiska blick måste på en viss sorts kvinnor, hennes psykiska antipoder, verka såsom vattnet på elden och komma dem att förtvivlat fräsa och spraka sina fattiga gnistor. Då kvinnor av denna kategori kommo i beröring med brodern, som hon ju måste sörja för, blev det naturligtvis missförstånd och kanske, såsom faktiskt hos Ida Bäckmann, hat. Lyckligtvis funnos hos några av dem, som kommo i beröring med Cecilia Fröding, andra förutsättningar för att lära känna henne. Annars skulle eftervärlden kanske få en bild av henne, som vore den *falska* karikatyren, den som tages för rena sanningen.

Jag ämnar visst inte förneka, att det ej en eller

annan gång kunde hos Fröding förmärkas missnöje med ett eller annat, som hans närmaste företogo sig med avseende på hans angelägenheter, och jag vill också förutsätta att dessa uttryck för missnöje måste ha varit talrikare på den tid, då han ännu ej själv riktigt förstod, att han var sjuk, men jag vill å andra sidan framhålla, dels att om jag skulle kunna leta upp något att förebrå hans anförvanter för, så skulle det snarare vara för en för stor hänsyn till hans önskningar än för motsatsen, och dels att de snart sagt oändliga tillfällen, då våra samtal rört sig om släktingarna, givit mig den bestämda uppfattningen, att Fröding var varmt fästad vid och mycket tacksam mot systern Cecilia, de andra systrarna kommo ju mindre ofta på tal, för vad hon gjort för honom, och om han vid något tillfälle visade någon otålighet, så var han i nästa ögonblick mycket angelägen att försöka göra det gott igen. Det rådde över huvud det bästa förhållande mellan brodern och systern, och jag måste stämpla såsom antingen en avsiktlig förvrängning av förhållandena eller också såsom en knappast tillåtlig brist på förstående, om någon kommer med en annan uppgift. Men man förstår så gott Ida Bäckmanns mening, att sätta detta samtal så återgivet i början av sin bok. Det är en

ytterst lämplig inledning till den följande teckningen av Cecilia Frödings förhållande till brodern och till författarinnan. Egentligen brukade aldrig Cecilia Fröding misstaga sig på folk, och hon misstog sig nog heller icke i det stora hela på Ida Bäckmann, det har jag kunnat konstatera vid otaliga diskussioner om problemet före och efter Frödingsboken. Men hon trodde, att Ida Bäckmann skulle ha mera takt, än denna visade sig ha, att hon skulle ha större godhet och mera nobless. Att Cecilia Fröding alltså gjorde Ida Bäckmann vackrare än denna var, det kunde ha hämnat sig, om anfallet träffat, och intet visar den anfallna partens storsinthet bättre än att hon inte brydde sig om att på det kraftiga sätt, som kunde varit henne möjligt, värja sig. Men — omdömet om henne själv var henne likgiltigt; däremot smärtade henne varje osant drag i broderns bild djupt.

Det ovan anförda samtalet mellan Fröding och Ida Bäckmann angives ha ägt rum vid deras första sammanträffande i Lillehammer, vilket måste ha skett år 1894 eller 1895, sannolikt det senare årtalet. Genom fröken Hedda Frödings godhet är det mig möjligt att här meddela ett brev till Cecilia Fröding från brodern skrivet i början av år 1894, antagligen i

februari månad, som enligt min mening ställer samtalet i dess rätta belysning.

Det lyder i sin uttrycksfulla korthet så här:

»Min kära Cecilia!

Du kan väl förstå, att jag ångrar de obehagliga fraser jag sade dig i går. Naturligtvis är du den finaste och noblaste varelse jag träffat här i världen och därför känner jag det så djupt, att jag har förolämpat dig. Vill du komma hit och tala till mig litet så är du snäll. Jag är nu alldeles abnorm, men det gör så gott att få tala med riktigt kloka människor, som ha litet vänlighet för en. Snälla Cecilia, förlåt mig det obehagliga jag sade dig — jag är inte så rå, som jag kan synas vid somliga tillfällen.

Gustaf Fröding.»

Det talar en annan ton ur det brevet, en ton som säkerligen inte kunnat vara obekant för Ida Bäckmann, om hon inte velat vara döv för vissa toner, och som hon bort låta komma till uttryck efter anförandet av nyssnämnda samtal, om hon icke velat vara stum i vissa avseenden.

Det ovanstående har som sagt anförts för att påvisa ur vilken stämning mot Gustaf och Cecilia Fröding som Ida Bäckmanns bok är skriven. Till undvikande av missförstånd vill jag påpeka, att de stämningar som genom ovanstående sökt belysas, knappast varit så enkla, som de vilka vanligen betecknas med de använda termerna, det har nog varit

fråga om mycket invecklade tillstånd, men jag kan naturligtvis här icke ge mig in på en närmare analys av dem, har endast velat nämna denna omständighet för att ej vara orättvis.

Nu till den av Ida Bäckmann framslungade, av Fredrik Böök upptagna historien om en erotisk förvillelse, som skulle bestått i ingenting mera och ingenting mindre än ett brott mot annans frihet i osedligt syfte, och som skulle givit upphov till det erotiska motivet i Parken.

På hösten 1894 under en av sina vistelser å Suttestad vid Lillehammer genomgick Fröding en av sina vanliga depressionsperioder och fick härunder den föreställningen, att det första steget till moralisk bättring måste vara ett erkännande, öppet och hänsynslöst ärligt, av begångna förseelser. Inom parentes uttalade Fröding åtskilliga gånger en viss förkärlek för bikten såsom verklig institution. Han hade säkert flera gånger själv, därom talar ju det ovan anförda brevet till systern, känt det psykiskt lättande i att få avreagera i ord. I det av d:r John Landquist i Edda publicerade tillägget till Skuldkänslan i Frödings diktning meddelas ett brev från sagda tid till skolläraren Gelin i Karlstad, ett brev som jag genom redaktör Mauritz Hellbergs

vänliga tillmötesgående varit i tillfälle att taga del av i original. I detta säger Fröding om dessa sina idéer:

»Tänk om alla partier kunde försonas och vore Guds barn allesamman, antingen de kalla sig så eller inte, och tänk om det bara vore hemlighållandet av brott och synd, som gjorde människorna tröstlösa, hårda och förtvivlade. Jag börjar tro på en världsreligion, som omfattar alla religioner och samlar alla människor samman till lycka och glädje på jorden och allestädes. Tänk nu om helighet och livsfriskhet och lycka bara vore olika sidor av samma sak och tänk om man har rätt till all möjlig frihet, bara man tar på sig ansvaret och är öppen och klar i alla sina handlingar. Jag har gjort ett början de försök genom att yppa allt om mitt bedrövliga könsliv (kursiverat av undertecknad) och även anmält mig att stå till svars inför rätten. Man har emellertid fasthållit mig här under förevändning att jag är vansinnig. — — — Jag är inte så bedrövad och tröstlös nu, sedan jag börjat bli litet bättre. — — — Huvudsumman av kristendomen tycker jag vara följande: Sök sanningen, lev och lid för den, som Jesus gjorde, eller som det heter: tag ditt kors och följ mig. Ens tankar om Gud och andra saker komma först i andra rummet, man måste väl först bättra sig i alla avseenden, innan man når någon klarhet i det dunkla — åtminstone börja att vilja bättra sig.»

Jag sade att Fröding hösten 1894 genomgick en av sina vanliga depressionsperioder och att i samband med denna idéerna om en offentlig bekännelse uppstodo hos honom. Som vi finna är ej det brev ur vilket ovanstående är ett utdrag skrivet under själva den djupaste depressionen utan sedan den börjat lätta

litet — under ambivalensens stadium alltså. Idéerna från depressionen ha stannat kvar, men de ha fått en annan ton, och det börjas ett filosoferande försök att få förnuft i dem. Graalkomplexen skönjes här i kanske sitt första utkast. Men detta i förbigående. Brevet anföres av mig huvudsakligen i samma syfte som av Landquist, det innehåller nämligen bland annat en förklaring till mottagaren om syftet med översändandet till denne av en skrivelse, som Fröding kallat Bikt, med anhållan, att denne skulle ordagrant eller med egna ord offentliggöra den inför den friförsamling han tillhörde. Bikten bör alltså med full säkerhet kunna anses innehålla, vad den utger sig för att innehålla, nämligen »allt om Frödings bedrövliga könsliv», och vi böra också vara vissa om att i dess innehåll finna den handling på vilken syftas i Ida Bäckmanns bok. Jag påpekar, att skrivelsen, som av mottagaren överlämnats till redaktör Hellberg, icke innehåller något väsentligt, som ej förut var bekant för en hel del personer, som på det ena eller andra sättet stodo Fröding nära. Men dokumentet har naturligtvis i alla fall ett mycket stort värde, därför att det härstammar från Fröding själv, en härstamning som är ställd utom allt tvivel, och han däri påpekar, att

han för sin egen frälsning, om jag må använda det ordet om en, som börjar med att förklara, att han knappast kan kalla sig kristen, vill tala och bikta allt om sina sexuella förvillelser. Vi måste därför vara redaktör Hellberg mycket tacksamma, som velat bringa det till offentligheten, när nu en gång denna sak dragits fram på det sätt det gjorts i Ida Bäckmanns bok.

Innan jag går vidare vill jag inskjuta, att jag är av den bestämda uppfattningen, att det är av intet som helst verkligt intresse för Frödings historia och för förståendet av hans diktning att känna en del detaljer från hans sexuella liv, och det harmar mig djupt, att diskussionen om denna sak över huvud kommit i gång. Men när en död person utsättes för en ärekränkande beskyllning, en beskyllning som icke rättsligen kan beivras, måste det göras vad som är möjligt för att åstadkomma en äreräddning. Den döde bör än mera än den levande få ha sitt rykte i helgd. Jag påstår, att Ida Bäckmann, även om hon är i fullkomligt god tro, genom sin skildring begått en knappast förlåtlig handling, när hon över huvud gett offentlighet åt vad hon hört, så mycket mindre förlåtlig, när hon icke försökt att på möjliga sätt skaffa sig upplysningar om vad Fröding med sina ord kunnat

syfta på. Då jag första gången sysselsatte mig med Ida Bäckmanns bok, nämnde jag, jag är angelägen om att framhålla det, icke ett ord om denna sak. Ehuru jag mycket samtalat med Cecilia Fröding om den och genom mitt umgänge med Gustaf Fröding redan förut visste det väsentliga av vad som rörde den, teg jag, ty jag hoppades, att yttrandet antingen icke skulle observeras eller också rätt värderas. Det var först sedan man upptagit det och fört det vidare, som jag kunde besluta mig för att i sammanhang med en del annat yttra mig om det, och då nu ett nytt dokument i frågan kommit till, som det givits mig tillfälle att se i original, kan jag icke lämna å sido dess innehåll. Och jag ämnar tala med den öppenhet, varvid läkaren är van, ty jag är viss om att prydhet och falsk blygsamhet härvidlag icke skulle vara på sin plats. Ingen var hänsynslösare i att säga sanningen än Fröding själv.

Som vi påminna oss, talar Ida Bäckmann om att Fröding en gång yttrat till henne, att han anmält sig för polisen i Karlstad för ett sedlighetsbrott: det skulle handlat om »en ung kvinna i Karlstad» som stängts in i ett rum — alltså om ett brott mot annans frihet, i vilket syfte förstås av sammanhanget.

Det äger sin riktighet att Fröding anmält sig både

i Karlstad år 1894 och senare i Uppsala år 1898 hos polisen för ett förment sedlighetsbrott. Han skrev vid förstnämnda tid, utom förut omnämnda och delvis relaterade skrivelse till Gelin med *Bikten*, brev åt flera håll. Jag har sett svaret på ett mera allmänt hållet till en farbroder och på ett annat tydligen rörande sig om »brottet» till konfirmationsläraren. Därjämte har jag fått tillfälle att taga del av bekännelsebrev till Cecilia och Hedda Fröding. Av vilken art »brottet» var, få vi veta genom dessa sistnämnda: Brevet till Cecilia Fröding lyder:

»Det är väl inte värt att dölja för dig, att det är ett verkligt brott, som haft del i min sinnesförvirring, ett sedlighetsbrott mot *en ung kvinna i Karlstad* (märk de av undertecknad kursiverade orden ordagrant desamma, som använts av Ida Bäckmann). Jag är i beråd att anmäla det själv men tvekar ännu att göra det, emedan jag tänker på henne, som även kunde bli straffad för min skull. Man bör väl stå för sina lagbrott även när de icke upptäckts, eftersom man njuter lagens skydd.»

Här tvekar han alltså ännu. Han tillskrev också den unga kvinnan med uppmaning att även hon skulle göra en självanmälan, något som hon naturligtvis inte var med på, och snart var Frödings tvekan över. I ett senare kort brev till den yngre systern, Hedda Fröding, skriver han om samma sak:

»därför vill jag erkänna för dig liksom för andra och för domstolen, att jag begått en onaturlig sedlighetsförbrytelse (kursivering av undertecknad) med en flicka i Karlstad och vill jag försona den, om det är nödvändigt».

Härpå skedde anmälan till polisen, som dock ej upptog densamma, och därefter var det tydligen som hänvändelsen till den frireligiöse skolläraren skedde.

Jag skall icke upptaga till återgivande innehållet i Bikten, det har Landquist gjort i sin uppsats, och jag vill heller icke ge mig in i någon vidlyftig diskussion angående detsamma. Jag känner mig endast pliktig att upplysa, att den, bortsett från det åsyftade »brottet», icke innehåller något som man icke eller vars fulla motsvarighet man icke mycket ofta möter hos nevropatiska personer. Och jag vill bestämt påstå, att skulle man som patologiskt räkna alla dylika yttringar av sexualliv, som Fröding bekänner, så skulle det icke finnas så särdeles många personer, som kunde kallas sexuellt sunda. Det är nu en gång egendomligt för könsdriften, den hela väsendet genomträngande, att den söker alla möjliga, ja, man skulle litet paradoxalt kunna säga också omöjliga vägar till utlopp.

Själva den handling, som Fröding anmälde sig

för, måste jag emellertid upptaga till litet närmare diskussion, enär en del av vad Landquist anför kan giva anledning till missförstånd, som även det måste skingras. Fröding använder för sitt »brott» benämningen »onaturlig sedlighetsförbrytelse», »det som i Bibeln kallas kvinnans onaturliga brukning» och där han uttalar sig allra tydligast, nämligen i Bikten, säger han: »raffinement i form av onaturlig otukt». »Jag har begått sådan vid (överstruket: 3 olika tillfällen) 4 olika tillfällen,» tillägger han, »och kan vid alla betrakta mig såsom förledaren, ehuru vid första tillfället kvinnan förevisade fotografier av sodomitisk art.»

Detta ger nu Landquist anledning att i sitt omnämnda tillägg till Skuldkänslan i Frödings diktning uttala, att Frödings mångomtalade sedlighetsförbrytelse skulle bestått däruti, att han »utom normalt könsumgänge med prostituerade fyra gånger haft sodomitiskt umgänge med otuktiga kvinnor». Det är uppenbart, att ett sådant påstående icke är hållbart i förhållande till ordalydelsen i bikten. Det kan exempelvis icke vara riktigt att påstå, att en person dödat en annan, för att han yttrat, att han skjutit på en person omedelbart efter det en annan dödat en. Men även om Fröding menade att med nyssnämnda ord

karaktärisera sin handling, så beror detta på att han icke visste vad ordet innebär. Han använde det naturligtvis icke i vetenskaplig utan populär betydelse; vetenskapligt betyder det antingen likkönad kärlek eller ibland också det man med ett annat ord benämner bestialitet, och båda äro ju otänkbara i härvarande sammanhang. Det är också alldeles visst, att Fröding icke kunnat med orden beteckna, att hans beteende haft en viss identitet med det vetenskapliga innehållet i termen. Han har nämligen för flera av läkarna på Uppsala hospital detaljerat beskrivit sitt tillvägagångssätt. Förebråelserna sutto nämligen med en ovanlig seghet kvar, och av och till uttryckte han sitt uppsåt att ånyo anmäla sig för polisen, ehuru han två gånger avvisats. Jag kan efter denna beskrivning bestämt påstå, att Fröding med den här åsyftade handlingen visserligen gjort sig skyldig till en ofinhet, en ofinhet som han dock visst icke är alldeles ensam om att ha begått, att den icke enligt något lands strafflag är straffbar och att den moraliskt sett icke tyckes mig vara så särdeles mycket underlägsen varje annan handling av köpt erotik. Och jag kan vara så mycket säkrare på detta mitt påstående, som jag i våras uppsökte den kvinna, som varit andra parten, och fick konstaterat att jag icke misstagit mig beträffande vad som för-

siggått. Att Fröding nu uppskattade handlingen på annat sätt, det berodde på hans sjukligt ökade skuldkänsla. Det är uppenbart att man icke kan förneka, att den ofina handling Fröding begått även hos en fullt frisk människa kunnat ge anledning till självförebråelser, men det sjukliga draget i hans förhållande till denna sak låg uti att han så alldeles särskilt fäste sig vid avvikandet från det vanliga — andra erotiska handlingar han begått kunde det varit lika stort skäl att ångra — i bristen på proportion mellan det orätta i handlingen och ångern och i omöjligheten för denna senare att avreagera. Utan att den blivit till ett tvångsfenomen, skulle han också kunnat övertygas om att handlingen ej var straffbar. Det lyckades ej, så länge jag var i hans närhet. Tanken återvände som torgskräcken eller smittfruktan utan rim och reson, oaktat alla försök till övertygande och oaktat han själv under sina lugnaste tider kunde resonera om orimligheten i tanken.

Ida Bäckmann och de, som tro på henne, kunna nu emellertid komma och säga: Vid det samtalet, som i hennes bok anföres, syftade Fröding på en annan händelse i sitt liv. Däremot invändes först och främst, att fröken Bäckmann själv påstår, att hennes skildring syftar på *något som försiggått med*

en ung flicka i Karlstad, för vilket Fröding anmält sig hos polisen, detta något är just det, som här ovan beskrivits. Något annat har Fröding aldrig anmält sig för, det är ett faktum. Hon har också sagt, att han alltjämt hyste tankar på att anmäla sig för saken — men det är också ett faktum, att det just var rörande *denna* sak, som han hyste sådan avsikt. Det där om instängandet i rummet av en ung kvinna kunde i alla fall vara sant! Därom kan jag naturligtvis icke yttra mig, och en utredning av den saken torde vara omöjlig. Men jag hänskjuter till var och en, som kände Fröding personligen, och till var och en annan för övrigt också: Skulle icke Fröding, om en sådan händelse ägt rum och haft någon verkligt allvarsam betydelse för honom, gjort den till föremål för sin anmälan, i stället för en handling, vars brottslighet han måste konstruera fram? Skulle den skrupulöse sanningssägaren ej, då han till Gelin sade sig vilja bekänna allt om sitt bedrövliga könsliv, nämnt ett ord om den i en bekännelseskrift, i vilken han upptager t. o. m. en del småsaker från sin barndom, och skulle han icke till sina läkare, som mottogo hans förtroenden om de minsta detaljer i hans liv och särskilt om dem, som väckte hans ånger, skulle han icke för någon av dem omnämnt denna handling?

Visserligen. Om det, som Ida Bäckmann fått tag uti, har någon sanningsgrund, så stammar det från en betydelselös episod i Frödings liv, som han helt kunnat frikänna sig ifrån, det är visst.

Ovanstående utredning har jag naturligtvis med stor villighet verkställt, ty jag har ansett det vara min skyldighet att göra den. Jag har däremot icke gärna offentliggjort den, ty ingen kan hellre än jag erkänna, att den närmare naturen av den omhandlade saken bör vara allmänheten likgiltig i och för sig. Efter vad som passerat, har emellertid ett offentliggörande varit nödvändigt, och vill jag hoppas, att detta tillsammans med vad, som från andra håll är anfört, skall göra slut på fabelbildningen på grundval av Ida Bäckmanns ifrågavarande historia. Jag hoppas också, att man hädanefter ur denna författarinnas bok skall med försiktighet hämta material för tolkningen av Frödings dikter. Det är visst och sant, att Frödings sexuella livshistoria hade mörka skuggsidor att uppvisa. Men — först vill jag upprepa den gamla maningen: den som är — *är* icke egenrättfärdigt *tror sig vara* — utan skuld, må börja stenkastningen, och sedan kan jag påstå, att Fröding hade ett ovanligt känsligt erotiskt samvete och trots allt verkade på egendomligt sätt erotiskt ren. Jag

har framhållit det en gång förut och upprepar det i detta sammanhang, efter det vi måst syssla med saker, som för den fördomsfulle och oförstående göra detta påstående än mera gåtfullt.

Det erotiska motivet i Parken har alltså icke vunnit någon förklaring genom uppkonstruerandet av en brottslig sexuell handling i Frödings liv såsom dess motbild. Den åsyftade händelsen ligger ju för övrigt till tiden efter diktandet av Parken. Nej, skildringen är ingenting annat än temat till en del följande variationer av vilka vi redan gjort bekantskap med en i Säv, säv susa, och snart komma vi att övergå till ett par andra. Det var moral- och eroskomplexernas verksamhet, som fogade tankarna till detta gärna sökta motiv, den unga, älskande kvinnan, driven till undergången eller dess närhet genom livets brist på finhet och ömsinthet. Det är alltså sitt eget väsens allmänna och erotiska öde, som han även här symboliserat i den unga kvinnans. Hon övergavs och sjönk och var ej mer, och så var det också med sinnesfriden hos honom, den sjönk och var ej mera, sedan så många försök att stå det onda emot strandat. Men därför att det är ur djupet av sig själv han talar, därför verkar motivet så äkta, därför behöva vi ej tala om efterklang, även om

vi kunna finna likheter och jämnlöpande skildringar i annan litteratur. Det är, som jag förut framhållit, fast det borde vara onödigt, icke verklighetstrohet, som gör en dikt till äkta.

Att även Frödings eget förut omtalade svärmeri för den unga värmländskan kan ha haft något att skaffa med motivets upptagande och utformning, synes mig ej osannolikt. I början av samma år, som han diktade Parken, hade han ju mottagit underrättelse om den unga damens förlovning med en annan man, och även om fabeln i dikten skiljer sig vitt från Frödings mycket litet dramatiska ungdomskärleks historia, så får man dock ej förbise, att det som krossat hans sinnesfrid också var det, som gjort om intet utsikterna för denna hans böjelses utveckling till ett verkligt förhållande och härmed också, såsom han nog redan då insåg, förverkligandet av hans högre erotiks vackra drömmar.

3. DET BORDE VARIT STJÄRNOR OCH FYLGIA.

Jag har nyss sagt, att kärleksmotivet i Parken — i motsats till d:r Landquist anser jag, att kärleksepisoden icke allenast i yttre mening är det centrala i dikten, den symboliserar slottsherrens hela livsöde — är släkt med det i Säv, säv susa, och jag har också alla skäl att erkänna riktigheten i d:r Bööks påstående, att det är samma motiv, som sedermera behandlats i Det borde varit stjärnor. Det äger säkerligen också sin riktighet, att denna dikt kan anses såsom den slutgiltiga utformningen av detta ur brutalitets- och eroskomplexerna sprungna motiv. Väl upptäcker man efter det denna dikt såg

dagen — den trycktes i *Vintergatan* 1895, har alltså antagligen diktats icke så långt efter *Säv, säv susa* — en och annan skymt av detsamma, men till en självständig dikt föranleder det ej. Jag menar härmed ej, att de nämnda komplexerna också skulle ha försvunnit ur Frödings själsliv. Tvärtom kunde man ännu den tid under vilken min samvaro med honom föll esomoftast märka, huru de sysselsatte honom och plågade honom, och detta ehuru det visst icke låg i Frödings lynne att utan skarp självironisk betoning tala om det, som kunde ge honom själv en vacker belysning. Men de voro dock i viss mån avreagerade och hade till en del sublimerats i graalkomplexen, som kanske var den, som han under denna tid livligast arbetade med. Jag måste också bekänna, att även om man måhända kan medge, att dikten *Det borde varit stjärnor* kan något anlöpas av åldern, så står den dock för mig alltjämt såsom ett så fulländat språkmusikaliskt konstverk och såsom en skapelse, där formen mästerligare än knappast någonsin i svensk diktning smyger sig kring innehållet, och där detta ger ett så levande och talande uttryck åt vad skalden vill säga, att en vidare bearbetning av motivet vore otänkbar, även om inte krafterna svikit.

Har någonsin ett sådant ordporträtt målats!?

»Din fot var späd och liten, din vrist var fin och spenslig,
din väg var så enslig,
och blygtförnäm och skygg var din gång,
du liknade de syner, som drömmarna väva,
de lysa och sväva,
och stjärnor de bära om håren till spång.

I skimret om din panna var sorgen och musiken
men frusen besviken
av toner, din visa på läpparna låg.
Din växt var full av gratie, men aldrig fick den följa
sitt väsen att bölja
med frigjort behag i var linjevåg.

Ditt huvud höll du lutat som säven för vinden,
och blek var du om kinden
som blekaste blomst som på skogsmon står,
men mörka som en kvällhimmel ögonen sågo
mot länder, som lågo
för fjärran och skumt för en blick som vår.

Och alltid jag förnam det förpinade ljuset,
det slocknande suset
av gudom som dör i din blick, i din röst.
Du var mig som en sångmö, som blott vågar viska,
för sjuk bland de friska,
för vek bland de starka med vittvälvt bröst.»

Och det, som kunde passa att smycka ett väsen som detta, kunde visst och sant ej vara av denna jorden:

»Det borde varit stjärnor att smycka ditt änne
som länkar och spänne
och stråldiadem om ditt hår,
där silverljusa skira och svagtgyllne bleka
små strimmor sågos leka
likt strimmor, dem ett norrsken i kvällrymden sår.»

Är det icke en typbild för det lidandestäckta nordgermanska kvinnligt sköna, som Fröding här ställt fram för oss i de fattiga stunder av livet, som vi kunna njuta av den sinnets must, som heter lyrik. Litet sentimental, ja. Men precis med det mått, som är nödvändigt här och som är äkta svenskt. Det är nordmannaskönheten, som aldrig får följa sitt väsen och bölja med frigjort behag, utan får luta sitt huvud och tvina utan den glansfulla blomning man tycker den vore värd, men som just därför verkar så gripande, att man ville lyfta upp den till en idol.

Såsom vi veta, jag tror genom Mauritz Hellberg, som har det från Fröding själv, är det yttre föremålet för den kvinnobild, som stått modell till skildringen, en älsklig och fin kaféflicka, som Fröding gjort bekantskap med i Karlstad, och vars öde att vara satt att tjäna sitt bröd i en alkoholbrutaliserad erotoman miljö han djupt beklagade. Jag undrar om hon är den enda modellen? När jag hört talas om och när jag sett fotografi av den unga kvinna,

som Fröding en gång svärmade för, har jag fått det bestämda intrycket, att en viss likhet mellan de båda kvinnorna spelat en roll, naturligtvis behöver den ej ha varit Fröding medveten, vid modellvalet. Det silverljusa håret, de kvällhimmelblå drömögonen, det veka och litet indolenta, för detta livet icke fullt skapade, som jag tror fanns hos hans ungdomskärleks föremål — jag har i ett av Frödings brev sett honom uttrycka sin undran, huru det skulle gå henne och hennes systrar, när de en gång skulle komma ut i livet — ha för honom blivit till nödvändiga beståndsdelar i hans kvinnoideal. Man skulle kunna tala om en kvinnobildkomplex, som tvingade hans tankar och hans tycken i viss riktning.

Men huru det nu må vara med modellerna till skildringen, denna är naturligtvis alldeles intet verkligt porträtt. Det är, som han själv sagt, en syn ur drömmen, som lyst och svävat för honom, och som bildat sig till en symbol för hans eget väsens öde. Kanske i långt högre grad än i både Parken och Säv, säv susa är det fråga om en personifiering av det ädla, fina och sköna inom honom själv, som, enligt vad han i sitt pinande skuldsökande trodde, förtrampats av det kraftigare jordbundna hos honom. Och det är också en symbol för sitt eget kärleksöde

han i dikten givit. Ingen kunde drömma vackrare om kärleken än han, men kanske fick ingen uppleva den i verkligheten så litet som han. I allt fall var detta hans egen mening. Jag hänvisar till den förut anförda kärleksvisan (sid. 96).

Över huvud kan väl ingen neka, att man efter genomläsningen av de följande stroferna i dikten torde kunna påstå, att vad, som säges där, kan med fog också sägas om Frödings eget väsen:

Jag tänkte: »du är rik i att älska och svärma
att fostra och värma
all skönhet, all kärlek, allt ljust i din själ.
Vad båtar dig din rikedom? — till skam skall den vändas
och trampas och skändas
som skogens viol av en stigmanshäl.

I träldom och förnedring din rygg skall du kröka
som slav och som sköka
en gång för din kärleks och vekhets skull.
Ty det, som drömmer vackrast, och det, som blickar mildast,
brutalast och vildast
skall brytas mot jord och besudlas med mull.»

Jag samtalade för några dagar sedan med en av Frödings skolkamrater och han yttrade, att Fröding var långt mera kristen än en hel del av dem, som från predikstolarna tala om för oss vad kristendomen egentligen är. Från vännens sida sett var detta na-

turligtvis ett uttryck för den största beundran. Att Fröding icke var namnkristen, det visste han. Och han tillade: »Han torde på sin sista tid ha kunnat jämföras med någon av de 'bättre' profeterna.» Orden kommo mig i minnet, när jag nu åter begrundade innehållet i de ovan anförda stroferna. Det ligger både i en och en annan mening något profetiskt i dem. Men det är dock sant, att det som trampats kan åter resa sig till sin blomstring, och det gav Fröding också uttryck åt i den sista versen:

Men kanske har det bättre och ädlare gått dig
— när mänskorna försmått dig,
kanhända hava peris beskyddat din gång.
För mig var du en ljusgestalt i nattens tid upprunnen,
vid morgonen försvunnen,
jag minns dig som en stjärna, en saga, en sång.

Kanhända kunde någon känna sig böjd att i de första versernas i denna strof innehåll se ett bevis för att det här verkligen varit fråga om ett personhistoriskt porträtt i egentlig mening, men så få de enligt min mening icke fattas. Det är här trotskomplexen och den i utbildning varande graalkomplexen, som ju äro att betrakta såsom reaktionskomplexer i förhållande till skuld- och brutalitetskomplexerna, som nu vilja ha sitt ord med i laget. Det är icke så alldeles sant, att människors dom är det avgörande

för ens väsens värde! Det — att man försmåtts av dem kan rent av vara ingången till ett bättre och ädlare liv! Måhända utgör detta förtrampande av de våldsamma livsstarka krafterna, denna nödvändighet att dyka till botten av syndernas djup förutsättningen för andens högsta stigande! Förlossartanken, var den möter oss, har väl alltid i släptåg tanken på en helvetesfärd. Det är från helvetet Frödings »djävul» höjer sitt strålande anlete och förkunnar försoning åt de pinade. Eller med andra ord: Kanske är det så att i Calibariel Calibanstendenserna måste få storma ut, för att Ariel skall i frihet kunna få utveckla sitt ljusa väsen.

Jag påpekar att slutraderna i strofen direkt utsäga, att dikten icke får fattas såsom en realitetsskildring utan såsom dröm och symbolik.

Såsom ett sista sannolikhetsbevis för att Fröding i dikterna Parken, Säv, säv susa och Det borde varit stjärnor tänkt mindre på någon viss händelse i sin livshistoria än på ett i hans eget inre förefintligt konfliktförhållande och de följder detta hade för hans öde, vill jag anföra dikten Fylgia:

Fylgia, Fylgia, fly mig ej,
när jag drags av det låga mot dyn,
du skygga, förnäma sky mig ej,
när med lumpna tankar jag skymmer din veka gestalt,

som svävar i skönhet och stjärnglans
och drömmar av ljus för min syn
så nära mig
men så fjärran dock
som den fjärran, fjärran skyn,
du eftertrådda, du oåtkomliga,
du flicka av skönhetslängtan,
du väsen i dräkt av livets skiraste silverskir
med lyckliga drag och kärlekens skäraste törnrosskimmer
i hyn.
Fylgia, Fylgia, fly mig ej,
du skygga, förnäma, sky mig ej,
du min skönhetslängtan,
som mot dagens sorger
är min skyddande tröst i nattens syn!

Fylgia offentliggjordes första gången i Nya dikter 1894 alltså samtidigt med Säv, säv susa och Det borde varit stjärnor året därpå. Fröding har själv berättat mig, att han när han författade Fylgia var något rörd av alkohol, och att han grät, när han skrev den. Annars diktade han aldrig — detta är också hans egen uppgift — under inverkan av alkohol, men väl ej så sällan under efterverkningarna. Han befann sig alltså, när Fylgia blev till, i dessa förhatliga makters våld som neddrogo det fina och vackra i hans väsen, och det är åt sin längtan att bli dessa bojor fri han ger uttryck. Jag påminner om att jag förut påpekat, att det just var under sina

perioder av starkare alkoholförtäring, som han också tillät sig en del andra handlingar, som sedermera väckte hans djupa ånger och hans leda. Jag påminner också om att han aldrig fullt förstod den sjukliga naturen av dessa anfall. Som självförvållat stod vad han i desamma tillät sig. Det finns väl ingen, som kan stämpla såsom ett misstag påståendet, att någon tvekan icke kan föreligga om att detta skygga, förnäma väsen med kvinnligt namn, som i en svår tid blev symbolen för hans skönhetslängtan, hans skyddande tröst i natten mot dagens sorger, är starkt befryndat framför allt med kvinnobilden i *Det borde varit stjärnor*, men också med dem i *Parken* och *Säv, säv susa*. Även dessa äro symboler för hans skönhetslängtans tyvärr så ofta enligt hans egen mening fruktlösa strid mot det låga, som drog honom mot dyn.

4. ATLANTIS.

Bland de dikter, som i samband med diskussionen om Parken av, som det synes mig, huvudsakligen yttre grunder framdragits, är också Atlantis, först offentliggjord i Karlstadstidningen den 5 mars 1892 och sedermera upptagen i Nya dikter 1894.

Fredrik Böök behandlar nämligen i en exkurs till den förutnämnda uppsatsen Det borde varit stjärnor förhållandet mellan nyssnämnda dikter. Det kan emellertid icke nekas, att åtminstone på mig gör denna exkursion mest intryck av att vara företagen i det vällovliga syftet att ge en, som det

synes, numera av Böök i hög grad missaktad och i övrigt underbart litet förstådd politisk riktning ett, det måste dock sägas, tämligen ofarligt nyp.

Böök har trott sig finna, att Parken »innehåller de anslag och stämningar, varur sedan Atlantis vuxit upp». Även denna dikt skulle alltså vara byggd på intryck från nervkuranstalten i Görlitz. Där är i båda först och främst skillnaden emellan den stämning av ro, stillhet och vila, nirvanastämningen, å ena sidan och av livets oro och buller å den andra, som i Parken kommer fram, den förra i den djupa parkfriden, som skildras i några stanser, framför allt i den, som börjar med versen: »Det är dock härligt, är dock mäktigt skönt,» den senare i den solbelysta fasaden och det brokiga växtvimlet i dess närhet, samt i motsatsen mellan vattenfallet, som liknas vid en pöbel i svallning, och det snart därefter stilla flytande vattnet:

Och dock — om en sekund, om en minut
är strid och allt i fredlig våg begravet,
och raserit har redan rasat ut
och stilla vandrar älven emot havet.

I Atlantis heter det om livsbullret:

Livssorlet forsar från staden,
tung är den välvande kampens musik.
Högt ur den dova kaskaden
stänker ibland som ett skrik.

Och så få vi »nirvanastämningen» i dessa enkla klassiska rader:

Här är det stilla,
här ligger vattnet
stilla i tigande vik.

Här är det ödsligt och stilla,
här är det långt från det verkligas strand,
drömmarnas svävande villa
väves om vatten och land.
Luta ditt huvud
hit mot min skuldra,
se över relingens rand!

Men även de strofer, som skildra det i havet sjunkna Atlantis, finner Böök ha sin motsvarighet i Parken.

Tingen, som skymta på botten,
äro ej klippor och revlar och skär
— ser du de glänsande slotten
ser du palatserna där?

— — — — — — — — —

Skinande vita fasader
runt kring en skimrande marmorborg,
heliga stoder i rader,
gårdar och gator och torg!
Nu är det öde,
hän genom staden
vandrar dess minne i sorg.

— — — — — — — — —

Havet har prytt med koraller
dödsdrömmens stad, där de hänsovne bo.
Solljus likt stjärnskimmer faller
matt över gravarnas ro.
Algernas fibrer
grönskande näten
kring kolonnaderna sno.

Till denna skildring finner Böök som sagt i Parken en parallell. Skalden skildrar också där, säger han, hur solljuset bröt sig och mildrades under det väldiga lövtaket. Nedsänkt i denna lummighet såg skalden ett antikt tempel, med pelargångarna översvämmade av den flytande grönskan, med växter slingrande kring fris och arkitrav. — Det är icke alldeles klart, påstår Böök, om det är trädstammarna, som för Frödings fantasi bildat denna arkitektur, eller om han skildrar en byggnad i antik stil, inbäddad i parken. Under dessa valv hör han minnets stämma. Alla dessa drag och dessutom den lysande slottsfasaden, som badar i aftonsol, återkomma i de ovan anförda raderna av Atlantis. Det gröna skogsdunklet har blivit till ett grönt havsdjup, klängväxterna till alger — det är egentligen förändringen. När det i Atlantis talas om »heliga stoder i rader», så har även det sin motsvarighet i Görlitzparken.

Nu är det alltså bevisat, anser d:r Böök, att i Atlantis skildras detsamma som i Parken, nämligen sanatorieparken i Görlitz och — hör nu den vidare slutledningen: »Eftersom Atlantis var slottet och parken vid Görlitz, så måste atlantiderna vara nervkuranstaltens patienter.» Denna förunderligt enkla syllogism, som väl knappast ens kunnat fullt tillfredsställa dess upphovsman, kan emellertid ännu mera gripbart bevisas genom en jämförelse med skissen Fångar, som den 11 och 23 juni 1892 stod att läsa i Karlstadstidningen. I denna finner man nämligen en fullkomlig parallell till följande bägge strofer i Atlantis:

Guldet fick makt att förtrycka,
rikmännens kast, en förnäm myriad,
stal millionernas lycka,
åt och drack och var glad,
vann sin förfinings
segrar, och nöden
växte med segrarnas rad.

Så efter mäktiga öden
sjönk och förgicks Atlantidernas makt,
folket, som självt gav sig döden,
ligger i gravarna lagt.
Härligt, begåvat,
sjunket, förfallet,
sist till sin undergång bragt!

Och efter en vidare utläggning av detta sitt påstående, som det skulle bli för långt att här återge, slutar Böök triumferande:

»Atlantis är således endast skenbart en social dikt med demokratiskt patos; visserligen finnes det ett par rader, där det slagets tankar och stämningar attraperas, men de utgöra i själva verket föga mer än en skyddande förklädnad, en omedveten anpassning efter den politiska och kulturella miljö, som Fröding i yttre avseende tillhörde — dikten offentliggjordes ju i Karlstadstidningens spalter. I själva verket är den en fantasi, byggd på intrycken från Görlitzsanatoriet, och vad som biktar sig i den är skaldens känsla att tillhöra en dödsmärkt aristokrati, stämningslivets, inbillningslivets, de förfinade och sjuka nervernas adliga pariaskast. Han ser icke fram mot samhällsstridernas slocknande i dödssömnen som mot en social katastrof som det gäller att avvärja: hans blick sjunker ner i det fridfulla djupet som i ett Nirvana, med samma känslor av lättnad, av befrielse från verklighetens konflikter och begärens stormar, som dem han en gång rönt i den gröna slottsparken på Riesengebirge och givit luft åt i Parken.»

Jag ber läsaren lägga märke till: Intet hypotetiskt här! Så är det och på intet annat sätt, det vittnar i min ofelbara psykologiska intuition jag, Fredrik Böök, Svenska Dagbladets högt beundrade litteräre anmälare, docent i litteraturhistoria och unghögerns betrodde och för opartiskhet omvittnade uttolkare av döda svenska diktares politiska och religiösa åsikter. — Tyvärr känner jag mig av mitt

vetenskapliga samvete tvingad att, när jag nu tar något i skärskådande Bööks påståenden, uttrycka mig mindre kategoriskt, och måhända skall man däruti se en svaghet i min förmåga att föra klingan. Men den risken får jag nu ta.

Det är självfallet, synes det mig, att det är en omöjlig sak att fullt avgöra vilka intryck, som legat till grund för Atlantisdikten, då man icke har diktarens egna ord att hänvisa till. Jag har visserligen, såvitt jag icke missminner mig, samtalat med Fröding om Atlantis, som jag alltid satt särdeles högt, men när det skedde, kände jag dels inte Parken och dels var såväl idén till själva dikten som dess mening för mig genom min mycket intima kännedom om skaldens tänkesätt i ena eller andra avseendet så fullkomligt klara, att det inte föll mig in att härom fråga honom. På Frödings egna uttalanden kan jag alltså i dessa avseenden icke bygga, och jag skall också underlåta att hänvisa till det omedvetna hos honom, väl vetande huru ofta detta begrepp nu för tiden användes av psykologer med anspråk på auktoritet för att stärka sina obevisliga påståenden. Ett uttalande t. ex. sådant som Bööks om »en omedveten anpassning efter den politiska och kulturella miljö, som Fröding i yttre avseende tillhörde», är enligt

min mening med den fullkomliga saknad av verkligt bindande bevisning, som här föreligger, icke allenast tecken på vetenskaplig torftighet utan innebär dessutom en kränkning mot den döde diktaren och ett stick mot miljön. Antingen *är* Atlantis *icke* en i större eller mindre grad social dikt, såsom Böök anser, och då har man ingen anledning att påstå, att några rader, som »attrapera» ett socialt demokratiskt patos, instuckits för »skyddande förklädnads» skull, eller också är den en social dikt i större eller mindre grad, och då måste på det bestämdaste tillbakavisas det nobla försöket att få okritiska människor att tro, att detta var beroende på miljöns för Fröding omedvetna påverkan. Fröding hade det visserligen många gånger svårt, men vi få därför icke tro att han var den, som av något slags yttre skäl skulle låtit påverka sina åsikter. Min erfarenhet är den motsatta. Han var i ovanligt liten grad suggestibel, och det behövdes en särdeles genomträngande överläggning för att hans förstånd och känsla skulle fatta ställning. Vi veta dessutom, att den miljö i vilken han en lång tid levde, den miljö, som faktiskt till stor del är orsaken till att det i alla fall av Gustaf Fröding blev vad det blev, var den allra hänsynsfullaste mot honom och hade det allra största för-

drag med hans egenheter. För det måste varje svensk man med kärlek till vår litteratur och med rättvisa i sitt sinne vara den i högsta grad tacksam. Men jag vet så väl, att något sådant ingår nu för tiden icke i gentlemannens sederegler.

Såsom vi redan framhållit, vistades Fröding september 1889—juli 1890 på Kahlbaumanstalten i Görlitz och skrev där eller strax efter det han farit därifrån Parken, som möjligen färdigskrevs i början av september sistnämnda år. Atlantis publicerades i mars 1892 i Karlstadstidningen, och i juni samma år såg Fångar dagen i samma tidning. Det är otvivelaktigt, att Böök i denna relativa samtidighet velat se ett bevis för en släktskap mellan de båda verken. Samtidigt offentliggörande betyder *i och för sig* ingenting såsom bevis för samtidig tillkomst och naturligtvis ännu mindre i fråga om ämnessläkt. Jag har redan med avseende på Frödings arbetssätt meddelat, att han hade i sin skrivbordslåda liggande en hel del mera eller mindre färdiga dikter av vilka han, när andan föll på, tog fram den ena eller den andra för ett bearbetande. Låtom oss nu se till, vad Fröding publicerade exempelvis två månader före Atlantis och tiden mellan denna dikts offentliggörande och Fångars. Mellan den 1 januari och 23 juni 1892, datum

för offentliggörandet av sista avdelningen av Fångar, sågo 44 stycken kåserier, recensioner och dikter dagen, 20 före och 23 efter Atlantis. Endast mellan ett fåtal av dessa kan något direkt inre sammanhang spåras. Det var en tid av rastlös verksamhet hos Fröding med, som det tyckes, huvudsakligen sådana ledmotiv, som dagspolitiken då och då gav. Samtidigheten av de båda arbetena i och för sig synes mig alltså i rätt ringa mån tala för en inre släktskap mellan dem.

Men om man nu vill söka klargöra, var Fröding fått de intryck, som kunna ha givit honom impulsen till Atlantis, såvida vi nu, såsom jag liksom Böök anser sannolikt, verkligen böra förutsätta, att det är ett yttre intryck, som givit dess upprinnelse, så har man, om man vill göra anspråk på vetenskaplighet, skyldighet att undersöka om någon annanstädes än i sanatorieparken i Görlitz Fröding kunnat mottaga intryck av motsättningen mellan vikens frid och stadens oro. Låtom oss efterforska vilka möjligheter som finnas. På försommaren 1889 reste Fröding, sjuk och förtvivlad, till en av sina systrar i Göteborg, intogs så gott som omedelbart på Sahlgrenska sjukhuset, därifrån han begav sig till Varbergs havsbad, varest han vistades till sin avresa till Görlitz. Från

Görlitz reste han som nämnt den 21 juli 1890 till Malmö, där han den 26 i samma månad intogs på sjukhuset, varest han kvarblev till 3 september, då han for direkt till Suttestad vid Lillehammer, där han stannade till sommaren 1891. Då återvände han till Karlstad och vistades där en tid framåt. Nu vill jag framhålla, att såväl på sjukhusen i Göteborg och Malmö som på sanatoriet i Suttestad har Fröding kunnat ha rikliga tillfällen att komma i tankar på motsatsen mellan friden och striden, sjukhusets ro och den stridfulla staden, från vilken ljudstänk då och då nå in på fridens område. Jag skulle tro, att detta intryck kunnat vara minst lika stort i Malmö och Göteborg, båda hamnstäder, som i den större staden Görlitz. Storstadsintrycket synes mig alls icke särskilt framhävt. Jag bör här infoga, att benägenheten för att falla in i en »nirvanastämning» var en i Frödings väsen intimt ingående beståndsdel. Han började säkert redan rätt tidigt att vantrivas ute i samhällslivets oro och med förkärlek drömma sig bort ifrån det. Han var, som jag sagt, en lyssnande drömmartyp, och jag har också omnämnt, att han yttrade sig med stor sympati om klosterlivet, fast han icke ville ha klostren bundna vid någon religiös bekännelse. Det borde finnas lekmannakloster, dit

den på världsvimlet trötte kunde få draga sig undan för att leva ett liv i tänkande. Jag framhåller också att det, såvitt jag vet, enda tillfälle, då Fröding levde vid havet för att verkligen leva *med* det, var under vistelsen vid Varberg. Och såväl där som i Göteborg och Malmö kan han ha haft tillfälle att verkligen *vid en havsvik*, ja, kanske rentav *i en båt*, drömma sig i exakt det motsatsförhållande, som de första stroferna i dikten tala om. Det kan han i övrigt säkerligen också haft i Suttestad och Karlstad, fast »havet» där var en sjö. Jag tillägger, att Fröding, efter det han varit inne på sjukhusen någon kort tid, brukade få gå fritt omkring på promenader i omgivningen.

Av ovanstående synes mig åtminstone framgå, att Fröding haft snart sagt oändliga tillfällen att komma in i en sådan stämning, som skildras i början av Atlantis, och att en del av dessa, för att inte säga samtliga, lika sannolikt kunna ha givit upprinnelsen till dikten, som de intryck han mottagit från sanatorieparken i Görlitz.

När man sedan begrundar den rent yttre parallellen mellan beskrivningen av parkmotivet i *Parken* och den sjunkna staden i *Atlantis*, så måste nog var och en, som inte utgår från en förutfattad mening, finna uppenbart, att den är mycket sökt. Frö-

ding liknar parken vid ett sakta vindrört hav, som i sin svala famn fångat ett tempel och lagt sig lent kring fris och arkitrav och översvämmat de vida pelargångarna. Dessa detaljer vill Böök, som sagt, återfinna i Atlantis och dessutom den sollysande slottsfasaden. Det gröna skogsdunklet har blivit till ett grönt havsdjup, klängväxterna ha blivit till alger — det är egentligen förändringen. Och när det i Atlantis talas om »heliga stoder i rader», så har det också sin motsvarighet i Görlitzparken: Det har funnits antika gudabilder där. Jag bekänner, att jag på ingen enda punkt kan finna tvingande nödvändighet för antagandet av verklig gemensamhet i motivet för de båda skildringarna. Det är ju rätt vanligt, att i diktning en lövmassa liknas vid ett hav, då man ser uppifrån, och det verkar hos Fröding litet förvirrande när man i Parken först föres in i »templet» och har bilderna i jämnhöjd och över ögat och sedan liksom får sin vy uppifrån. Man finner emellertid snart, att Fröding gjort en omvändning och vill, att läsaren skall tänka sig vandra på bottnen av det hav, som översvämmat pelargångarna och lagt sig om takresningen på det tempel stammarna bilda. Att det just är så han menar, och att det icke finnes någon antik byggnad, som han skulle syfta på, det är säkert

redan av beskrivningen men också därav att det ej fanns någon sådan byggnad i sanatorieparken. Och de faktiska motstyckena till de heliga stoderna i rader utgjordes av en gammal Florabild. Slottsfasaden i Parken förskriver sig från ett högst vanligt tysk-banalt trevåningshus, jag har sett fotografi. Och var finnas klängväxterna, som blivit till alger? Endast murgrönan som täckte den gamla paviljongen kan jag upptäcka. Solljuset, som silar sig genom löven och faller på den tysta dammen på vilken svanorna glida, är en lika allmän i ögonen fallande bild i ett park-dunkel som ljusets fall genom vattnet till havsbottnen, och det poetiska utnyttjandet av den senare bilden lika näraliggande som utnyttjandet av den förra.

Jag menar nu: Faktum kan ej förnekas, att Fröding i ena fallet liknat parken vid ett sakta vindrört hav, på vars botten man vandrar, och i det andra tänkt sig blicka ned i havet och se en sjunken stad på dess botten. Härigenom uppstår ju nödvändigtvis möjligheten av upptäckandet av vissa analogier, fast man i ena fallet får tänka sig sitt läge på bottnen, i det andra på ytan, men dessa analogier äro på intet vis tvingande till förutsättandet av ett gemensamt motiv, utan det är lika sannolikt, att motivet till Atlantis har sin motsvarighet i ett verklighetsintryck

som det är visst att parkmotivet har det. Deras släktskap beror alltså på en egenhet, eller vad jag nu skall kalla det, hos diktaren, icke på härstamning från gemensamma naturintryck. I sin förutnämnda uppsats har d:r Feuk utförligt behandlat antagligheten av de båda skildringarnas ursprung från gemensamt yttre intryck och hänvisas till denna för närmare studium.

Jag ber för övrigt läsaren genomläsa de partier i dikterna, som skulle ha den av Böök hävdade motsvarigheten, och sedan själv döma. Jag ber honom också nogsamt besinna, huruvida icke av det ovanstående framgår, att Fröding kunnat ha sannolikare modell för skildringen av »landskapet» i Atlantis än parken i Görlitz, och jag påminner honom till sist om att det var ett för Fröding naturligt tillstånd, att han av och till sjönk ned i en sådan nirvanastämning, för att nu använda denna föga lämpliga benämning, av vilken man får i det hela rätt skilda varianter i de båda jämförda dikterna. Det är således i båda dikterna visst icke fråga om en särstämning, som endast kan tänkas uppkommen genom *ett enda upplevande.*

Men är nu inte Atlantis parken i Görlitz, då kunna inte atlantiderna vara d:r Kahlbaums patienter,

det skulle vara omvändningen av den böökska slutledningen: Eftersom Atlantis var slottet och parken i Görlitz, så måste atlantiderna vara nervkuranstaltens patienter. Men som mitt sätt att draga slutledningar icke kan taga mönster efter anförda exempel, så måste jag medgiva, att det i alla fall mycket väl kunde hända, att de voro det. Men jag tror inte, att det finnes några tvingande skäl att göra en sådan slutsats, eller att Fröding vid diktandet av Atlantis hade sin i Fångar utlagda, där som alltid annars litet skämtsamt framställda »rasteori» i tankarna. Jag finner icke osannolikt, att han vid skildringen av atlantidernas öde i de två förut anförda stroferna möjligen kunnat ha sin egen släktgren, den Fröding-Agardhska, i sinnet. Både farfadern och morfadern kunde ju, utan för stor överdrift även beträffande den senare, räknas till rikmännens kast. Den sistnämnde stod också på bildningsaristokratiens höjdpunkt, var ju ett av sitt lands och sin tids skarpaste, fantasifullaste och universellaste huvuden, som utan för stor överdrift kan jämföras med en eller annan av renässansmännen. Men i det nästa släktledet upphörde det produktiva arbetet och man levde på vad fäderna samlat, och själv kände ju sig Fröding under sina dystra skuld- och ångerkvalda stunder allt efter skuldkänslans intensitet

sjunken, förfallen och bragt till undergång. Det är emellertid också visst, att ambivalensen i hans emotionella liv lämnade honom en om ock ofta kvald njutning av vissheten om sin begåvning och sin förfining. Det överensstämde ju endast alltför väl med hans stämning att anse undergången självförvållad.

Emellertid finner jag det fullständigt orimligt att förneka, att Fröding icke också skulle hava varit gripen av Atlantismotivet i långt vidare mening. Det kan enligt min åsikt ej betvivlas, att han även haft i tankarna det sociala och politiska problemet om förhållandet mellan rikmännens kast och folkens proletära del, det oerhört viktiga och för varje socialetisk människa utomordentligt gripande problem, som består däruti, att den förra vinner sin begåvnings och förfinings segrar genom att »stjäla» de andras — millionernas — lycka och lämna dem i nöd. Och det vittnar gott om Frödings intelligens och vidsynthet, att han såg åt båda hållen, såg både den tragik som guldets ägande och den ännu större, som bristen på det medför, liksom också att han visade sig ha klart för sig vikten för hela folket eller rasen av detta dubbla konfliktförhållande. Det vittnar också fördelaktigt om hans vidsynthet, att han dock lagt huvudvikten vid det öde, som oundvikligen synes

drabba varje nationskonstellation en gång: att i fråga om kulturellt inflytande lika säkert vara underkastad sjunkandets som stigandets lag.

En gång, ja, en gång för oss ock
slocknandets kommande timme är satt.
En gång, ja, en gång på oss ock
faller väl slummer och natt,
vagga väl vågor,
lyser väl solens
sken genom vågorna matt.

Staden, som sorlar från stranden,
står på en grund, som är lera och slam.
En gång går hav över landen,
går över städerna fram.
Över oss sorlar,
över oss gungar
folk av en främmande stam.

Att Fröding såsom en av de främsta orsakerna till detta folkens slocknande satt guldfördelningens irrationalitet och det därav följande oöverkomliga hindret för utvecklingen av h e l a folkets »härliga» begåvningsmöjligheter, det kan man under inga omständigheter bortförklara, man må anstränga sig huru mycket som helst.

Dikten har alltså utom ett själviskt också ett socialt, eller, varför icke hellre säga, ett kosmiskt

patos, och ingen, som kände Fröding, skall hysa något tvivelsmål om att detta patos var verkligt och ej endast skenbart demokratiskt.

Härvidlag må man emellertid förstå mig rätt. Fröding var inte — åtminstone inte under den tid jag hade tillfälle att utbyta tankar med honom — en demokrat av det enkla slaget, som bara ser åt ett håll och finner lösningen i en del fixa doktriner. Han var alltför mycket alltigenom skeptiker för att kunna tro på något universalläkemedel. Ville man sätta en politisk etikett på honom, så skulle man väl närmast kalla honom radikal. Och denna radikalism hade han sannerligen icke inhämtat endast från sin kamratkrets, nej, såväl modern som systrarna voro fullt fördomsfria människor, som förutsättningslöst kunde diskutera alla spörsmål, och det diskuterades också flitigt i deras krets. Jag skulle tro, att samma etikett, om det nu icke vore så löjligt att företaga sig påklistringen, skulle passat under hans sista tid — efter 1905 — om också hans ömsinthet och hans fruktan att såra andra gjorde, att han endast försiktigt ville opponera och aldrig fullt avgjort döma: »Kanhända jag tror att jag vet.» Och det är ur den synpunkten och med tanke på hans önskan att hela sår, som han slagit, som man får se

yttrandena i de anteckningar han bifogat en del av sina i Efterskörd samlade uttalanden.

Under den tid jag vistades i hans närhet uttryckte han, vad jag närmast ville kalla, en aristokrat-demokratisk åskådning. Han hade en stor och djup vördnad för hjärtats aristokrati och framför allt böjde han sitt huvud, där han mötte denna i förening med bildningens adelskap. Det var honom självfallet, att ledningen av folkens öden borde tillhöra denna sistnämnda kategori av medborgare, och han var också av den insikten, att denna ingalunda med största framgång sökes där man finner de i verkligheten ledande. Ty han hade klart för sig, att fördomen är det största hinder för tillägnandet av en förutsättningslös bildning. Han hade också en skarp blick för varest de svåraste hindren för förverkligandet av detta hans samhällsideal voro att söka och han diskuterade icke sällan livligt härom, även om det politiska intresset denna tid ej var så levande hos honom som det kunskapsteoretiska och etiska. Hans mikromana egocentricitet lät honom se sin första och största plikt i förädlingen av sig själv och i ånger och botgöring. Härmed har jag icke sagt, att ej hos Fröding också fanns plats för beundran även för det rent manliga yttre modet, som oförfärat möter faror

och trotsigt ger sig in i kamp för oförrätten. Någon beundran för kriget eller krigaren i och för sig har jag emellertid aldrig hört honom uttrycka.

Jag har såsom opposition mot Bööks framhävande av den relativa samtidigheten mellan Atlantis och Fångar påpekat, att samtidig publikation bevisar *i och för sig* ingenting i fråga om samtidig tillblivelse och ännu mindre i fråga om gemensamt motiv. Och bevisningen blir naturligtvis så mycket mindre bindande, om det saknas verkliga inre sannolikheter för släktskap. Finnas emellertid inre likheter mellan två nära varandra publicerade arbeten av samme författare, likheter som bestå t. ex. i framläggandet av en viss åskådning, så kan man ha större skäl att av samtidigheten draga slutsatser till denna åskådnings karaktär i den av dessa dikter, där den ej framstår fullt klar. Jag menar: det blir intet cirkelslut, att när den närmast liggande tolkningen talar för likheten av två samtidiga dikter från den klarare sluta sig till meningen i den dunklare. Man måste nämligen antaga, att en person med aktning för sig själv icke nära varandra till tiden skulle offentliggöra dikter, som uttrycka en skild åskådning hos honom. Det synes därför vara tillåtligt att beträffande frågan, om Atlantis är en dikt med

socialt patos eller ej, hänvisa på innehållet i några dikter lika samtidiga med den som Fångar. Jag begår därvid i alla händelser icke större fel än det Böök tillåtit sig. Vid samma tid som Atlantis sågo ett par andra dikter dagen, som behandla just problemet om motsatsen mellan de besittande klasserna och de s. k. proletärerna. I slutet av januari 1892 lästes i Karlstadstidningen dikten Uppror och den 21 maj samma år Smeden, båda dikterna äro upptagna i Efterskörd: *Vers*.

Den förra dikten lyder:

Av maktens ambrosia mätte,
I trodden er vara de rätte
att råda i allt som är!
Men hören I dånet, Kronider?
nu nalkas det hårdare tider,
nu stormar titanernas här!
Och bergen från roten de lossa
och Pelion välvs över Ossa
till stege, som räcker och bär.
Kanhända att treudden brister
kanhända att sceptern du mister
olympiske Zevs Patär!

Inunder den har Fröding i Efterskörd skrivit: »Detta stycke hade ett demokratiskt och därtill politiskt oppositionellt syfte — märkligt att säga sär-

skilt riktat mot Boström och hans partifränder. Men innerst inne var det dock titanstriden mot gudarne, som intresserade mig.» Det ligger naturligtvis ingenting förvånande i att Fröding på äldre dar ler ett löje över att han mött den vardaglige, hygglige, småvuxne Boström med denna klassiskt storvulna apparat. Och man betvivlar icke, att det var titanstriden som intresserade honom mest. Problemen vidgade gärna ut sig för honom mot det oändliga.

Smeden skildrar en dröm i vilken skalden tycker sig vandra i en kolmörk skog — kronornas valv var likt järn, på stigen var sot, det ljöd som tramp av folk och som ett dovt, förbittrat knot och som rassel av svärd mot dolk. Då såg han en smedjas skinande dörröppning, ett valv fullt av gnistor och han hör klingande hammarslag. När han gick fram för att se, såg han en knotig, årbräckt smed, och då tänker han:

Det är endast en arbetsträl,
en av trälarnas folk, som i källrar bo
under herrarnas trampande häl.

Men så reste sig smeden, hans växt blev hög, gestalten blev ädel och rak, och armen flög med hammaren upp mot taket av smedjan, och så såg han att det var Vaulunder, Ivaldes son:

Han har smitt som en träl under tusen år,
men han smider på hämndens svärd,
som skall härja, när striden om Asgård står,
genom gudarnas fallande värld.

*

När jag vände mig om, var ej skogen sig lik,
ty den var som ett järnsmitt hus,
och det var som jag gick i en mörk fabrik
bland de välvande hjulens brus,

och det rasslade vasst liksom svärd mot dolk
och likt sot tycktes väggar och valv,
och jag gick ibland mörkt och förbittrat folk
och det väldiga huset skalv.

Varför har inte Fredrik Böök, då han uttalade sig om huruvida Atlantis var en social dikt eller ej, tagit reda på vilka tankar i sociala frågor, som vid tiden för offentliggörandet rörde sig i Frödings psyke? Det kunde vara åtminstone lika stort skäl härtill som till den mindre lyckade jämförelsen med Parken och Fångar. Men påståendena hade då ej kunnat bli de för tiden och rummet lämpliga. Fröding har under Smeden gjort en i många avseenden intressant anteckning: »När 'Smeden' skrevs, delvis under inflytande av Viktor Rydbergs 'Undersökningar i germanisk mythologi', hade jag även ett demokratiskt, oppositionellt syfte. Min de-

mokratism befinner sig nu i tvivlets tecken, men min oppositionella natur glöder ännu under kolartrons aska. Om jag nu skreve 'Smeden' torde han mera bli lik Nietzsche än en arbetare.»

Jag tvivlar inte, att detta skall tagas som en politisk trosbekännelse om en högervändning hos Fröding. Tro det, den som vill! Den som kände Fröding skall le. Nietzsche hade han antagligen icke lärt känna, när han skrev »Smeden». Zarathustras skald hade då knappast ännu »hunnit hit». Men senare på 90-talet genomlevde Fröding Nietzsche, och en viss beundran för denne var icke alls oförenlig med hans skeptiska demokratisk-aristokratiska åskådning. Vilken demokrat har icke någon gång haft hjordmänniskan i tankarna, och var viss att Fröding ej endast i arbetsklassen träffade på denna människoart!

De sista åren Fröding levde lär han varit utsatt för en del omvändelseförsök från välmenande bokstavskristna, och genom en samvetslös tidningsskrivare kom det också ut i pressen, att han hade blivit »omvänd». Härtill vill jag meddela, att Fröding, den tid jag var tillsammans med honom, icke var ateist, och han blev väl det heller aldrig. Han trodde på ett högsta väsende, som han nog också var böjd för att tillskriva antropomorfa egenskaper, och han

trodde åtminstone tidvis också på en andevärld, som möjligen kunde meddela sig med människorna. Dessutom hade han ju en mycket stor etisk känslighet med delvis konventionella ideal. Han var till hela sin natur en djupt religiös människa, men kristen i denna bekännelses vanliga mening var han ej och blev icke heller. Genom vittnesbörd från Cecilia Fröding, från ett brev från Anders Forsberg, som den senaste tiden mycket var tillsamman med Gustaf Fröding, och nu på det sista i dessa dagar från Mauritz Hellberg, som därjämte offentliggjort ett meddelande från Frödings sköterska, fröken Signe Trotzig, veta vi med bestämdhet, att någon omvändelse till namnkristendomen icke förekom.

Nu har den politiska pietism, som fått namnet unghöger, och som firade sådana triumfer under högerhetsens och februarihumbugens dagar, börjat med sina trevande försök att övertyga folk om att Fröding genomgick en politisk omvändelse. Eller rättare: det skall väl gå den vägen, att han alltid varit rättrogen högerman. Och början göres av docenten Fredrik Böök.

Böök har i sin studie icke allenast i Edda utan i dagspressen velat på basen av uppgifter hämtade ur Ida Bäckmanns Frödingsbok göra troligt, att

Fröding haft på sitt samvete en verkligt svår sexuell förbrytelse för vilken han dock synes vara hågad att ej hårt döma honom. I Edda — huruvida också i Svenska Dagbladet, det vet jag inte — har han nu också velat påbörda Fröding att i en av sina dikter, låt vara omedvetet, ha »attraperat» ett demokratiskt patos såsom en anpassning till miljön. Sällsynt nobla uttryck för pieteten! Och förunderliga sinne för det manligt stolta och friborna, när detta väl skall utgöra ett försök att höja den döde! Ingen kan förmena en vetenskapsman att komma till vilka slutsatser som helst, men endast under det bestämda villkoret av verklig vetenskaplig metod och verklig vetenskaplig samvetsgrannhet. Den, som i dessa avseenden visar uppenbart lättsinne, den dömer sig själv.

Lyckligtvis finnes det ännu så mycket levande kunskap om Gustaf Fröding, att det icke skall lyckas att förvränga bilden av honom.

Såsom en belysning till Bööks påstående om Frödings utklädning med demokratism vill jag till sist anföra några verser ur Förrädarn, som utgör en i Nya Dikter först publicerad bearbetning av En nidvisa, tryckt i Karlstadstidningen den 6 februari 1892, således en knapp månad före Atlantis.

Döm, Frankrike, den man som spillt
sin sång på lögn för lön,
döm, sköna Frankrike, ej milt
Guilbert du Mont de Meune!

Hans sång var stolt i yngre år,
ej krympt, ej vingestäckt,
hans ungdom växte vild som vår,
hans glädjetrots var käckt.

Men fegt till hovets kvalm han smög
från sångens fria lag
och sålde sig för guld och ljög
sig till ett riddarslag.

— — — — — —

Han är en man som sålt sin själ,
ett tomt förtorkat skal,
ett stoft i guldfodral, en träl
i flöjel och sindal.

Han är en man som har förspillt
sig själv på lögn för lön,
döm, Frankrike, döm icke milt
Guilbert du Mont de Meune!

När jag lägger ned pennan efter avslutandet av detta arbete, ser det annorlunda ut här än när jag började. Nu ha rosorna på de mångtusen nyponbuskarna fällt alla sina blad, den vilda ligustern står med brunvissna vippor, hårdveden bär i stället för blommor fruktämnen, som börja bli till bär, silverfloget på slånbuskens frukter har fått en skiftning i blått, så även kottarna på myriaden av jordtryckta enbuskar. Ostronörten, som krälar med sina platta stänglar över strandstenarna längst ute i väster, där Skagerracks hårda vindar tvinga alla växter att krypa, har endast några blåröda toppblommor kvar, resten

har gått i frö. Hönsbäret står rikt på sina djupröda frukter i gropmossarna, men strandastern och snårvindan äro i sin fulla blom. Färgtonen på den vindbitna eken utanför mitt fönster är nog så ensartad nu som den blir i år.

Solen gick nyss i moln — det var regn i natt — havet är purpursvart och tungt, men borta i öster driver västvinden »vita gäss». Öarna och fastlandet längst i fjärran stå som stilla töckenstoder.

Icke allenast på de vitnande sädesfälten, på de blommande potatisåkrarna och på de mejade ängarna märker man alltså, att hösten närmar sig.

*

Även denna sommar har jag gått omkring i växtlighetsdalarna mellan de mäktiga granitklipporna och betraktat växterna och försökt lära mig känna deras historia.

Men om en människa har jag allvarligt talat med mitt minne, om en — som är död.

Jag har sökt att leva mig in i hans själsliv och klargöra för mig dess historia. Det faller mig in, att den är lik vildapelns allra längst ute vid västerhavet, som stod där utsatt för havets hårdaste stormar, men som i skyddet av ett klippblock byggt upp ett verkligt skönt och frodigt grönskande grenverk.

Tankarna gå.

Från vildapeln till Klara kyrka. Fladdrande ljus kring en blomsterhöljd katafalk. Studenternas vita mössor. Från koret ljuder Verner von Heidenstams, den beundrade diktarvännens sång:

»SKALD, STIG GENOM NATTENS DÖRR
KUNGARAK TILL SKUGGORNAS SKARA.
OFÖRGÄNGLIGT
STRÄNGASPELET, DITT SILVERKLARA,
LJUDER ÄNNU FÖR OSS SOM FÖRR.»

GUSTAF FRÖDING:

Samlade dikter. 2 delar. 6: 50; inb. i 2 band 9: 50.

Efterskörd. 2 delar. 6 kr.; inb. i 2 band 9 kr.

Efterlämnade skrifter. I. *Vers.* II. *Kåserier och Paschaser.* 2 delar à 3 kr.; inb. à 4: 50.

Räggler och Paschaser. 1 kr.

Räggler och Paschaser. Boka numra två. 1 kr.

Samlade skrifter i 6 band. Billighetsupplaga. Häft. 6 kr.; inb. i klotb. 12 kr.; i halvfranskt band 19: 50.

Folkskalden Robert Burns. En levnadsteckning. 30 öre.

JOHN LANDQUIST, Gustaf Fröding. En psykologisk och litteraturhistorisk studie. 7 kr.

RUBEN G:SON BERG, Gustaf Fröding. Ett utkast. (I serien »Svenskar»). Inb. 1: 50.

MARTIN OLSSON, Bibliografiska anteckningar om Gustaf Fröding. 2 kr.